

TABULA TRACTATUUM ET CAPITULORUM

LIBER SEX PRINCIPIORUM

Tractatus primus de forma

Cap.	1.	De quo sit quando dicitur ‘Liber sex principiorum’	1
Cap.	2.	De forma, quid sit et qualiter hic agatur de ipsa	3
Cap.	3.	De dubitatione, utrum forma sit invariabilis	6
Cap.	4.	Quid sit substantiale et per consequens quid sit accidentale	8
Cap.	5.	De origine formarum, utrum a natura vel ab operatione artis sint	9
Cap.	6.	De formarum praedicabilium divisione et de quibus hic intenditur	12
Cap.	7.	De intentione formae ad intellectum eorum quae dicta sunt	14

Tractatus secundus de actione

Cap.	1.	An actio sit praedicamentum vel principium	17
Cap.	2.	Quid sit actio per diffinitionem	19
Cap.	3.	De divisione actionis in actionem corporis et animae	21
Cap.	4.	De imagine in speculo quae videtur instantia contra praedicta	23
Cap.	5.	De proprio actionis quod est actionem in motu esse et motum in actione et qualiter motus sit quale et qualitas	24
Cap.	6.	De proprio quod omnis actio efficit passionem et qualiter continuatur res praedicamentorum	26
Cap.	7.	De propriis communibus actionis	28

Tractatus <tertius> de passione

Cap.	1.	Quid sit passio	29
Cap.	2.	De multiplicitate eius quod dicitur passio	30

Tractatus quartus de quando

Cap.	1.	Quid sit quando secundum quod est principium vel praedicamentum	33
Cap.	2.	De speciebus eius et differentiis eius quod est quando	35
Cap.	3.	De differentia inter ubi et quando et qualiter unum quando differt ab alio	38
Cap.	4.	De comparatione ad tempus a quo causatur	39
Cap.	5.	De propriis quando quod est non suscipere magis et minus et non habere contrarium	41
Cap.	6.	De subiecto eius quod est quando	42

Tractatus quintus de ubi

Cap. 1.	Qualiter ubi sit praedicamentum et quid sit ubi	45
Cap. 2.	De dubitabilibus quae sunt circa ea quae inducta sunt	46
Cap. 3.	De divisione eius quod est ubi in ubi simplex et compositum	49
Cap. 4.	Utrum ultimum sive primum caelum in loco sit et qualiter diversimode est in loco	51
Cap. 5.	De proprietatibus communibus eius quod est ubi scilicet non suscipere magis et minus et non habere contrarium	53

Tractatus sextus de positione

Cap. 1.	Quid sit positio secundum quod est praedicamentum	55
Cap. 2.	De his quae <dicunt> positiones vere, et de his quae videntur dicere et non dicunt	56
Cap. 3.	De proprio communi situs quod est non suscipere contrarietatem	58
Cap. 4.	De proprio positionis, quod est non recipere magis et minus	60
Cap. 5.	De proprie proprio positionis	60

Tractatus septimus de habitu

Cap. 1.	Quid sit habitus secundum quod est praedicamentum	62
Cap. 2.	De propriis communibus habitus quae sunt suscipere magis et minus vel non suscipere contraria	64
Cap. 3.	De proprie proprio habitus quod est semper in pluribus esse	65
Cap. 4.	De modis de quibus dicitur habere	67

Tractatus octavus de magis et minus

Cap. 1.	De opinionibus antiquorum de eo quod est magis et minus	70
Cap. 2.	De causa intensionis et remissionis	73
Cap. 3.	De causa quare quaedam non comparantur cum magis et minus	75
Cap. 4.	De distinctione generationis ab alteratione per quam intensio et remissio fit	77
Cap. 5.	De formis assistentibus et inhaerentibus	79

SIGLA CODICUM ET EDITIONUM

Codices operis Alberti semper citati

- Ca = Cambrai, Bibliothèque municipale Cod. 961 (XIII)
P1 = Paris, Bibliothèque Nationale de France Cod. Lat. 14382 (1293)
P2 = Paris, Bibliothèque Nationale de France Cod. Lat. 15449 (XIII)
Sh = Schaffhausen, Ministerialbibliothek Cod. Min. 112 (XIV)
Po = Pommersfelden, Graf von Schönbornsche Schloßbibliothek Cod. 236 (XIII/XIV) (tractatus I–VII)
O1 = Oxford, Merton College Cod. C.2.4. (XV)
P3 = Paris, Bibliothèque de l’Arsenal Cod. 729 (XV)
Bs3 = Basel, Öffentliche Bibliothek der Universität Cod. FVI 16 (XV)
Br = Brugge, Bibliotheek van het Grootseminarie Cod. 105/53 (XV)
R6 = Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Cod. Reg. lat. 1906 (XV) (tractatus VII et VIII)

Codices operis Alberti semel citati

- R2 = Roma Biblioteca Apostolica Vaticana Cod. Vat. Lat. 2118 (XV)
R6 = Roma Biblioteca Apostolica Vaticana Cod. Reg. lat. 1906 (XV) (tractatus I–VI)
V2 = Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana Cod. Lat. Z 286 (1425)

Editiones operis Alberti

- n = Incunabula Neapolitana (ca. 1475)
l = Editio Lugdunensis (Jammy)
p = Editio Parisiensis (Borgnet)

Editio Libri sex principiorum

Arist. Lat. = Aristoteles Latinus I. 6–7: Categoriarum supplementa. Porphyrii Isagoge translatio Boethii et (AL) anonymi fragmentum vulgo vocatum »Liber sex principiorum«. Accedunt Isagoges fragmenta M. Victorino interprete et specimina translationum recentiorum categoriarum. Edidit L. Minio-Paluello. Brügge / Paris 1966, 35–57.

INCIPIIT LIBER SEX PRINCIPIORUM CUIUS PRIMUS TRACTATUS EST DE FORMA

Cap. 1. De quo sit quando dicitur 'Liber sex principiorum'

5

Quamvis de ordinatione praedicabilium iam in PRAEDICAMENTIS sufficienter quantum est de intentione logici determinatum sit, tamen ad faciliorem doctrinam, ut de singulis cognoscatur, quid praedicant, et qualiter singularum praedicabilia in genere et specie et individuo ad unum commune, quod primum principium omnium illorum est, ordinantur, iterum determinabimus in speciali de sex, de quibus in PRAEDICAMENTORUM libro non nisi breviter et per modum exemplarem tactum est. Sic ut autem in PRAEDICAMENTORUM libro secuti et prosecuti sumus scientiam Aristotelis, sic in hoc libro sequemur Gilbertum Porretanum, qui ea quae de sex principiis dicuntur, invenit et composuit ad faciliorem intellectum eorum quae in libro PRAEDICAMENTORUM succincte dicta esse videbantur. Quae quamvis omissa esse potuissent, tamen propter utilitatem studentium hunc laborem assumpsimus, ideo haec etiam, ad informationem studentium haec cum aliis, explanamus.

Quare autem haec principia sex dicantur, cum alia quattuor, de quibus dictum est, praedicamenta sint vocata, multi quidem multas assignaverunt rationes. Se-

cundum enim PORPHYRII doctrinam decem prima genera sunt decem rerum principia, in quibus stat omnis rerum resolutio et quae sunt primae essentiae sua essentialitate constituentes et suae communitatis ambitu omnia continentes, quae ordinabilia sunt ad praedicati vel subiecti determinationem. De quorum coordinatione, ut DIXIMUS, in prima parte logices est tractandum, eo quod ratio non colligit, nisi quae ante composuit, nec componit, nisi quae ante ordinavit secundum componibilium rationem. Propter quod ratio qua fit ordinatio primum in PORPHYRII scientia tradita est, ordinatio autem, prout est in ordinatis, traditur in scientia libri PRAEDICAMENTORUM et in scientia SEX | PRINCIPIORUM et in scientia DIVISIONUM.

Cum autem omnis ordinatio subiectorum et suppositorum sit ad unum et stet in uno, id in quo stat ordinatio in summo, est primum et principium omnium aliorum. Sed dicitur genus, in quantum est primum formabile subiectum ad omnium contentorum determinationem in formam speciei et individui; dicitur autem principium, in quantum est primum constituens et essentialians omnia quae sunt suae coordinationis, in quibus ipsum secundum actum et intellectum ut principians essentias eorum continetur.

CaP1P2ShPoO1P3Bs3Br nlp

39 Ca f.62vb

1-3 Incipit - forma] Hic incipit commentum domini Alberti Magni etc. super librum sex principiorum Tractatus primus Bs3 Incipit commentum domini Alberti quondam Ratisponensis episcopi de ordine fratrum praedicatorum super librum sex principiorum editum a Gilberto Porretano quondam Pictavensi episcopo cuius primus tractatus est de forma P3 Incipit liber sex principiorum cuius primus tractatus est de forma Br Gilberti Porretani Aristotelici liber sex principiorum cum magni Alberti commento viri aetate sua doctissimi feliciter incipit n Liber de sex principiis. Tractatus I De forma. lp om. P2 abs. O1 4-5 Cap. - principiorum] Capitulum primum de quo sit principiis liber Br om. P2Bs3 n 4 De - dicitur] Quare hic liber dicatur lp | quando] et quare ShPoP3 6 Quamvis] Forma est compositioni contingens etc. praem. Br | ordinatione] ordine nlp 7 logici] logicae P3 8-9 doctrinam - singulis] de singulis doctrinam utrum P3 8 ut om. CaP1P2O1 9 quid] quae nlp | praedicant] praedicantur nlp praedicatum et quid praedicamentum P3 9-10 singularum] singulum lp 10 praedicabilia] praedicabilium nlp 11 unum] bonum Br | primum] per praem. Br om. lp | omnium om. nlp 12 est can. Bs3¹ | ordinantur] ordinatum CaP1P2O1 ordinat Br nlp | iterum] unde P1P2O1 14-15 Sicut] hic Sh 15 prosecuti] persecuti Po 16 scientiam] sententiam ShP3Bs3Br | sequemur] sequamur n sequimur Bs3Br lp 17 de om. P1P2O1 18 dicuntur] ut quidam dicunt add. P3 20 esse videbantur] sunt P3 | videbantur] videntur Br 22 haec] hoc O1 hic Br 23 haec] hic P3 huiusmodi Bs3Br hoc Bs3¹ om. nlp 24 Quare autem] Quaeritur autem quare nlp | dicantur] vocantur P3 dicuntur Bs3 nlp 25 est] in libro Praedicamentorum add. nlp | sint] sunt O1Bs3 27 Porphyrii] Porretani nlp 28 omnis] omnium P3Br 29 rerum om. nlp | essentiae] essentia ShPoO1 vel prima entia add. P3 29-30 essentialitate] omnia add. sup. lin. Ca³ 30 suae] quae praem. nlp 31 vel] et P3 nlp 33 logices] logicae O1P3Bs3 nlp 34 ratio] tunc CaP1P2O1 anima Po om. ShP3 | nisi] non CaP1P2Po can. Po¹ ea O1 ratio add. P3 | ante composuit] anteposuit nlp 35 ante] aut P1P2 corr. P1¹ 35-36 componibilium] comparabilium CaP1P2O1Br nlp comparabilium alias componibilium P3 ordinationem add. P1 et can. P1¹ 36 quod om. CaP1P2PoO1P3Bs3Br corr. Po¹Bs3¹Br¹ de add. Br¹ | ratio] rem P1P2P3Bs3Br corr. Bs3¹ | fit] sit P3Bs3 | ordinatio] coordinatio Br¹ 37 Porphyrii] Porphyrio Po corr. Po¹lp | scientia om. Po nlp | tradita] traditum P3Br 39 sex] libri praem. P3Br 42 id can. Br¹ 43 in om. n 44-45 formabile] formale Bs3Br corr. Br¹ 46 formam] forma nlp 47 primum] principium Sh add. P3 50 eorum] rerum Br alias rerum add. P3 | continentur] continentur Sh

6-7 Cf. Alb., De praedic. tr. 1 c. 1 (Ed. Paris. t. 1 p. 149b-150a). - 13 Cf. Alb., De praedic. tr. 1 c. 7 (Ed. Paris. t. 1 p. 163b) et tr. 6 c. 1 et 2 (Ed. Paris. t. 1 p. 270a-272b). - 27 Porph., Isagoge c. 2 (ed. Busse p. 6 v. 7), transl. Boethii Arist. Lat. I, 6-7 p. 12 v. 1sq.; cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t. 1, 1a p. 69 v. 29sq. - 33 Cf. Alb., De praedic. tr. 1 c. 1 (Ed. Paris. t. 1 p. 149b). - 37 Cf. supra p. 1 v. 27. - 39 Cf. supra p. 1 v. 6. - 40 Cf. Alb., Lib. divis., vide infra p. 81 v. 8sq.

Cum autem omnia generalissima hoc modo dicantur principia, tamen quaedam plus et magis proprie dicuntur genera et quaedam magis principia. Substantia enim, quantitas et qualitas magis dicuntur genera, eo quod absolute sunt in suis contentis actu et intellectu contenta, quod proprium est generis, secundum quod genus est cui supponitur species. Principia vero dicuntur ex consequenti, quia non principiant simpliciter et quoad esse, sed potius e converso quoad esse a suis inferioribus sunt principia. Relatio autem genus est hoc modo quo alia et non adeo proprie ut alia potest esse vel dici principium, quia secundum esse semper fundatur in alio quodam et, ut frequenter, fundatur in generibus aliis et rebus generum aliorum.

Residua vero sex non proprie dicuntur genera, quia non dicunt quid simpliciter contentum in aliis secundum actum et intellectum sicut id quod est de ratione eorum, sicut patet singulorum inductione: Actio enim non dicit quid contentum in substantia aliorum neque passio neque ubi neque quando neque situs neque habitus, sed dicunt aliquid aliquo modo se habens per modum principii eius cuius sunt. Actio enim, cum sit in actu, dicit principium eius quod actione efficitur, et secundum quod est in agente, dicit principium, quo agens efficit id quod agit. Similiter passio, cum sit in patiente, dicit id quo patiens movetur ad formam agentis, et non dicit quid existens de ratione et substantia alicuius, et ideo etiam passio suo nomine non genus dicit sed principium. Similiter est de ubi, quia hoc procedit a loco; nec locus est principium nisi eius quod est in loco. Locatum autem comparatur ad locum cum est in ubi, et ideo ubi cum sit de extrinsecis – genus autem de intrinsicis substantiae – plus nominatur principium quam genus. Omni eodem modo est de quando, quod procedit a tempore. Tempus autem est numerus motus. Motus autem est actus eius quod movetur deducens ipsum ad

formam moventis, et ideo quando, quod est in eo quod est in tempore per comparisonem ad tempus, etiam non nominat aliquid quod sit de substantia ut genus, sed nominat principium per motum, cuius ipsum est mensura. Positio vero, quae dicit partium ordinationem in loco et in toto, etiam dicit principium plus quam genus, quia motus et actio et passio transmutantia ea, in quae operantur, sunt causa ordinis partium ad formam totius, et ideo positio non dicit quid positi, sed secundum suum nomen, quod est positio, dicit principium existentiae totius, quod principiat a partium positione in toto et in loco. Habitus autem ad id cuius est habitus nihil dicit quod sit quid habentis, secundum quod genus est quid eius cuius est genus, sed dicit principium conservationis habentis. Et propter hoc, cum alia dicantur principia ad esse eorum quorum sunt, hoc ultimum dicit principium conservationis. Et ideo dicuntur potius principia quam genera, propter quod etiam potius formae sunt – hoc est ‘foris manentes’ – quam sint essentiae.

Haec autem sic accipi possunt: aut enim sunt principia ad esse, aut ad bene esse. Si ad esse: aut ex parte agentis, et sic erit actio, aut ex parte eius quod agitur, et hoc dupliciter: scilicet secundum quod est suscipiens actum agentis aut secundum effectum, qui actum agentis consequitur; si primo modo: aut secundum ipsam actionem, quam suscipit patiens, et sic est passio, aut secundum mensuram extrinsecus adiacentem, aut secundum effectum, quem facit actio in substantia et partibus patientis; si secundum mensuram adiacentem: aut est secundum mensuram actionis vel passionis, secundum quod huiusmodi, et sic est quando, aut secundum mensuram passi sive eius quod patitur, et sic est ubi. Si autem est secundum effectum, quod facit agens in ipso patiente, tunc est positio, quia ex actione agentis et passione patientis situantur partes in passo ad susceptionem formae, quam imprimat agens, et efficitur una supra et

CaP1P2ShPoO1P3B3Br nlp

1 omnia *om. Sh* 2 principia *om. nlp* | proprie *om. P3* 5 in] his *add. nlp* 10 principia] principia *n* | genus] generis *n* 11 alia¹] ad *praem.* *P1* | et non] non tamen *Po* 16 dicunt] dicuntur *Po nlp* | quid] quidem *Ca* quiddam *P3 om. P1P2PoO1 nlp* | contentum] contenta *lp* 18 enim] vero *n* 19 contentum] contractum *CaP2PoO1 corr. Ca³Po¹O1¹* contractum alias *praem. P3* 19–20 neque ... neque²] nec ... nec *Bs3 nlp* 21 dicunt] dicuntur *nlp* | aliquid *om. CaP1P2ShPoO1P3B3Br nlp corr. Ca³* | habens] habere *Bs3 nlp* 22 in *om. P2Sh* 23 actu] actio *Sh confusum Ca* 23–24 eius – principium *hom. lp* 23 actione] agente *P2* 24 quo] a *nlp* 25 Similiter] sicut *Br* | cum] sit in passione cum *add. P1* 26 id] principium *Bs3¹* 27 et substantia] substantiae *nlp* 28 etiam *om. nlp* | passio *om. Br* 29 hoc *om. Sh nlp* 31 comparatur] comparatum *Bs3Br* | locum] loco *Ca* | cum] ut *P3 om. CaShBs3Br* | est *om. Br* 32–33 intrinsicis] extrinsecis *CaO1* genus autem de extrinsecis (substantiae plus *add. P2 et canc. P2²*) genus autem de extrinsecis *P1P2* 33 nominatur] nominat *ShPoBs3Br* 34 Omni] omnino *P2P3* et *Br om. nlp* | modo] enim *add. P2 canc. P2¹* est *add. P3* 35 est *om. Bs3* 35–36 autem] vero *Br* 37 quod¹ *om. P1* 39 de] eius *add. sup. lin. Br¹* 40 cuius] quo *in ras. Br¹* 40–41 est mensura] mensuratur *Bs3Br¹* 41 quae *om. nlp* 42 etiam] et *nlp* 43 et¹] est *Bs3* | in] ad *Br* 44 quae] qua *CaP1P2O1* quibus *P3* | operantur] comparantur *CaP1P2ShPoP3Bs3Br* 45 positi] positivi ad formam totius *P3* 47 existentiae] essentiae *nlp* 49 nihil] non *Br* | secundum] sed *P1* 50 quid eius *om. Bs3* 51 cum] quod *P1* 52 eorum] rerum *Bs3Br* | quorum] quarum *Br* | principium] dicunt *add. Bs3* 53 Et *om. lp* | ideo] iterum *CaP1P2PoO1* | dicuntur] dicantur *n* 55 sint] sunt *n* 56 autem – possunt] etiam sic accipiunt *Br* autem per sufficientiam etiam sic accipiuntur *Br¹* 58 erit] est *Br* 59 scilicet] vel *add. sup. lin. Br¹* 60 effectum] affectum *O1* 61 consequitur] secundo modo est situs *add. in marg. Br¹* | aut] autem *P1* | ipsam *om. Br* 64–65 patientis] substantiae *Bs3* 65–66 adiacentem – mensuram *hom. P2* 67 huiusmodi] huius *nlp* est *praem. P3Bs3Br canc. Bs3¹* 68 passi sive] passive *P1P2* passim sive *P3* | patitur] passum est *P3* 69 est *om. O1Bs3* | quod] quem *P2ShPoP3Bs3Br nlp* 71 situantur *lac. CaP1 om. P2PoO1 corr. P1²Po¹* 72 et² *om. O1*

7 Porph., Isagoge c.1 (ed. Busse p.2 v.10sq.), transl. Boethii Arist. Lat. I,6–7 p.6 v.21; cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.44 v.49sq. – 35 Cf. Arist., Phys. I.4 c.11 (219 b 1sq.); transl. vetus Arist. Lat. VII,1,2 p.175 v.16sq.; cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.40sq. – 54–55 Vide infra p.3 v.35.

altera infra et una dextra et altera sinistra, secundum quod operatur in eo virtus agentis. Si autem dicit principium non ad esse sed ad bene esse: sic est habitus.

Quamvis autem sic nominibus suis dicant principia, tamen suae coordinationis, in quantum nominibus significatur | esse praedicatum et contentum actu et intellectu in eo de quo praedicantur, dicunt genera; et ideo nominibus suis dicunt principia, et res quas significant sunt genera.

Si autem quis quaerat, qualiter haec scientia est una, quae est de sex, dicendum quod ista sex uniuntur in intentione principii; et sic nihil prohibet de sex unam esse scientiam.

Sicut autem in aliis, sic et in hoc modus philosophiae tenendus est. Philosophi enim, ut dicit ARISTOTELES, est non accipere nisi sermonem demonstratum, ut scilicet de subiecto et partibus subiecti passiones et differentiae demonstrantur ad habendam notitiam perfectam de his quae traduntur. Et ideo etiam singulorum diffinitiones ponendae sunt, ex quibus sicut ex mediis probetur omne quod docendum est. Hoc enim modo anima perficitur secundum partem contemplativam, quae est ultimum felicitatis ipsius, ut docet ARISTOTELES in X ETHICORUM.

Quod autem QUIDAM dicunt de arte, utrum scilicet per modum artis procedat philosophia, stultum est, quia ars non est nisi in factivis super materiam exteriorem,

cum dicat ARISTOTELES quod ars est cum ratione factivum principium; et hoc modo facere non est agere.

Cap. 2. De forma, quid sit et qualiter hic agatur de ipsa

Volentes igitur de sex principiis determinare, quae omnia formae sunt et quasi extrinseca his quorum sunt, eo quod non sint de esse et substantia eorum quorum sunt – et forma dicitur, ut PLATO dicit, quasi foris manens – oportet nos incohare a formae determinatione, ut sciatur a quo sicut a primo genere accipiunt originem. Dicit enim BOETHIUS in principio DE TRINITATE quod proprie non dicuntur formae, nisi quae sunt separatae. Illae autem quae in materia sunt proprie dicuntur imagines, eo quod ad illas sunt per assimilationem et imitationem productae. Haec autem quae principia vocamus omnia sunt extra substantiam eorum quorum sunt: sicut actio extra substantiam agentis et passio nihil est de substantia patientis et de quando et ubi quorum neutrum est aliquid de substantia eorum quae ubi sunt et quando; situs autem propter hoc extrinsecum est, quia dicit ordinem partium in loco et hoc est extra substantiam partium et totius; de habitu autem nullum est dubium, quin sit de extrinsecis. Cum igitur omnia ista foris maneant, omnia haec secundum nomen

Arist. Lat. 35,3–18 [1] Forma vero est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia consistens. [2] Compositio etenim non est, quoniam a natura compositionis se iungitur; compositionum enim unaquaeque alteri adveniens compositioni maiorem se coniunctam quodam modo efficit, in forma autem hoc minime est. Nam in eo quod corpus album est, non dicitur maius et minus se ipso non albo; nec, si non album intelligatur, destructio compositionis vel minoratio aliqua facta est, sed alteratio sola. [3] Quoniam autem fortasse in aliis contingit idem proferri, additum convenienter existimo ‘invariabili essentia consistens’; in anima enim alteratio contrarietatis reperitur, ut tristitiae et gaudii. [4] Sed quoniam, ut aiunt, quiddam simplicitati (quidem), nulli vero variationi subiectum est, ut ea quae mundi est anima, dissocians hanc ab omnibus addidi ‘compositioni contingens’. Erit itaque terminus formae dicta definitio; neque enim superfluum neque minus continere, si quis subtiliter investigaverit, reperietur.

CaPIP2ShPoO1P3Bs3Br nlp

6 Ca f.63ra

1 altera¹ ... altera] alia ... alia P3Br 2 eo] ea P3 4 dicant] dicantur n 5 nominibus] nobis Br suis add. nlp 5–6 significatur] significantur Br 6 esse om. O1 | praedicatum] praedicata Br praedicant principia nlp | contentum] contenta Br¹ lp 6–7 actu – de] et intentio in eodem n 7 praedicantur] praedicatum Bs3 | dicunt] dicuntur P3 nlp 8 dicunt] dicuntur nlp | significant] signant nlp 10 quis quaerat] quamvis Po | haec] ista O1Bs3Br | est] sit Po 11 est om. Bs3 | sex¹] principii add. Bs3Br nlp | dicendum] solutio praem. Br 14 autem om. P1 | in¹] et praem. lp | et] est praem. P3 | in² om. Bs3 | hoc] hic Bs3 his nlp 15 est¹ om. P3 16 demonstratum] monstratum Bs3 demonstrativum nlp non praem. P1 17 et¹] de add. nlp | differentiae] scientiae P3 et canc. P3¹ 18 demonstrantur] demonstrantur ShO1 lp | habendam] habendum Bs3 21 docendum] dicendum Bs3 | enim modo] in Bs3 | anima om. CaPIP2O1 22 partem] animae praem. Bs3 23 docet] dicit Bs3Br | in om. Br n | X] quarto Bs3 25 de] ab Bs3 26 philosophia] in hanc praem. sup. lin. Br¹ 27 factivis] factis nlp | super] supra nlp 28 cum dicat] ut dicit P3 | quod] cum dicit praem. P3 29 principium om. P3 | est om. P1 30–31 Cap. – ipsa] De diffinitione formae quae ponit Gilbertus Br om. P2 n 30 De – sit] quid sit forma Bs3 | sit om. CaO1 31 agatur] agitur PIP3Bs3 lp 32 Volentes] Forma est etc. praem. l 33–34 quorum – eorum canc. Bs3¹ 33 sunt²] sub Bs3 om. CaPIP2O1 corr. Ca¹P1¹ 34 sint] sunt P1O1P3Br nlp corr. P1¹ | et] de add. O1 37 sicut] ut Bs3 39 dicuntur] sunt Bs3 40 autem] enim O1 43 vocamus] vocantur Po vocatur O1 43–44 eorum – substantiam hom. P2 lp 44 actio] est add. sup. lin. Br¹ 45 est om. O1 | et¹] similiter praem. sup. lin. Br¹ | et²] de add. Bs3 om. O1 46 ubi] similiter est add. nlp | aliquid om. Br | substantia] natura nlp 47 situs] sicut CaPIP2O1 corr. Ca¹P1¹ 49 est om. Br 50 dubium om. Ca

52 vero om. EeKnPIRaXv Alb. 57 reperitur] invenitur RaXv Alb. | quiddam] quidam omnes codd. Alb. | (quidem) editor om. codd. Alb.

15 Cf. Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 495 v. 79–81. – 23 Arist., Eth. Nic. l. 10 c. 7 (1177 a 12sq.); transl. Grosseteste textus purus Arist. Lat. XXVI, 1–3 p. 358 v. 25sq.; cf. Alb., Super Ethica. Ed. Colon. t. 14, 2 p. 754 v. 71–81; Alb., Ethica l. 6 tr. 2 c. 3 (Ed. Paris. t. 7 p. 412a). – 25 Cf. Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t. 5, 2 p. 202 v. 40–48. – 28 Arist., Eth. Nic. l. 6 c. 4 (1140 a 20sq.); transl. Grosseteste textus purus Arist. Lat. XXVI, 1–3 p. 257 v. 5sq.; cf. Alb., Super Ethica. Ed. Colon. t. 14, 2 p. 435 v. 1–13. – 35 Plato, Timaios 50B–C; transl. Chalc. ed. Waszink p. 48 v. 5; cf. Alb., Metaph. Ed. Colon. t. 16 p. 60 v. 27sq. – 38 Boeth., De trin. tr. 1 c. 2 (ed. Moreschini p. 168 v. 68–p. 171 v. 120).

formae praedicationem formae participant; et sicut dicuntur principia, sic etiam formae dicuntur.

Non potest autem hoc modo dicta forma determinari, nisi generaliter forma diffiniatur et per divisionem deveniatur ad intentionem formae de qua est intentio. Generaliter igitur de forma loquentes dicimus secundum quod logicus de forma loqui debet, quod *forma est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia consistens*.

Formam enim hic logica diffinimus diffinitione. Logice enim loquendo forma est intentio quae dicit esse formale totius et ipsa notio totius, ut dictum est in scientia DE UNIVERSALIBUS. Dico autem quod dicit esse totius, sive hoc esse sit substantiale sive accidentale sive sit esse potentiale sive actuale, sicut ‘animal’ dicit esse totius potentiale, et ‘rationale’ dicit esse totius hominis actuale, ‘homo’ autem dicit esse totum compositum ex utroque, ‘album’ autem dicit esse totius accidentale et ‘risibile’ dicit esse totius accidentale accidente naturae et speciei; hoc autem tale esse non est nisi ‘compositioni contingens’, hoc est composito sive ex compositione, quia si parti compositionis sive compositi contingeret, non esset praedicabilis de toto neque totius esse posset dici notio; et dico ‘contingens’ non quod semper forma haec contingat sive per accidens composito adveniat secundum id quod est forma, quia sic est species vel accidens vel proprium vel genus vel differentia, et ideo non semper contingit, sed aliquando est substantia; sed ideo dico ‘contingit’, quia modus accipiendi eam, ut est totius notio, semper est per accidens et semper contingens.

Est enim universale quod est ante rem et hoc est causa rei per se vel per accidens; et est universale quod est in re et est hoc substantia rei vel accidens inclinatum ad substantiam; et est universale quod est post rem et hoc est universale a re ipsa per intellectum separatum, et hoc contingit rei et est accidentale rei. Hoc enim nihil

est nisi acceptio universalis vel formae sine hoc et sine hic et sine nunc, quae est acceptio rei simplex et separata a particulari et particulantibus. Et hoc modo forma dicta est universale, quod intellectus ordinat in genere et specie et cuius coordinationem reducit ad praedicamentum vel ad principium. Et hoc modo forma est formale esse totius acceptum per intellectum, quod non contingit accipere in ratione formae quae est forma partis, quia haec forma est materiae in particulari et non est de toto praedicabilis. Sic igitur forma in communi ad esse substantiale vel accidentale totius accepta, praedicabilis de toto et non de parte, est forma quae est ‘compositioni contingens’.

Quod autem additur quod sit ‘simplici | essentia consistens’ ideo est quia tale esse quamvis totius sit compositi, tamen ex parte formae acceptum est et non ex parte materiae. Non autem accipitur ex parte formae, prout pars est compositi, sed accipitur a forma, prout est causa esse totius totum ambiens et terminans ad esse. Et quia forma illa nihil est nisi forma quamvis sit totius, ideo nullum in se habet principium compositionis, sed est essentia simplex quamvis non sit essentia simplicis sed compositi. Hoc enim modo materia non est essentia simplex, quia materia ad minus potentia habet partem et partem. Forma autem nec potentia nec actu partem et partem habet, et ideo hoc formae convenit et non materiae.

Si autem obicitur quod species est forma et tamen partem et partem habet, quia habet genus et differentiam, dicimus quod istae partes non sunt divisae in specie, quia idem quod in genere est ut confusum et indeterminatum est in specie specificatum et determinatum. Sed genus dicit ut confusum et differentia ut determinans et species ut determinatum et haec in esse formali non differunt quamvis differentium sint, sicut

CaP1P2ShPoO1P3Bs3Br nlp

49 Ca f.63rb

2 sic] sicut O1 ita Br | etiam om. Br 4 divisionem] divisione Br diffinitionem nlp 5 deveniatur] perveniatur Po | intentionem] cognitionem Br 7 debet] habet Bs3 sic add. sup. lin. Br¹ 8 contingens] continguens P2 9 hic om. nlp | diffinitione] ratione Sh 10 loquendo] de forma add. P3 | intentio] intentum Sh | dicit] dat nlp 12–13 totius] haec est esse add. in marg. P1² 13 sive¹] formae CaP1PoBs3Br corr. Ca²Po¹Bs3¹Br¹ formale O1 praem. P3 | esse] sive add. Br canc. Br¹ 14 esse¹ om. P3 14–15 totius] hominis add. P3Br 16 esse om. P2P3Bs3 nlp | totum compositum] totius compositi Br 17 et om. Br 17–18 et – accidentale hom. P2 18 accidente] accidentale Po actuae P3Bs3 accidentalitate Br om. nlp 19 hoc] esse in ras. Br¹ | esse canc. Br¹ 21 compositi] composito Bs3 22 esset] esse P1 n | praedicabilis] praedicabile nlp | neque] nec Bs3Br nlp 23 dici] esse Br 25 est² om. n 27 contingit] continguit P2 | sed¹] immo Bs3 quia Br | dico om. nlp 27–28 contingit] contingens Br¹ 29 per om. lp 30 rem] esse CaP1P2PoO1Bs3 corr. Po¹ | hoc] haec O1 31 per¹] vel praem. P3 32 hoc] haec O1 hic Br | rei om. Br | accidens] accidentis nlp 35 nihil] non vel praem. in marg. Po¹ aliud add. nlp 36 est nisi] nisi ShPo¹ n lac. CaP1P2Po corr. P1² om. O1 | acceptio] enim add. O1 | vel om. nlp | vel formae om. O1 | sine¹] sive P3 n 36–37 hoc – hic] hic P3Bs3Br lp hoc n | et – hic canc. P1² 37 et¹ om. nlp | sine] sive P3 n | quae] quod Po | est om. nlp 38 particulantibus] particularibus nlp 39 intellectus] intus n 40 specie] in praem. Br | coordinationem] ordinationem P2P3Bs3Br | reducit] inducit Bs3 41 ad om. Bs3 44 est² om. nlp 45 praedicabilis] particularis n 50 quia] quod Po | esse om. O1 52 ex] a Po 53 pars om. P2 | compositi] composita Sh 55 illa] talis Br 57 essentia¹] in praem. P2Po in se praem. O1 | essentia² om. O1 59–60 potentia – partem²] potentiae habet partem n 60–61 Forma – habet om. P3Br 60 potentia] potius Sh 61 et partem om. n | et ideo] non Bs3 | hoc] huic Br nlp | formae] forma P2 61–62 convenit] contingit Bs3Br 63 obicitur] obviatur Po 64 et¹ – habet²] habet quia nlp 65 divisae] diversae PoBs3 66 quod] est add. nlp 67 est] et nlp | specificatum] ut praem. Bs3 68 et om. Br | differentia] indeterminatum differentia vero Bs3 vero add. Br 70 quamvis] quod Ca corr. Ca³ quam P2Bs3 | differentium] different Br | sint] inter se in ras. Br¹

12 Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.60 v.60–66 cum nota. – 30–35 Cf. Avic., Logica (Ed. Veneta 1508 f.12va); Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.24 v.59sq.; Alb., Metaph. Ed. Colon. t.16 p.285 v.57sq.; Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t.17,2 p.9 v.19–25. – 41–45 Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.37 v.57–p.38 v.18.

differt natura determinabilis a natura determinantis et a natura determinati. Differentia enim determinans non determinat nisi per formale quod est actus, et determinat formale quod est potentia, et species determinata non dicit nisi formale sic determinatum; et si aliquid aliud diceret, non praedicaretur genus de specie nec differentia de specie praedicaretur, et ideo constat quod idem formale dicunt haec tria. Et quia differentia est in genere potestate et potestate esse in alio secundum potestatem causae formalis est in ipso esse secundum incohesionem et incohatio formae et perfectio sunt idem in substantia formae diversa in esse, ideo idem et unum est in potentia et actu. Et ideo diffinitio illa est unum et non multa et quoad hoc secundum substantiam simplex est essentia quamvis sint in ea illa quae differunt natura secundum esse et esse; et ideo dicitur quod forma est ‘simplici essentia consistens’.

Est autem etiam ‘invariabilis’, quia nihil variatur secundum mutationem nisi materia vel subiectum ex materia et forma compositum. Forma autem, prout universale forma est, neutrum horum est et ideo per se invariabilis est essentia. Variatur tamen per accidens, dum aliquando secundum esse quod est in hoc vel in illo generatur vel corrumpitur; sed de variatione quae est secundum accidens nos hic non loquimur.

Aliter autem probatur quod forma quae est universale, sive sit accidentale sive substantiale, est contingens compositioni et non est compositum. Talis enim forma compositio sive compositum non est, quia unumquodque compositum adveniens alteri composito maius aliquid facit, aut secundum essentiam aut secundum quantitatem. Forma autem adveniens compositioni minime facit maius ali-

quid, ergo forma non est compositum sed contingens composito sive compositioni. Quod autem forma adveniens composito non facit maius aliquid probatur tam in forma accidentali quam in forma substantiali. In accidentali quidem quod *corpus in eo quod album est non dicitur magis vel minus factum quam si non esset album, sed, cum est album, dicitur esse alteratum solum*; in substantialibus autem, quia in hoc quod corpus et anima coniuncta sunt homo non dicitur maius vel minus factum sed perfectum in forma speciei.

Hoc tamen habet dubitationem, quia forma universalis adveniens est essentia quaedam, et ideo illud cui advenit esse auctum videtur secundum essentiam. Ad hoc dicendum quod universale est posterius eo cuius est universale quamvis ipsa natura universalis sit prius eo de quo praedicatur, et in quantum est universale non habet esse nisi intentionale sive, sicut dicit BOETHIUS, notionale, et hoc non est esse secundum naturam, et ideo nullum essentiale addit, sed est notio eius quod est secundum naturam. Hoc autem planum est intelligere ex his quae saepius in scientia UNIVERSALIU dicta sunt.

Quia vero de quibusdam aliis quae sunt formae universales contingit idem proferre, quod scilicet in hoc sunt simplices essentiae quod non sunt compositae ex materia et forma sicut in anima hominis quae hoc modo composita non est, ideo in diffinitione dictum est: ‘invariabili essentia consistens’. In anima enim hominis secundum partem sensibilem quae est in ea alteratio contrarietatis secundum motus passionum invenitur ut tristitiae et gaudii. Quamvis enim motus passionum gaudii et tristitiae sint coniuncti et non animae ut subiecti, ut dicit ARISTOTELES in I DE ANIMA, tamen, ut dicit AVERROES, in

CaP1P2ShPoO1P3Bs3Br nlp

1 determinantis] determinabilis P3 determinante Br 1–2 a natura om. Bs3 2 enim] est nlp | non] et praem. lp 3 actus] actu nlp | et] genus add. Bs3 5 non] quae praem. in ras. Br¹ | et] sed P3 | si om. P1 6 diceret] diceretur Sh differret n 9 et potestate om. P1 | alio] aliquo Br 9–10 secundum – causae om. Bs3 11 et¹ om. P3 12 substantia] essentia Bs3 | in² om. P2 | esse] et add. O1 | et om. P1 13 in om. Po | actu] in praem. P1¹PoP3 | illa om. ShBs3Br canc. Po¹ | unum] una Br 14 non om. nlp | substantiam] potentiam O1 15 in] cum Sh | differunt] differant P3 | natura] inter se in ras. Br¹ om. Bs3 16 esse¹ – esse] esse n ea lp 18 etiam] et P2 om. Sh nlp 20 autem] quod universale est add. Bs3 21 invariabilis] immutabilis nlp 22 tamen per] autem secundum Br | dum] et in ras. Br¹ 23 quod] secundum praem. PoP3Bs3Br | est] esse P1 | in² om. ShO1P3Br 24 quae] quod Sh 25 nos] non Bs3 et canc. Bs3¹ 26 autem om. PoBr 27 sit] illa praem. n om. Br | est] sit Sh 28 compositioni] compositum n composito lp | et – compositum om. Bs3 | non] omnino n | est om. P1O1 30 adveniens] adiacens Br | maius] magis P1¹Po n 31 secundum om. O1 32 minime] minus CaP1P2PoO1 corr. Po¹ non P1²P3 33 compositum] composito nec praem. Br 34 composito] sive praem. nlp 35 facit] faciat lp | probatur om. n 36 accidentali] substantiali Bs3Br | in forma om. PoBr | substantiali] accidentali Bs3Br 37 quod¹] quia ShO1P3Bs3Br nlp | corpus om. nlp | est om. Bs3 37–38 non dicitur] iudicatur CaP2 38 magis] maius ShP3Bs3Br lp | quam] quod CaP1P2 38–39 sed – album om. n 39 cum – album om. lp 39–40 substantialibus] substantiali P3 41 sunt] sit nlp | non om. O1 | dicitur] aliquid add. ShPoP3Bs3Br | maius] magis Br n 45 auctum] actum Sh actu n non Br | Ad] sed praem. ShPo¹ 47 ipsa om. Br | prius] priori Bs3Br 48 est om. P1P2PoO1Bs3 nlp corr. Po¹ 49 nisi lac. CaP2 om. Po corr. Po¹ | intentionale] in ratione Bs3 | sive] vel Br | sicut] ut P3 nlp 50 notionale] rationale Bs3Br esse sup. lin. Br¹ irrationale n lac. CaP2 om. Po corr. Po¹ | et¹ om. nlp 51 essentielle] esse naturale ShPo¹Bs3Br | sed] secundum quod nlp | notio] notius n | eius] eo n ei lp 54 sunt] non add. P3Bs3Br 55 proferre] perfectus n | in hoc canc. Br¹ 58 dictum] additum ShP3Bs3Br 60 in ea] corpori coniuncta Br¹ 61 motus] motum nlp | passionum] ut add. Bs3 | ut om. O1 62 passionum] ut add. in marg. Bs3¹ 63 sint] sunt Br | coniuncti] corpori add. P3Br¹ | ut¹] nec Br 64 in¹ om. Br | tamen ut] si Br similiter corr. Br¹

11 Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.92 v.37sq.; Alb., De nat. et orig. an. Ed. Colon. t.12 p.5 v.57 cum nota. – 49 Nec ‘notionale’ nec ‘rationale’ nec ‘irrationale’ inveniuntur in commento Boethii, sed contextus p.5 v.51 subicit ‘notionale’. Cf. Boeth., In Isag. Porph. Ed.II l.1 c.11 (CSEL 48 p.166 v.18–23) ad sensum: sed haec similitudo cum in singularibus est, fit sensibilis, cum in uniuersalibus, fit intellegibilis, eodemque modo cum sensibilis est, in singularibus permanet, cum intellegitur, fit uniuersalis. subsistunt ergo circa sensibilia, intelleguntur autem praeter corpora. – 51–52 Cf. Boeth., In Isag. Porph. Ed.II l.1 c.9 (CSEL 48 p.157 v.17sq.). – 53 Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.20 v.59sq. – 64 Arist., De anima l.1 c.4 (408 b 11–13); cf. Alb., De anima. Ed. Colon. t.7,1 p.12 v.85sq. | Averr., De anima l.1 comm.14 (CCAA t.VI,1 p.20 v.12–p.21 v.21).

his compatitur anima corpori et sic aliquo modo variatur et ideo non est forma, prout hic de forma loquimur.

Adhuc autem *quoniam, sicut* dicunt *quidam*, aliquid est quod est subiectum *simplicitati* et *nulli est subiectum variationi, sicut* dicunt esse in *ea quae est mundi anima* quam simplicem et invariabilem esse dicunt ideo ut *hanc* de qua hic loquimur formam *ab omnibus aliis dissociarem* et dividerem *addidi: 'compositioni contingens'*. De mundi enim anima quid sit et qualiter longum et difficile est determinare et pertinet ad | primum philosophum secundum eam partem in qua de causis primariis et universalibus determinatur. Breviter tamen dicimus quod non est causa prima nec est aliqua intelligentia sed motor mobilis primi quod est sibi principium vitae et motus secundum locum et secundum hunc motum est causa vitae et motus in omnibus, sicut dicitur in libro DE CAUSIS. Et haec anima non est contingens compositioni vel composito, sed est forma unius quod est primum caelum; propter quod forma quod est universale esse non potest, quia universale est forma contingens composito et non est forma partis, ut SAEPIUS dictum est.

Praeinducta igitur de *forma data diffinitio erit terminus*. Dicitur enim terminus illa diffinitio quae omnes includit terminos esse ipsius diffiniti. Haec enim diffinitio *neque superfluum neque minus* aliquid, quam ad esse formae declarandum sufficit, videbitur *continere, si quis subtiliter* et non perstructorie voluerit *investigare*.

Notandum autem hoc quod ea quae dicta sunt nec sunt vera de forma substantiali neque de accidentali, sed vera sunt de forma quae est universale sive sit sub-

stantia sive accidens, prout ipsum est praedicabile ut genus vel differentia vel proprium vel accidens in quocumque genere vel principio praedicabilium.

Cap. 3. De dubitatione, utrum forma sit invariabilis

35

Habet autem dubitationem ex praeductis occasionatam. Loquentes enim de forma secundum quod ad accidentalem et substantialem communis est et secundum quod est universale praedicabile, sive in quid sive in quale, eo quod ipsa significatur ut notio totius esse rei, secundum quod et oratio forma est et albedo de illa albedine praedicata et secundum quod ratio formalis et opinio forma animae est de hac vel illa ratione vel opinione praedicata, dicendo igitur de tali *forma 'invariabilis sit'*, videtur esse instantia *in pluribus*. Videtur enim quod plures formae variabiles sint sive mutabiles in contraria. *Nam eadem oratio veri et falsi susceptiva est*: me enim sedere oratio vera est, dum sedeo, et eadem est falsa, dum non sedeo; similiter omnino et eadem *albedo claritatis et obscuritatis* susceptiva est, *et ratio formalis sive opinio una susceptiva eius veri quod est in re, et falsi quod non est in re*, cum tamen omnia haec formae sint totius esse notiones et de toto praedicabiles et sic sint compositioni contingentes.

Sed ad hoc dicitur quod, sicut dictum est, forma est invariabili essentia consistens; et quod dicitur de albedine ita non est, ut dicitur. Non enim eadem albedo quae secundum id quod est forma claritatis et obscuritatis

Arist. Lat. 35,19–36,6 [5] Habet autem dubitationem, ex praecedenti, utrum nulla forma invariabilis sit. Hoc autem videtur ut in pluribus; nam eadem oratio veri et falsi susceptiva est, et albedo claritatis et obscuritatis, et ratio eius quod in re est et non est. Sed non est ita; nam nihil differt albedinem claram dicere quam subiectum clarum dicere; non est autem oratio contrariorum susceptiva, nec ratio eius quod in re est et non est; sed sunt notae eorum quae sunt in anima passionum. De his autem alibi dictum est.

CaP1P2ShPoO1P3Bs3Br nlp

10 Ca f.63va

1 compatitur] comparatur *ShPo¹* tamen comparatur *Br* | aliquo] in *praem. P3* 2 prout] ut *Br* 4 simplicitati] simplici *nlp* 5 esse *om. nlp* | quam] in *add. CaP2PoO1* et *add. ShPo¹Bs3Br nlp* 6 invariabilem] variabilem *n* 7–8 dissociarem – addidi] dissociaret et divideret addidit *Bs3* 8 enim] autem *P2P3* 9 et² *om. n* | est] oportet *Bs3* esset *Br* 12 tamen] autem *ShBr* 13 est *om. Bs3* 14–16 secundum – motus *hom. nlp* 15 secundum] per *ShBs3Br* 16 dicitur] determinatur *P3 om. P1* | causis] dicendum *add. P1²* 17 vel] sive *ShBs3Br nlp* 19 quod²] quae *ShPoP3Bs3 nlp* 22 Praeinducta] dicta *Bs3* | de *om. P1P2PoO1P3* | forma] formae *P3* | data *om. Bs3* 22–23 terminus – illa] eius terminus enim est ipsa *in ras. Br¹* 23 quae] quia *Br* | omnes *om. nlp* 24 ipsius] illius *nlp* | neque] nec *Bs3Br* 25 neque] nec *Bs3Br nlp* 25–26 declarandum] declinandum *P1* 26 sufficit] superfluit *Br* | videbitur] videbatur *P2* 27 perstructorie] superstructorie *P1P2O1* perfunctorie *ShP3Bs3* superstructorie *Po* et vel superfunctorie *add. in marg. Po¹* in superficie *in ras. Br¹* superstitione *nlp* 28 autem] tamen *P3 nlp om. Bs3* | hoc] hic *ShPoP3Bs3Br* | sunt] de forma *add. P3* | nec] ne *n* non *lp* 29 de¹] nec *praem. O1* | neque] nec *ShBs3Br nlp* | de²] forma *add. P3 om. Br* 31 est *om. P3* 32 vel¹] modo *CaP1P2ShPoO1 corr. Sh¹Po¹* | proprium] species *add. Br* 33 vel] modo *CaP1P2PoO1 corr. Po¹ praem. P3* 34–35 Cap. – invariabilis] De dubitatione quae oriatur circa praedicta *Br om. P2 n* 34 De dubitatione *om. P3Bs3* 35 invariabilis] variabilis *P1O1 lp* 36 autem] enim *Bs3* | praeductis] praedictis *nlp* 37–38 ad – substantialem] accidentale et substantiale *Sh* accidentali et substantiali *Bs3* accidentale vel substantiale *Br* 41 et¹] dicitur *Bs3 et canc. Bs3¹ om. Br* | forma est] formalis *P3* 42 ratio] oratio *Bs3* 43 est] et *add. Br* | vel¹] et *sup. lin. Sh¹* de *add. nlp* | vel opinione *om. Bs3* 44 forma] utrum *add. P3* quod *add. Br nlp* 46 sint] sunt *Bs3* | mutabiles] invariables *n* 47 falsi] false *Sh* | enim *om. nlp* | oratio²] omnino *nlp* 48 eadem] oratio *O1* | est² *om. nlp* 49 similiter] ut *add. Bs3Br* | omnino] oratio *CaP1P2PoP3Br* autem *Sh nlp* 50 una] est *add. P3* 51 eius] est *O1Br* | veri] videtur *n* videtur *add. lp* | falsi] falsum *n* 52 omnia haec] omnia huiusmodi *Bs3* omnes huiusmodi *Br* | sint] et *add. P3* 53 et sic] et si *CaP1P2PoO1P3Bs3Br corr. Po¹Bs3¹Br¹* | sint] sunt *Br nlp* 54 dicitur] dicendum *P3* | sicut] ut *nlp* | forma] formae *P1* 55 invariabili] invariabilis *n* | dicitur] dicit *CaP1P2O1P3Bs3* 56 ita] igitur *n om. lp* | dicitur] dicatur *CaP1P2PoO1 corr. Po¹* dicebatur *Br* | eadem] est *add. sup. lin. Br¹* | quae *om. lp* 57 claritatis] est *praem. Sh* | et] vel *Bs3* | et obscuritatis *om. P1*

16 Cf. Alb., De causis et proc. univ. Ed. Colon. t.17,2 p.79 v.58sq. – 21 Supra p.4 v.41–48. – 46–47 Cf. Alb., De praedic. tr.2 c.13 (Ed. Paris. t.1 p.191a sqq.).

susceptiva est, sed duae albedines secundum esse succedunt sibi in subiecto quarum una clarior est et altera obscurior ex opacitate et claritate subiecti, *nam nihil differt albedinem claram dicere et subiectum sive suscipiens clarum dicere*, cum albedo secundum esse albedinis unum et idem eodem modo se habeat. Obscuratur enim et clarificatur ex subiecti obscuritate vel claritate, et illa quae est obscurior non eadem numero albedini illi quae est clarior; et simile huic est, quod dicitur in v PHYSICORUM, quod non eadem sanitas in mane et in vespere, eo quod in humoribus animalis non manet eadem aequalitas quamvis susceptivum sanitatis sit idem mane et vespere non tamen sub eadem forma sanitatis.

Similiter autem eadem numero *ratio* sive opinio et una numero *oratio* secundum sui mutationem *non susceptiva* veri et falsi *quod in re est vel non est, sed* potius, sicut in PERI HERMENEIAS dicit PHILOSOPHUS oratio quae est in voce *est nota* et signum *passionum quae sunt in anima*, quae passiones illatae sunt in animam ex formis eorum conceptis. Et ideo veritas in ratione vel mente vel opinione est adaequatio rerum vel opinionum vel conceptorum, vel falsitas in mente vel opinione est inaequalitas mentis et rerum; et similiter veritas in oratione est adaequatio signi rem in voce significantis et rei significatae, et ideo de vero in falsum mutatur non secundum sui mutationem, sed sicut mutantur signa per mutationem eorum ad quae referuntur. In eo ergo quod res significata est vel non est, in hoc mens sive opinio et oratio vera vel falsa sunt absque omni variatione opinionis vel orationis; et huius exemplum dat BOETHIUS, sicut uno aliquo immobili existente et altero transeunte ad oppositum latus efficitur dexter, qui prius erat sinister, absque omni

sua variatione ex sola alterius mutatione qui refertur ad ipsum, ut dexter vel sinister secundum situm. *De his autem* in aliis a nobis *dictum est*.

Est tamen hic intelligendum quod duplex veritas est in oratione. Est enim veritas signi, prout signum est simpliciter ad actum signi relatum et non ad hoc vel illud significandum; sicut dicitur verum signum, quod non fallit | in actu significanti. Et hanc veritatem, ut probat ANSELMUS, oratio non amittit propter rei significatae mutationem. Haec enim oratio ‘me sedere’ verum signum est eius quod ego sedeam, sive sedeam sive non sedeam; semper enim significat quod sedeam, et in hoc non fallit, quin hoc significet recte et vere, quia hoc in quantum signum est accepit significare. Signum enim verum est quod recte significat id quod habet significare et in hoc non fallit.

Est autem alia veritas in signo relato ad hoc significandum et adaequata illi, sicut haec oratio ‘ego sedeo’ adaequata est rei dum sedeo. Et haec mutatur ipsius rei mutatione et de hac loquimur hic et non de prima. Prima enim immobilis manet manente signo, propter quod etiam quidam primam putabant esse veritatem et unam et eandem in omnibus veris signis quamvis hoc dubium sit, cum signum sit rectum et verum, quando significat id quod in prima veritate omnia instituyente et ordinante accepit significare, et sic [signum] sit rectitudo signi relata ad primam sui causam exemplarem. Tamen relatio haec potest numerari, incipiendo a prima veritate, et sic est una; potest etiam numerari ex parte signorum relatorum, et sic cadit in multitudinem, et sic numeratur simpliciter; et ideo simpliciter est multae et secundum aliquid est una.

CaP1P2ShPoO1P3Bs3Br nlp

40 Ca f.63vb

1–2 secundum – sibi] sunt nlp 2–3 et – obscurior] altera vero obscurior est Br 3 opacitate] obscuritate Bs3 | et] vel Sh 4 albedinem] albedo add. Po 7 vel] et PoBs3Br 8 est¹ ei add. n ea add. lp | eadem] eodem Po est praem. Bs3Br | albedini] albedinis CaP1P2ShPoO1Bs3 albedo nlp 10 non] est add. Bs3Br | sanitas] est add. P2 nlp | in² om. Bs3 11 aequalitas] qualitas O1 12 quamvis] quamvis enim Br quam CaP1P2PoO1 qua Bs3 | sanitatis] sanitas P1 claritatis praem. n | mane et] in mane et in nlp 14 eadem numero] eodem modo nlp | ratio] oratio Bs3 | et] ea add. Ca et exp. Ca¹ 15 non] et praem. O1 om. P3 15–16 susceptiva] susceptam P1P2 susceptanti O1 est add. Br 16 et] vel P3Bs3Br | in² om. Ca capitulo primo add. lp 19 eorum] rerum Sh nlp earum Br 20 mente] in praem. Po nlp 21 vel¹ om. Sh et corr. Sh¹ | conceptorum] conceptuum Bs3 22 vel¹] et Sh nlp ut Po¹Br canc. Bs3¹ | opinione] in praem. Bs3Br 23 et¹] vel P2P3 corr. P2¹ | oratione] operatione n 24 rem] ratio O1Br et est n | significantis] significante n 25 mutatur] mutantur Sh 28 mens] ens Bs3 tam ens Br | et] sive Bs3 29 sunt] est P3 | variatione] verificatione Bs3 mutatione PoBs3¹ | vel] et Po 31 existente] existenti Br 32 latus] aut praem. n | efficitur] efficiatur CaP1P2PoO1Br n corr. Po¹ | dexter – sinister] dexteram quod prius erat sinistrum P3 33 sua] sui Sh | ex – mutatione om. O1 | qui] quae P1P2PoO1P3Bs3Br nlp 34 ipsum] hominem P3 | ut] vel Ca corr. Ca¹ 35 a om. Ca 36 hic] hoc Bs3O1 | duplex] dupliciter Po dicimus quod Bs3 37 est om. O1 39 illud] ad praem. Po nlp | sicut] sic Br 41 Anselmus] Augustinus P3Bs3 corr. Bs3¹ 42 me sedere] ego sedeo Br 43 sedeam¹ om. O1 | sive sedeam om. P1Po n corr. P1¹ | sedeam²] ego praem. Sh 44 quod] ego add. Bs3Br 45 quin] quia nlp | significet] significaret Br significat lp | vere] bene Po | hoc²] ergo Br 46 est om. nlp | accepit] accipit PoP3 | significare] signare n 47 recte] ratione PoBs3 corr. Po¹ | significare] signare n 49 alia] sua CaP1P2PoO1Bs3 corr. P1²Po¹ secunda P3 | relato] et add. Br 50 et] est Br 51 haec] hoc Bs3Br nlp veritas add. P3 | ipsius om. Br 53 immobilis] in nobis CaP1P2PoO1Bs3Br corr. Po¹Bs3¹ 54 et om. Bs3Br 56 signum om. P2 | quando] cum Bs3Br 58 significare] signare nlp | sit] fit P1O1 nlp 59 relata] ad praem. nlp | sui] secundum Br | exemplarem] extra rem P3 60 haec] hoc modo Bs3 hic Br om. nlp 64 aliquid] aliud n

9 Arist., Phys. I.5 c.4 (228 a 9–12); transl. vetus Arist. Lat. VII.1.2 p.205 v.6–8; cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.430 v.25sq. – 17 Arist., Peri herm. c.1 (16 a 3sq.); transl. Boethii Arist. Lat. II.1.2 p.5 v.4–6; cf. Alb., Peri herm. tr.2 c.1 (Ed. Paris. t.1 p.380a-b). – 30 Boeth., De trin. tr.1 c.5 (ed. Moerschmann p.178 v.300–306); cf. Boeth., In Cat. Arist. I.4 (PL 64, 292A). – 34–35 Cf. Alb., De praedic. tr.2 c.11 (Ed. Paris. t.1 p.187a sq.); Alb., De praedic. tr.2 c.13 (Ed. Paris. t.1 p.191a sq.). – 41 Ans., De veritate c.2 (ed. Schmitt t.1 p.179 v.12sq.).

Cap. 4. Quid sit substantiale et per consequens quid sit accidentale

Quia vero omnis forma quae est totum et notio totius esse quae praedicatur de aliquo, aut est substantialis aut accidentalis, oportet hic loqui de substantiali quid sit et per consequens etiam determinare quid sit accidentale.

Dicimus igitur quod substantiale secundum suum nomen est id quod habet modum substantiae in eo cui est substantiale. Et hoc aliquando est substantia et aliquando non-substantia, secundum naturam habet tamen modum substantiae. Substantia quidem est, quando est in genere substantiae, ut animal et substantia est et substantiale homini, et homo et substantia et substantiale Socrati, et similiter rationale est substantiale homini et Socrati. Est autem aliquando non-substantia habens tamen modum substantiae, sicut color se habet ad albedinem et sicut qualitas se habet ad colorem vel disgregativum visus se habet ad albedinem et sicut extremitatem perspicui esse se habet ad colorem. Est enim genus substantiale ut materia et differentia est substantiale ut forma. Dicitur autem substantiale aliter, scilicet quod sicut in causa per se est in aliquo, sicut risibile substantiale dicitur homini quod in natura hominis est sicut in per se causa. Et illud nec substantia nec habet modum substantiae in constituendo substantiam, sed quantum ad inesse inseparabiliter habet modum substantiae. Adhuc autem quarto modo dicitur substantiale quod inest in ratione diffinitiva loco differentiae quamvis nihil sit

de essentia et esse ipsius, sicut nasus substantialis est simo et oculus lusco et tibia claudo et dorsum gibbo et generaliter subiectum proprio accidenti. Et quia sic dicitur substantiale aliquando quod non-substantia, habens tamen aliquem substantiae modum, ideo dixit BOETHIUS quod substantiale medium est inter substantiam et accidens. Sed non est medium per abnegationem utriusque extremorum dictum secundum propriam ipsius naturam et entitatem, quia tale medium esse non potest, eo quod omne quod est est substantia vel accidens secundum naturam suae entitatis; sed est medium per hoc quod aliquid utriusque participat, sicut diximus, habet enim naturam accidentis et modum substantiae.

Oppositis autem modis dicitur accidentale, scilicet quod natura est aliquando substantia et habet modum accidentis sicut extraneum, quod gratia alterius inest vel convenit, sicut digitus sextus, qui – quamvis sit substantia – tamen, quia per formativam manus non fit, sed per abundantiam materiae, ideo accidentalis est. Est etiam accidentale quod naturam et modum habet accidentis, sicut albedo Socratis; vel quod inest et non in ratione diffinitiva et in cuius ratione diffinitiva non inest subiectum et quod inest et non per causam per se et propriam.

His igitur modis cum dicatur substantiale et accidentale, dicimus quod *substantiale est, quod confert esse compositioni*, hoc est composito, *ex quadam compositione*. Dico autem ‘quod confert esse’ sicut genus et materia et sicut differentia sive forma composito, quod ex genere et differentia vel ex materia et forma componitur; et dico

Arist. Lat. 36,7–13 [6] Substantiale vero est quod esse confert ex quadam compositione (compositioni ut in pluribus) quod impossibile est deesse, ut ratio et sensus, sive horum similia, ut continuum et discretum. Hoc vero erit ut materia vel ut forma, ut corpus quidem est materia hominis, anima vero forma. Erit itaque substantiale ut est ‘corpus’, ‘homo’, atque ‘ratio’. Haec autem in his quae DE CATEGORIIS sunt, expedita sunt.

CaP1P2ShPoO1P3Bs3Br nlp

1–2 Cap. – accidentale] De substantiali quid sit et de acceptionibus eius *Br om. P2 n* 1 substantiale] esse *add. P3Bs3* 2 sit *om. ShPo lp* | accidentale] esse *add. P3Bs3* 3 Quia] Substantiale vero etc. *praem. l* | vero *om. Bs3* | notio] noti *Ca corr. Ca¹ notius P1P2ShPo* 4 esse] et *nlp* | aut¹] autem *P1* | aut²] est *add. Br* 6 consequens] est *add. P3* 7–8 nomen] modum *Bs3* esse *Bs3¹* 8 in] quod *praem. Sh* | cui est] cuius est *P1²* quod est *P2PoO1 corr. Po¹* quod *Bs3Br lac. CaP1* 9 et *om. O1P3Br* 9–10 et – non-substantia *hom. Bs3* | aliquando] est *add. Po* 10 naturam] materiam *lp* 11 quando] quod *Bs3* 12 et substantia] est animal *n* 12–13 substantiale] est *add. Br* 13 et¹] similiter *Br* | et²] est *O1Bs3* | et³] sunt *Br* est *praem. P3 nlp add. Bs3* | substantiale] substantia *Br* 14 et¹ *om. Bs3* 15–16 tamen] totum *CaP1P2PoO1Bs3Br corr. P1²Po¹Br¹ om. nlp* 17 sicut – habet] qualitatis *Bs3* | ad *om. Sh* | vel] sicut *add. sup. lin. Br¹* 18 se habet *om. Bs3* | albedinem] et sicut extremitatem perspicui esse se habet ad albedinem *add. nlp* | sicut] sic *CaP2PoO1P3* 19 enim] igitur *Sh* 20 et *om. Bs3* | est *om. P3* 21 Dicitur autem] adhuc causatur *Br* | autem] tamen *CaP1P2ShPoP3Bs3 nlp corr. Ca¹* 22 sicut²] sic *Sh* 23 quod] quia *Sh* | in² *om. nlp* 23–24 in² – se] impressa *Ca corr. Ca¹* 24 illud] id *nlp* | substantia] est *add. Bs3¹Br¹ nlp* 25 constituendo] construendo *nlp* | quantum] inquantum *lp* 27 quarto] tertio *Bs3* 28 in *om. P3* | diffinitiva] alicuius *praem. Br* | sit *om. P1* 29 essentia – ipsius] ratione et essentia eius *P3* | nasus] visus *Ca corr. Ca¹* | substantialis] substantiale *nlp* 30 simo] asino *Br* | et² *om. Bs3* | gibbo] gibboso *Bs3* 31 subiectum] substantia *nlp* 32 quod *om. O1* | non-substantia] non est substantia *nlp* est *add. sup. lin. Br¹* 33 dixit] dicit *nlp* 34 est *om. CaSh* | inter *om. Ca corr. Ca³* 35 per] secundum *O1* 38 est²] aut *praem. P3 om. O1 n* 40 participat] est participans *Po* 41 modum] non *Br* 42 scilicet] secundum *O1* 43 est] est *add. P3* 45 sicut *inser. in lac. Ca³* | qui] quia *O1* | sit] est *Bs3 om. P3 n* 46 formativam] formam *P3* formativus *Br¹* formationem *nlp* | non *om. Bs3* | fit] sit *P2P3* est *Br* | sed *om. CaP1P2ShPoO1Bs3* 47 accidentalis] accidentale *nlp* | etiam] autem *O1* 48 quod] in *add. CaP1* etiam *add. P1¹P2Sh¹PoO1 exp. Po¹* modum quod *add. P3* | habet *inser. in lac. Ca³* 49 et *om. P3* | in *om. P3Br corr. Br¹* 49–51 in – non *hom. nlp* 50 in cuius] intus *P1P2 corr. P1²* | non *om. Br* | inest] est *P3* ingreditur *in ras. Br¹* | et²] illud *Bs3¹ om. Br* 51 et¹ *om. P3* | causam] et *add. Bs3* | et propriam *om. Br* 52–53 accidentale] actum tale *P1* 53 dicimus] diximus *P3* 54 hoc est] idest *O1* 55 autem] ergo *Br* | sicut] esse *praem. P3* compositioni *praem. Br* | et¹] vel *ShPo nlp* ut *in ras. Br¹* 56 sive] sicut *Br* ut *Br¹* | quod] est *add. ShPo¹* 57 ex materia] extra *P2* | componitur] composita *Bs3* | et dico] dico quod *Br*

59 deesse] rei *add. Un Alb.*

16–21 Cf. Alb., De praedic. tr.2 c.3 (Ed. Paris. t.1 p.171b sq).
33–34 Boeth., In Cat. Arist. I.1 (PL 64, 192 B-C).

– 27 Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.83 v.10–15. –

‘ex quadam compositione’, quia vera quidem compositio est ex materia et forma quae inter se divisae sunt naturae et neutrum est principium alterius. Quaedam autem compositio – et non compositio simpliciter – ex genere est et differentia, quia differentia sicut incohatio-
 5 ne est in genere essentialiter, et genus est principium ipsius ex quo per intellectum agentem educitur, et propter hoc non absolutam facit compositionem. Et ideo etiam diffinitum ex genere et differentia est unum et non
 10 multa. Idem enim est in potentia et actu | nec alia essentia est differentia nisi in generis formali potestate continetur. Hoc igitur substantiale *ut in pluribus* et hoc *impossibile est deesse* rei illi cui est substantiale.

Hoc autem patet in formalibus, *sicut ratio* inest homini
 15 *et sensus animalis sive horum similia* in aliis, et in accidentibus quidem exemplum est, *ut continuum* est in continuis (linea, superficie et corpore) *et discretum* in discretis (oratione scilicet et numero). Si autem *hoc* quod dictum est, substantiale est quod confert esse rei et quod non potest
 20 deesse ab esse rei, tunc substantialium quoddam est *sicut materia* et quoddam *sicut forma*, *sicut corpus quidem* substantiale est homini sicut *materia*, *anima* est substantiale homini sicut *forma*, et sic erit *corpus homini* substantiale et anima
 25 similiter. Et quia naturali compositioni respondet compositio logica sive rationalis, ideo *et ratio* sive rationale erit substantiale homini et animal genus similiter.

Haec autem et his similia per tractatum *expedita sunt* in scientia libri, qui DE CATEGORIIS inscriptus est. Sed hic de

his aliquid dicere oportuit, quia per ista accipimus
 30 principia qualiter quaedam in sex principiis habent ordinari et quaedam excludi a talium coordinatione. Quaecumque enim ab aliquo principio sic dependent quod principium illis esse confert et quod esse eorum non potest esse sine illo principio, procul dubio haec
 35 sunt de talium principiorum coordinatione; quae vero non respiciunt ipsa nisi forte per accidens, ad aliud sicut ad genus et principium ordinantur vel forte secundum aliquid sunt in uno et secundum aliquid in alio. Nihil enim prohibet unum et idem esse in diversis praedica-
 40 mentis secundum diversitates quae sunt in ipso quorum unum forte est substantiale, reliquum autem accidentale sicut corpus album bicubitum, quod in eo quod corpus est in substantia est, in eo vero quod album est quale
 45 qualitatis, et in eo quod bicubitum est in quanto quantitatis; et hoc iam saepius in aliis tam in ISAGOGIS quam in CATEGORIIS determinatum est. Hac igitur de causa a nobis hic de substantiali et accidentali introductum est.

Cap. 5. De origine formarum, utrum a natura vel ab operatione artis sint

Videtur autem quaedam forma, sive sit substantialis sive
 50 accidentalis, quae ut universale accepta est, et sic est idem toti de quo praedicatur *a natura esse* producta, *quaedam autem ab actu* sive artis operatione. *Ratio enim* sive

Arist. Lat. 36,14–37,10 [7] Videtur autem forma quaedam a natura esse, quaedam vero in actu; ratio etenim a natura est, calor vero et passio quaedam in actu consistunt. In quibusdam autem dubitatio est utrum a natura an ab actu incipiant, ut in figura incisionis
 55 (nam nihil additionis fit, sed separatio quaedam partium); dico autem figuram esse a natura, ¶sentiri vero ab actu; sed quae

CaP1P2ShPo01P3Bs3Br nlp

10 Ca f.64ra

1 quia] quod Po | quidem om. P3Br 3 naturae] natura nlp | neutrum] neutra Po 4 autem] est add. Br¹n | et – compositio om. n | simpliciter] simplex P2O1P3 5 est om. Br n | differentia¹] diffinitum Po | sicut] sine n in add. ShPo¹Br lp 7 ipsius] illius O1 7–8 propter] propterea P3 8 hoc – compositionem] hoc facit compositionem non absolutam Po | hoc – absolutam] hoc absolutam non Bs3 non absolutam CaP3 hoc absolutam P1P2O1Br 8–9 etiam] est P1P2PoO1 corr. Po¹Bs3Br et canc. Bs3¹Br¹om. nlp 9 diffinitum] diffinito Br 10 enim om. Bs3 | actu] in praem. O1¹Br nlp 10–11 essentia] essentialiter P3 11 nisi] nec PoBs3¹ quae add. Sh nlp quod add. Br | formali] formalis nlp 12 igitur om. O1 | substantiale] est add. PoP3Bs3 lp | pluribus] est add. n | et hoc canc. Br¹ | hoc om. P3 13 illi cui] illius cuius Br | est²] essentiale vel add. P3 14 in formalibus] formalis substantialibus in ras. Br¹ 15 et¹ canc. Br¹ | sive – aliis om. n | horum] harum Sh | in² om. Bs3 16 est²] quidem Bs3 | continuis canc. Br¹ 17 superficie] in praem. Bs3Br | et¹] in Po om. P3 17–18 oratione] ut in praem. in ras. Br¹ oratio Bs3 18 scilicet om. Br nlp | et] in Bs3 | est om. Ca corr. Ca¹ 19 est om. CaP1 corr. Ca¹P1¹ | quod² om. Bs3Br 20 deesse] et add. P1Po vel add. sup. lin. Br¹ om. nlp 21 quoddam] est Br add. Bs3 | quidem] quod P3 22 sicut] tamquam in ras. Br¹ | anima] ut add. sup. lin. Br¹ | homini² om. P3 23 sic erit] sic etiam n sicut est lp 24 similiter] simpliciter Bs3 25 logica] logicalis Br 26 erit] esset nlp | et] quam differentia praem. in marg. Br¹ | genus] ut praem. sup. lin. Br¹ | similiter] simpliciter Bs3 om. Br 27 Haec] hoc Bs3 | autem] igitur in ras. Br¹ | et – tractatum] in aliis nlp | his om. P3Bs3 | per tractatum] hic tractanda Br 28 qui] quae Br quidem praem. n | hic om. Br 28–29 de his om. Bs3 29 oportuit] oportivum est Br | accipiemus] accipimus lp 31 talium] tali Br et talium add. Bs3 32 enim] autem in marg. Br¹ | dependent] dependet CaP1P2O1 pendent lp 33 illis] illius P2 ad in ras. Br¹ in praem. O1 | esse¹] eorum add. Br | eorum] illorum Bs3Br 34 illo] illorum Br ullo n | principio] esse add. Po 35 talium] tali Bs3Br | principiorum om. Bs3 37 ordinantur] ordinatur P1P2ShPo 38 aliquid¹] aliud nlp | aliquid²] aliud sunt nlp sunt add. P3 40 diversitates] diversitatem CaP1PoO1 diversa esse ShPo¹n diversa lp diversitatem eorum P3 41 est] essentiale aut P3 | reliquum autem] et aliud Br | autem om. Bs3 43 in¹ om. P2Bs3 | in¹ – est hom. P3 | est² om. Bs3 | quod] est add. Po | quale] et praem. nlp vel add. Br¹ 44 qualitatis] qualitas Bs3 n et praem. lp | et] est praem. P3Bs3Br nlp | quod] est add. Po | quanto] praedicamento nlp 44–45 quantitatis] quantitas Bs3 aut quantitate est Br 45 et – iam] est hoc etiam P3 est et hoc Bs3 et hoc Br | saepius] saepe Br | in² om. nlp 48–49 Cap. – sint] De divisione formae in illam quae est ab arte et a natura Br om. P2 n 49 ab om. Bs3 51 accidentalis] sit praem. nlp | accepta] acceptum Br | sic] sicut nlp 53 autem] vero Po enim Bs3 | sive¹] ab add. Bs3Br

54 in] ab EeKnPIRaXo Alb.

28 Arist., Cat. c.5 (3 b 33–4 b 19); transl. Boethii Arist. Lat. I,1–5 p.11 v.21–p.13 v.19; Alb., De praedic. tr.2 (Ed. Paris. t.1 p.166a–193b). – 45–46 Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.78 v.1–p.120 v.32 et Alb., De praedic. tr.1 c.6 (Ed. Paris. t.1 p.161b–163b).

rationale forma *est a natura* in ipso rationali producta. Similiter etiam est in accidentium formis; *calor* enim forma est naturalis a natura producta *et similiter passio* alia in genere qualitatis sicut color et odor et sapor et huiusmodi et sanitas et aegritudo. In omnibus enim talibus patet quod hae formae tam substantiales quam accidentales a natura sunt. Aliae autem formae ab *actu* sive ab operatione nostra sunt, sicut domus et scyphus et lectulus et huiusmodi. *In quibusdam autem dubitatio, utrum a natura an ab actu* sive ab opere artis incipiant sicut in figura incisionis, sicut quando sculpsitur Aesculapius vel Hector. In talibus enim ratio dubitationis est, quia quod a natura tales figurae sint videtur ex hoc quod ars in talibus nihil apponit ad materiam et ideo quod per naturam infuit manet, quia quod ars in talibus facit totum consistit in auferendo et separando partes quasdam a subiecto. Et quia nihil de opere artis apponit, ideo videtur non esse de opere artis in figurato et ideo tales figurae videntur esse a natura et non ab arte.

Ad hoc autem *dicendum* est quod in talibus figuris [hoc est] subiectum et materia figurarum est *a natura*; *sentiri* autem figuras est *ab actu* sive artis operatione. Id enim quod in materia est totum a natura est cui nihil ab arte additum est, sed aliquid est separatum ab ipso, et si ab his quae in toto naturalia sunt aliqua se-

parentur et nihil addatur eisdem, ea quae relinquuntur naturalia et a natura sunt. *Figura* igitur talis secundum omnia quae in ipsa sunt videtur *esse a natura*. Quod autem visu *sentiat* sic vel sic lineis terminata non potest esse nisi *ab actu* et artis operatione, quia natura non fecit talem linearum terminationem. Hoc autem quod dicitur idem valet ac si dicatur quod materia figurae a natura est, et ipsa figura, prout figura terminatio est quantitas, est ab actu sive artis operatione; et haec est veritas, quia, quamvis ars *nihil* addat materiale, tamen separando confert ad esse figurae ad cuius esse formale magis confert *partium separatio* quam appositio materiae alicuius, quia figuram non dicimus esse tale quid quod habeat materiam, ex qua *fit*, sed in qua sit tantum. Ad esse autem formale figurae magis confert ablatio sive separatio partium quam collatio partium materialium aliquarum.

Sed quamvis sic dicamus de figura incisionis quae in separatione partium subiecti consistit, tamen constat quod quaecumque talium figurarum *coniunctionis est* et non separationis tantum, *sicut domus* figura vel lectuli vel tripodae et huiusmodi, quia in illis aliquid artis per modum appositionis operatur; illae *ab actu* et operatione sunt artis et non naturae.

Sic ergo dicendum est de figura incisionis quae sola partium incisione producitur ad actum; sic ergo quae

coniunctionis est, actus est, ut domus. Manifestum est autem de his. [8] Sed in his quae in pluribus sunt palam non est; nam ea quae in pluribus sunt, in actione esse impossibile est, a natura vero non videtur fieri, quoniam ea quae a natura sunt, a creatura existente principium sumunt; palam vero est creaturas non esse (nihil enim rationis omnino quare huiusmodi creaturae sint poterit explicari). [9] Natura igitur occulte in his operatur; nam, sicut ex plurium coniunctione constitutio quaedam priorum excedens quantitatem efficitur, sic ex singularium discretione unum quiddam intelligitur eorum excedens praedicationem. Quapropter communitas omnis naturalis est quoniam a singularitate procedit, quae creationi coaequatur. [10] Subtiliter autem speculantes, sicut naturam in actionibus latenter operari invenimus, sic creaturarum creatorem in natura ex actu; numero etenim naturam stabilivit. Sed haec hactenus; alterius enim considerationis sunt.

CaP1P2ShPoO1P3Bs3Br nlp

40 Ca f.64rb

2 Similiter] simpliciter Bs3 | etiam om. Br | est] quae nlp | calor] color nlp 4 et¹ om. P3Bs3Br nlp 5 enim om. Bs3 6 quod] hoc forma add. P1 7 Aliae] alia Po | autem] vero Bs3 | ab² om. Bs3Br 8 sunt – et] sicut domus P3 | et¹ om. Br | et² om. P3Bs3Br nlp 8–9 lectulus om. O1Bs3Br 9 autem om. Br nlp | dubitatio] est add. ShPoP3Bs3Br nlp Arist. Lat. 10 an] aut O1 | ab opere] operatione Bs3Br opere nlp | incipient] incipiunt Po 11 sicut om. Bs3Br | sculpsitur] insculpsitur Bs3 | sculpsitur Aesculapius] sculptus est lapis nlp 12 est om. O1 13 sint] sicut CaP1P2ShO1 | videtur om. O1 14–15 et – quia canc. Bs3¹ 14 ideo] videtur add. sup. lin. Br¹ 15 manet] morti CaP1P2O1Bs3 et non arte Br om. P3 | totum] et add. sup. lin. Bs3¹ 16 et] in add. Bs3 17 ideo] non nlp 17–18 ideo – artis om. P3 18 non] nihil Br¹ om. CaP1P2ShPoO1 nlp | figurato] figuratio Bs3 talis praem. sup. lin. Br¹ 20 est om. O1Bs3Br | figuris] figurae CaP1P2ShPoO1Bs3 nlp corr. Ca¹ signis figurae P3 figura Br 21 figurarum] non add. PoP3Br nlp canc. Po¹ 21–22 a – est om. O1 21 a natura] ab actu sive (nec P3) ab opere (operatione Br) artis CaP1P2P3Bs3Br nlp corr. Ca³ | sentiri] sculpsere P3 sentire Bs3Br 22 artis] ab praem. ShO1Bs3Br 23 in] a Br | est¹ om. n | a – est] hoc est a natura Br 24 aliquid est] additur nlp 25 et] ideo add. Bs3 om. Br | si] ergo add. sup. lin. Br¹ | toto] sunt add. P3 25–26 separantur] separantur P3Br seperenter n 28 ipsa – videtur] ipso sunt videntur P1 29 sentiat] sentitur Bs3Br | terminata] determinata est et Bs3 30 et] vel Po ab add. Br 31 talem] talium P2Bs3Br 32 valet] namque est Bs3 est dicere Br | si om. P1 | quod om. O1 33 est¹] esse O1 34 sive] et add. O1 ab add. Bs3Br 35 addat] addit n 36 esse¹] formale add. Bs3Br | formale] figurae add. Bs3 38 figuram] figura P2 | dicimus] dicemus Bs3 | esse om. Po | quod canc. Bs3¹ | habeat] habet Br 39 fit] sit lp | sit] fit P2PoBr n | tantum om. Br 40–41 partium] materialium add. nlp 41 materialium] in naturalium O1 42 dicamus] dicimus Sh 43 partium om. Bs3Br 45 separationis] est add. Br | domus – vel¹] dicimus domus figuram nlp | vel¹] et P1 | lectuli] claviculi Bs3Br 46 tripodae] tripedis P3 n tripodis lp | et] vel ShBs3 | huiusmodi] huius n | artis] ars ShBr¹ nlp 47 operatur] ordinuntur Bs3 om. P1 49 est om. P3Br 50 sic] de hiis Br Arist. Lat.

51 actus] ab actu Ra Alb. 58 considerationis] inquisitionis sive considerationis P1 inquisitiones Alb.

9 dubitatio: cf. Alb., Quaestio de quiditate et esse. Ed. Colon. t.25,2 p.279 v.49sq. cum nota; Alb., De gen. et corr. Ed. Colon. t.5,2 p.138 v.19sq. cum nota; Alb., Super Ethica. Ed. Colon. t.14,2 p.433 v.4 et 51, ubi Albertus probat quod iste Liber sex principiorum ‘non pertinet ad Aristotelem, quia illud expresse falsum est et contra Aristotelem’. – 33–34 Cf. Euclides, Elementa l.1 dif.14 (ed. Busard p.5 v.24); cf. Alb., Phys. Ed. Colon. t.4 p.2 v.8 cum nota.

TABULA TRACTATUUM ET CAPITULORUM

LIBER DIVISIONUM

Tractatus primus de his quae sunt ante scientiam determinanda

Cap. 1.	De utilitate doctrinae	81
Cap. 2.	Quot sunt modi divisionum	83

Tractatus secundus de divisionibus singillatim

Cap. 1.	De manifestatione cuiuslibet divisionis per exemplorum positionem	85
Cap. 2.	De manifestatione divisionum per accidentia	88
Cap. 3.	Qualiter convenientiae et differentiae divisionum sunt inquirendae	89
Cap. 4.	De differentia divisionis generis ad alias divisiones	90
Cap. 5.	De differentiis quae sunt inter divisionem generis in species et totius in partes	91
Cap. 6.	De differentiis divisionum totius in partes et vocis in suas significationes . . .	93

Tractatus tertius de genere qualiter sunt faciendae divisiones generis

Cap. 1.	Quando divisio fit aliquando per differentias et non per species	95
Cap. 2.	Qualiter consideranda est in genere divisio et de differentiis dividendis . . .	97
Cap. 3.	Quod divisio debet fieri per opposita	100
Cap. 4.	Qualiter sit divisio secundum opposita contradictorie	101
Cap. 5.	Qualiter dividatur genus per oppositionem privationis et habitus	103
Cap. 6.	Qualiter fit divisio generis per contrariorum oppositionem	104
Cap. 7.	Quod secundum oppositionem relationis non est generis divisio	106
Cap. 8.	Quod per immediata divisio generis debet fieri	107
Cap. 9.	Qualiter per divisionem ad diffinitionem pervenitur	110
Cap. 10.	Quod genus in divisione est totum et in diffinitione est pars	113

Tractatus quartus de divisione totius

Cap. 1.	Quot modis dicitur et est totum	115
Cap. 2.	Qualiter sit cuiuslibet totius divisio	116

Tractatus quintus de divisione vocis in significationes

Cap. 1.	Quot modis vox multa significat	119
Cap. 2.	Qualiter in multiplici voce facienda est divisio	120
Cap. 3.	De modis specialibus quibus distinguenda sunt singula multiplicia	122
Cap. 4.	De duabus divisionibus per accidens	123
Cap. 5.	De libri huius determinatione	124

SIGLA CODICUM ET EDITIONIS

Codices operis Alberti semper citati

Ca	=	Cambrai, Bibliothèque municipale Cod. 961 (XIII)
P1	=	Paris, Bibliothèque Nationale de France Cod. Lat. 14382 (1293)
P4	=	Paris, Bibliothèque Nationale de France Cod. lat. 14707 (1413)
Mz1	=	Mainz, Stadtbibliothek Hs. I 81 (1453)
O1	=	Oxford, Merton College Cod. C.2.4 (XV)
Sh	=	Schaffhausen, Ministerialbibliothek Cod. Min. 112 (XIV)
Br	=	Brugge, Bibliotheek van het Grootseminarie Cod. 105/53 (XV)
R1	=	Roma, Biblioteca Casanatense Cod. 210 (A II 31) (XV)
V1	=	Venezia, Biblioteca Nazionale Marciana Cod. Lat. Z 294 (XV)
Si	=	Siena, Biblioteca comunale Cod. G VI 32 (XV)
R2	=	Roma, Biblioteca Apostolica Vaticana Cod. Vat. Lat. 2118 (XV)

Edition operis Alberti

loe	=	B. Alberti Magni commentarii in librum Boethii De divisione, editio princeps recensuit Paulus M. de Loë, Bonnae 1913
-----	---	--

Editio libri Boethii de divisione

Ed. crit.	=	J. Magee, Anicii Manlii Severini Boethii, De Divisione Liber. Critical Edition, Translation, Prolegomena and Commentary, Leiden-Boston-Köln 1998, 4–50.
-----------	---	---

INCIPIT LIBER DIVISIONUM CUIUS PRIMUS TRACTATUS EST DE HIS QUAE SUNT ANTE SCIENTIAM DETERMINANDA

Cap. 1. De utilitate doctrinae

5 | Cum a principio LOGICAE determinatum sit quod
logica est scientia docens | per notum venire ad cognitio-
nem ignoti et sint tres eius partes secundum tres actus
rationis venientis ad notitiam ignoti, quorum primus est
ordinare ea per quae venitur ad ignoti notitiam, secun-
10 | dus autem ordinata componere, tertius autem compo-
sita ad decursum ratiocinationis colligere, similiter au-
tem, cum certum sit per divisionem nos venire ad noti-
tiam totius divisi nec aliter quocumque modo compo-
15 | situm nos posse cognoscere, nisi sciamus ex quot et qui-
bus et qualibus sit, adhuc cum omne quod dividitur,
compositi cuiusdam habeat modum, procul dubio sci-
entia divisionum est de logicae integritate, et tractan-
dum de divisione in prima parte, in qua docetur modus
20 | veniendi per notum ad notitiam ignoti simplicis sive in-
complexi secundum rationis actum, qui est ordinare
praedicabilia et subicibilia in logicis. Sicut enim diffini-

tionem devenitur in notitiam incomplexi per priora et es-
sentialia, sic per divisionem venit in notitiam incom-
plexi compositi per posteriora, quae tamen priora sunt
quoad nos. Cum igitur in PRAEHABITIS LIBRIS iam deter-
25 | minatum de ordine divisibilium et dividendum, iam su-
perest, ut de ipsa tractetur scientia dividendi.

Haec enim *scientia studiosis multos affert fructus* utilita-
tis. *Haec etiam apud Peripateticorum disciplinam semper fuit in*
honore. Quamvis enim omnis *notitia* sit de numero bo-
30 | norum honorabilium, haec tamen prae multis honore
digna est utilia *docens et* a maximis doctoribus *compro-*
bata. *Andronicus* enim *senex*, in quo studium non senuit,
etiam in senectute | diligentissime *librum de scientia divi-*
dendi conscripsit, cuius sententiam Boethius translatio-
35 | ne non verborum sed sententiarum in libro suo de di-
visionibus transtulit.

Et hic idem, quidem liber ANDRONICI, *comprobatus est a*
Plotino, *philosopho* morali, qui *gravitate* morum et hone-
state talis fuit, quod non comprobasset, nisi ea quae
40 |

[Ed. crit. p. 5 – p. 6 v. 16] Quam magnos studiosis afferat fructus scientia dividendi, quamque apud Peripateticam disciplinam semper haec fuerit in honore notitia, docet et Andronici, diligentissimi senis De divisione liber editus; et hic idem a Plotino gravissimo philosopho comprobatus, et in Platonis libri qui Sophistes inscribitur commentariis a Porphyrio repetitus, et ab eodem per hanc Introductionis laudata in Categorias utilitas. Dicit enim necessariam fore generis, speciei, differentiae, proprii, accidentisque peritiam cum propter alia multa tum propter utilitatem quae est maxima partiendi. Quare, quoniam maximus usus est facillimaque doctrina, ego id quoque sicut pleraque, omnia Romanis auribus tradens, introductionis modo habitaque in eandem rem et competenti subtilique tractatione et moderata brevitate perscripsi, ut nec anxietas decisae orationis et non perfectae sententiae legentium mentibus ingeratur; nec putet supervacuum loquacitatem harum rerum inexperiens, rudis, insolensque novi, audientium mentes habere aequum, nec ullus livor id quod et arduum natura est et ignotum nostris, nobis autem magno et labore et legentium utilitate digestum, obliquis morsibus obtreactionis offuscet, dentque potius viam studiis, nunc ignoscendo nunc etiam comprobando, quam frena bonis artibus stringant, dum quicquid novum est impudenti obstinatione repudiant. Quis enim non videat plurimum ad bonarum artium valere defectum, si apud mentes hominum numquam sit desperatio displicendi? ... Sed haec hactenus.

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 V1 Si R2 loe

5 loe p.14

6 Ca f.75ra

34 loe p.15

1 divisionum] divisionis CaP1Mz1O1Sh quidem domini alberti add. R2 3 determinanda om. P4 4 doctrinae] scientiae Br om. CaP1P4Mz1O1Sh
5 sit] est Br om. CaP1P4Mz1 7 et] cum add. sup. lin. Br | tres¹ om. P4 | secundum] cuius P1P4Mz1O1R1 cuius modi sunt V1SiR2 8 venientis]
convenientis Mz1 veniendi R2 | ignoti] per notum add. R1V1 loe | primus] primum CaP1P4Mz1O1 9 ea] illa Sh 10 autem¹] est add. SiR2 |
autem²] est add. SiR2 om. Br 11 ad decursum] addetur siue R2 12 cum] quod P4 | sit] sunt P4 | nos om. Br 14–15 quibus et hom. Br
16 cuiusdam] certum Br om. Sh | habeat] habeant Mz1 | procul dubio] pro tanto vero Br 17–18 tractandum] est add. sup. lin. Br 21 enim] in
add. R1V1 21–22 diffinitione] per diffinitionem Br 22–23 incomplexi – notitiam hom. R1 23 venit] devenitur O1Br | in] ad P4 24 tamen
om. Br | sunt] sint Br 25 iam om. Br 25–26 determinatum] est add. BrSiR2 sit add. O1ShR1V1 loe 26–27 iam superest om. Br | superest]
substantie R2 27 ut] nunc Br om. P4 | tractetur] tractabitur Br tractatur P4 28 Haec] quam magnos studiosi afferat fructus add. in marg. Si |
studiosis] studiosi P1Si 28–29 utilitatis] ut Br 29 Haec etiam lac. Br | apud] iuxta Br 31 haec] hic R1 vel praem. Mz1 | prae multis] praecise
inter suas Br | honore] rationis praem. sup. lin. Br 32–33 comprobata] approbata Sh 33 Andronicus] Andronicus senex add. in marg. Si | enim
senex om. Mz1 34 diligentissime om. BrR1V1 34–35 dividendi] diligentissime add. Br 35 conscripsit] cum scripsit Mz1 | sententiam] scientiam
Si sententia V1 35–36 translatione] quidem add. in marg. Br 36 non] solum add. Br | sed] etiam add. sup. lin. Br | sententiarum] sententiam R1
sententia V1 37 transtulit] ad praesens praem. Br 38 idem om. Br | quidem] quidam Si 39 Plotino] platino Sh 39–40 honestate talis]
honestabilis P4 40 comprobasset] probasset loe

5 Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t. 1, 1a p. 5 v. 3–6: ‘Summe autem necessaria et utilis est logicalis philosophia. Ex quo enim logica docet, qualiter ignotum fiat notum, patet quod nulla philosophia aliquid notum fieri potest nisi per logicae doctrinae facultatem.’; ibidem Ed. Colon. t. 1, 1a p. 15 v. 36–37. – 25 Scilicet in libris De V univ., De praedic. et De sex princ. – 31 Cf. Arist., De anima l. 1 c. 1 (402a 1); Alb., De anima Ed. Colon. t. 7, 1 p. 3 v. 23–24 cum textu Aristotelis. – 38 Cf. Magee, Boethii De Divisione, p. XXXIV-LVII.

secundum rationis veritatem essent comprobanda. Est enim liber hic *in commentario Porphyrii*, quem scribit *in librum Platonis, qui sophistes inscribitur*, valde commendatus et *repetitus* pro magna parte sententiae, *et etiam ab eodem*

5 Porphyrio istius libri *laudata est utilitas per introductiones*, quas scripsit in Aristotelis *categorias*. In *ISAGOGIS enim dicit fore necessariam generis, speciei, differentiae, proprii et accidentis peritiam, tum propter alia multa*, diffinitiones scilicet et demonstrationes, *tum propter utilitatem, quae maxima est* in scientia *partendi* sive dividendi.

Propter quod, quia huius scientiae *maximus usus est* sive utilitas, *ego quoque*, dicit Boethius, *sicut* plura alia Graecorum opera *Romanis auribus* sive Latinis, ut scilicet de Graeco in Latinum transferantur, *introductionis modo*,
15 qui facilis est usus sententiae, *perscripsi*, | *habita* tamen *in eadem* divisionis scientia *competenti* secundum auditores *subtilique* secundum materiam, de qua est intentio, *tractatione*, ut *et* materiae tractatus satisfaciat et audienti, utendum etiam in perscriptione istius scientiae *moderata*
20 *brevitate*, ita scilicet *ne anxietas* sive brevitatis *decisae* sive nimis decuratae *orationis* et expositionis et *imperfectae sententiae*, quae inexpressa non intelligitur, sententiae minus intellectae, *ingerantur mentibus legentium* et sic confundantur intellectus eorum. Non enim est aequum, quod *inexpertae mentes et insolentes*, disciplina studii non cohibitae ad
25 aliquam disciplinam, quae mente sunt novi audientes,

quae semper nova audire desiderat, non immorantes auditis per intentam | studii diligentiam, *supervacuam de his rebus habeant loquacitatem*. Medio ergo modo inter prolixitatem et brevitatem procedemus, ne brevitatis nimia
30 sententias occultet, nec etiam prolixitas rerum faciliū honoret taediosos.

Contra haec autem, quae dicta sunt, *QUIDAM* obiciunt dicentes Aristotelem secundum hoc insufficientem in logicae traditione. Et hoc quod dicunt, frivolum est et
35 inane. Non enim est inconveniens Aristotelem, ut hominem, in multis imperfectum fuisse; vel forte Aristoteles haec tradidit, sed ad nos liber | eius non devenit, ut dicit *AVICENNA*; vel forte, quia alius hanc scientiam compleverat, approbavit, quod factum fuerat; et multis
40 aliis modis ad hoc potest responderi. Certissimum enim est hanc scientiam esse de logicae integritate, quia sine ista scientia non habemus artem veniendi in notitiam ignoti per notum quoad nos et posterius quoad naturam.

Nullus ergo livor invidiae detrahentium studiis humanis
45 *obliquis morsibus* sive detractionibus *obfuscat* ad studium, quod *arduum* quidem, quantum ad naturam scibilis, quod quaeritur, et quod ignotum fuit Latinis auribus et ideo necessarium ad habendam | perfecte philosophiae scientiam, et quod *magno nostro labore* transferendi ad *utilitatem*
50 *legentium* a nobis est *digestum*, ita scilicet, quod sententias continet apertas, nulla oneratas prolixitate, sed potius,

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 V1 Si R2 loe

15 Si f.104vb

28 loe p.16

38 R1 f.161v

49 Ca f.75rb

2 enim] etiam *Sh* | hic *om. P4R1V1* | scribit] scripsit *O1BrSiR2 loe* | in²] super *Br* 3 librum] libro *R1SiR2* | qui] quod *R1* | commendatus] est *add. R2* 4 repetitus] reputatus *in marg. R2* 5 istius] huius *SiR2* 6 quas] quis *R2* | scripsit] inscripsit *SiR2* | Aristotelis] decem *Br* | enim] cum *Sh* 7 fore *om. CaP1O1ShBrR1V1* | fore necessariam] in quantum *P4* | necessariam] necessaria *V1* | generis] et *add. Br* | proprii] proprie *Ca* | accidentis] esse *add. in marg. Br* formae *add. R1V1* 8 tum] ut *Sh* cum *corr. in marg. Sh* cum *Br* scilicet *add. R1* | scilicet *om. R1V1* 9 maxima] maxime *P4* | est *om. O1* 11 Propter] quidem *R2* | quod] quidem *R1* | quia *om. R2* 12 sicut] id *praem. R1V1SiR2 loe* 13 Latinis] tradens *add. R1V1SiR2 loe* 14 Latinum] latino *P4* | transferantur] transferendo *Br* | introductionis modo *om. O1* 15 est] modus *add. Mz1* | usus *om. P4* usum *Br* | sententiae *om. loe* | sententiae perscripsi] sive *CaP4Mz1Sh* sum *P1* | habita tamen] habitu *Br* 17 de] sub *Si* 17–18 tractatione] tractatio *Si* circa rationem *Mz1* 18 et¹] etiam *R1V1* | audienti] audiendi *P4* audiendi perscripsi *Br* 19 utendum] utendo *Br* | perscriptione] praescriptione *R1Si* | istius] huius *BrSiR2* 21 nimis] minus *P4* | decuratae] detractatae *P4* detractatae *R1V1SiR2 loe* 22 inexpressa] in exposito *Mz1* | sententiae] sive *BrR1V1 loe* | minus] unam *R2* 23 ingerantur] ingeratur *ShBrR1V1 loe* 23–24 confundantur] considerantur *Mz1* 24 enim] etiam *Br* 24–25 quod – mentes *om. O1* 25 non] etiam *add. Br* 26 novi] nomen *P4* moveri *R1* | audientes] et *add. Br* 27 audire] non *add. P4* | desiderat] desiderant *O1Br loe* 29 ergo] aut *P1* 30 procedemus] procedimus *Sh* 31 sententias] sententiam *Br* | nec] ne *Mz1* 32 honoret] oneret *O1ShBr loe* 34 dicentes] fuisse *add. in marg. Br* 35 Et] sed *Br* | frivolum] perfrivolum *SiR2 loe* 37 in multis *om. Br* | vel] ut *Mz1* sed *SiR2* 38 haec] hoc *Mz1R1Si* hic *O1* | sed *om. P1* | liber] libri *P4* | eius *om. Br* | devenit] pervenit *BrSiR2* 38–39 ut – vel] vel dicitur aliter quia *Br* 39 quia *om. Sh del. Br* | quia alius] quod *P4* 40 factum] suum *Sh* | et] sic *add. Br* 42 sine] si est *R2* 43 scientia *om. Br* | habemus] haberemus *loe* | veniendi] deveniendi *Br* 44 quoad²] secundum *Ca* 45 livor] minor *P4* 46 sive] si est *R2* | ad] id *ShV1 loe* | studium] id *add. sup. lin. Br* 47 quidem] est *add. in marg. Br* 49 perfecte] perfectam *O1* 49–50 scientiam] disciplinam sive *praem. O1* 50 quod *om. Sh* | nostro] tanto *O1* | transferendi] transferendum *Br* | utilitatem] utilitate *V1* 51 sententias] scientias *Br* 52 continet] vel sententias *add. O1* | oneratas] honeratas *CaP1P4Mz1V1*

6 Cf. Porph., *Isagoge* (transl. Boethii Arist. Lat. I,6–7 p.5 v.1–9 (Busse 1,3–8)): ‘Cum sit necessarium, Chrisaorie, et ad eam quae est apud Aristotelem praedicamentorum doctrinam nosse quid genus sit et quid differentia quidque species et quid proprium et quid accidens, et ad definitionem adsignationem, et omnino ad ea quae in divisione vel demonstratione sunt utili haec istarum rerum speculationem, compendiosam tibi traditionem faciens temptabo breviter velut introductionis modo ea quae ab antiquis dicta sunt aggredi.’ – 33 Robertus Kilwardby, *Notulae super librum Porphyrii* (Cambridge, Peterhouse Ms. 206 f.33rb): ‘Dubitatur secundo an doctrina hic tradita sit de integritate logicae; et apparet quod non. Logica enim sufficienter habetur in arte definiendi et dividendi et colligendi; et doctrina hic tradita non est de aliqua arte istarum: quare ista non erit de integritate logicae. Praeterea, Aristoteles non supponitur esse superfluum nec diminutus in traditione artis logicae, et nullum edidit de hiis .v. universalibus tractatum: aut igitur doctrina de .v. universalibus non est de integritate logicae, aut, si est, Aristoteles fuit insufficientis.’ – 36–37 Cf. Alb., *Phys. Ed. Colon. t.4,2 p.578 v.23–27*. – 39 Avicenna, *Logica pars 2 c.2* (Ed. Venetiis 1508, 11vb): ‘Hae sunt communitates et differentiae divulgatae quas posuit qui quinque universalibus primus librum fecit quibus nos contenti sumus iuxta ordinem ipsius. Quicquid autem dixit de differentiis, quae non sunt communes, potest corrigi, sicut dicatur verbi gratia quod differentia non solet sic esse, et erit hoc corruptio suae lectionis, sed hoc non semper.’; cf. Alb., *De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.9 v.4–6*; cf. Alb., *Phys. Ed. Colon. t.4,1 p.1 v.38–41*.

qui hunc librum legerit, suo exemplo det sive paret *viam studiis*, quibus etiam alii ad studium provocentur. Viam autem dabit, si is qui legerit, vel ignoscat, si imperfecte tradita sunt, vel comprobet ea quae rationis habent perfectionem. Hoc enim melius est, quam quod suis detractio-
 5 nibus *stringant frena* studentibus, quibus a studio bonarum artium motu detractio-
 10 nibus retrahantur, dum quidquid novum est in bonarum artium inventione, impudenti *repudiant obstinatione*. Impudens enim est, qui so-
 15 lam novitatem studiis obicit, et non ex ratione vel probat vel repudiat audita. *Quis enim tam lippus non videat plurimum ad bonarum artium studio inveniendarum valere defectum, si apud hominum perversorum mentes numquam sit desperatio displicendi*, dum omnis humanae inventionis, quantumcum-
 20 que ratione perfecta sit, semper expectatur detractio, dum e contra multas de inventis oporteret grates recipere?

Sed haec hactenus de laude scientiae et nocumento | detractio-
 25 nis dicta sunt. Ex | his autem, quae dicta sunt, patet, quid huius scientiae subiectum, quia divisibile sive distinguibile in partes intra ipsum potentia vel actu contentas. Hoc enim in communi habet unam aliquam per analogiam rationem, a qua unitate una est scientia. Patet etiam quis modus. Habet enim scientiae modum passiones probans de subiecto et subiecti partibus.

Auctor autem, ut putatur, primus Andronicus, secun-
 30 dus autem apud Latinos Boethius. Causa suscepti operis, ne Latini vel Graeci scientia carerent dividendi. Quamvis autem in V PRIMAE PHILOSOPHIAE distinguatur,

quotiens dicitur unumquodque, tamen scientia dividendi ibi non traditur, eo quod haec scientia pertinet ad
 30 eum, qui sermonem considerat secundum quod refertur ad significandam rem, quae est sub voce; et ille est logicus secundum primam partem logicae, quae docet in singulorum incomplexorum notitiam devenire. Est etiam modus doctrinae medius inter introductorium et subtilem, ut
 35 propter facilitatem docendi subtilitas non negligatur, quam exigit altitudo materiae de qua tractatur. Et ex his patent ea quae ante scientiam erant inquirenda.

Cap. 2. Quot sunt modi divisionum

| Nunc autem, quae de divisionibus in communi intendimus et de multipliciter dicto non potest tractari in arte vel scientia, nisi prius distinguatur; ideo *divisionis nomen est distinguendum, et secundum unumquodque divisionis distinctae vocabulum* sive nomen, *partes et proprietates uniuscuiusque propositi* per divisionem sunt *tradendae* singillatim.
 40 *Divisionis enim nomen multis modis dicitur* secundum analogiae communitatem. Dicitur autem sex modis. (1) *Est enim divisio generis in species*. (2) *Est rursus alia divisio, cum totum integrale vel quasi integrale dividitur in proprias partes*. (3) *Est tertia, cum vox multa significans in significationes proprias recipit sectionem*.

Praeter autem tres istas, quae inductae sunt, est alia divisio, quae secundum accidens fieri dicitur, et huius est triplex

[Ed. crit. p.6 v.16 – p.8 v.2] Nunc divisionis ipsius nomen dividendum est et secundum unumquodque divisionis vocabulum uniuscuiusque propositi proprietates partesque tractandae sunt, divisio namque multis dicitur modis. Est enim divisio generis in species, 55 est rursus divisio cum totum in proprias distribuitur partes, est alia cum vox multa significans in significationes proprias recipit sectionem. Praeter has autem tres est alia divisio quae secundum accidens fieri dicitur. Huius triplex modus est: unus cum subiectum in accidentia separamus, alius cum accidens in subiecta dividimus, tertius cum accidens in accidentia secamus (hoc ita fit, si utraque eidem subiecto inesse videantur). Sed harum omnium exempla subdenda sunt quatenus totius huius ratio divisionis eluceat.

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 V1 Si R2 loe

17 loe p.17

18 Si f.105ra

40 loe p.18

1 hunc om. R1 1–2 viam – provocentur hom. R2 2 quibus] qua corr. ex quibus Br 3 si¹ om. Br | is] his CaP1P4Mz1O1ShBr loe | qui] quae Ca loe | legerit] legent hanc (artem hoc in marg.) modo Br | si²] quia Sh lac. Br 4 sunt] sententiae CaP1P4Mz1O1 huius scientiae si quae sint dando eis in marg. Br | comprobet] probet Br 5 quam corr. in marg. ex quod Si | quod om. CaP1P4Mz1O1ShSi 6 stringant] constringant R2 | stringant frena] bonis add. Br lac. P4 7 detractio] detractio Br 8 novum om. R2 8–9 impudenti] imprudenti loe 9 est om. P4 10 vel] non add. Si | probat] reprobat ShR2 probat corr. in marg. ex reprobat Si 11 tam lippus om. Br | lippus] lippa R2 | videat] hoc opus add. Br | plurimum] plenum Br 12 ad] a O1 | inveniendarum] eveniendarum Br | si] sicut O1 13 mentes om. CaP1P4Mz1O1 in marg. ShBr 14–15 quantumcumque] quantumcumlibet Si 15 dum] tamen add. sup. lin. Br 16 recipere] impendere Sh accipere Br recipere loe 17 Sed] si R2 | et] in Mz1 19 quid] sit add. O1 | scientiae] sit add. Sh | subiectum] sit add. sup. lin. Br | divisibile] divisae R2 20 sive] scientiae R2 | ipsum] ipsam P4 | potentia] ponitur Mz1 21 contentas] contemptas R2 | unam aliquam] una aliquo CaP1P4Mz1O1 unam aliquo Sh unam aliquo modo Br una aliqua R2 una aliqua (uno aliquo corr. in marg.) Si 23 quis] est add. sup. lin. Br | modus] scientiae praem. SiR2 25 autem] quod P4 | Andronicus] fuit add. Br 26 autem] enim R1V1 om. O1 | Causa] autem add. Sh vero add. Br 27 ne] vel O1R1 | dividendi] dividenda Mz1 28–30 Quamvis – dividendi hom. R2 28 Primae] primo P1 30 ibi om. P4 | non] nulla CaP1P4O1 loe | traditur] tradatur CaP1P4Mz1O1 31 sermonem] sermones Sh | considerat] desiderat P4 32 voce] vocem V1 34 etiam] autem V1 35 doctrinae] huius add. sup. lin. Br | subtilem] subtile R1 37 Et om. Sh 38 ante] hanc add. in marg. Br | erant] erat V1 | inquirenda om. P1 39 2.] quartum secundum V1 | Quot] qualiter succendi Br | sunt om. R2 | divisionum] divisionis Br 40 Nunc] capitulum praem. R1... secundum quot sunt modi divisionum add. in marg. O1 | quae Sh quia corr. sup. lin. Sh om. P4 | divisionibus] secundum quot sunt modi divisionum add. R1 41 et] quia add. sup. lin. Br 42 nisi] ut P1 nec Mz1 45 tradendae] tradere O1 tractandae BrR2 46 multis modis] multipliciter Br | dicitur] tradatur CaP1P4Mz1O1 per Sh 48 generis in marg. Si om. VIR2 | in] inter R1V1 | Est] et Br 49 vel] et P1 | vel – integrale hom. P4 50 Est] et Br | tertia] autem add. Si | cum] vel P4 51 sectionem] sectioni Mz1 52 inductae Sh adductae corr. sup. lin. Sh 53 quae] quod Ca | secundum] per Sh | dicitur] fieri R2 | huius – triplex] hoc tripliciter est Br

28 Alb., Metaph. Ed. Colon. t.16,1 p.207 v.10–14: ‘Et ideo cum de principiis entis et ipso ente et partibus entis primis, secundum quod ad ens reducuntur, intendat ista sapientia, oportet in ea tangere divisionem istorum, ut sciatur, in qua sunt multiplicitate.’

modus. (4) *Unus* quidem, cum subiectum unum in accidentia separamus; (5) *alter*, cum accidens in subiecta dividimus; (6) *tertius* vero, cum accidens in accidentia separamus. Hoc autem fit, si utraque accidentia eidem inesse subiecto videantur.

5 *Harum* | autem omnium divisionum exempla subicienda sunt, quatenus totius huius divisionis eluceat ratio. Non enim dividitur aliquid, nisi in ea quae aliquo modo sunt in ipso. Si autem insunt, aut insunt substantialiter aut per acci-
10 dens. Si substantialiter, aut secundum substantiam formae aut secundum substantiam materiae. Si insunt secundum substantiam formae, aut insunt secundum formam rei aut secundum formam sermonis, cuius – ut dicit GILBERTUS – forma significatio est vel relatio ad
15 significacionem. Si insunt secundum formam rei, sic est divisio generis in species. Si secundum formam sermonis, est divisio vocis in significaciones. Si autem insunt secundum substantiam materiae, erit divisio totius in partes. Et quia hae tres conveniunt in hoc quod divisio
20 ponuntur et ab aliis discernuntur.

Præter enim istas sunt divisiones in ea quae per accidens sunt in eo quod dividitur; et hoc vel est secundum comparationem subiecti in accidentia vel e converso, vel secundum comparationem accidentis ad acci-
25 dens. Et ideo non possunt esse plura genera divisionum, quae ad ista non referantur.

| Si autem quaeritur, | quae sit ista divisio, dicendum quod est multiplicis per analogiam sive proportionem dicti, quae uno modo ad divisionem generis reducitur et alio modo ad divisionem vocis in significaciones. Secundum enim quod aliquid unum est in
30 omnibus divisibilibus, sicut | partium continentia secundum divisionem generis, imitatur univocum. Secundum hoc autem quod non per unam rationem respicit nomen ea quae divisibilia sunt, sic imitatur aequivocum. Con-
35 tinentia enim partium non per unam rationem est accidentalibus et substantialibus, nec in substantialibus per unam est rationem secundum formam continere partes et secundum materiam, nec per unam rationem
40 est continere partes secundum formam rei et secundum formam sermonis, et ideo analogicam, ut diximus, habet in hac scientia divisibile communitatem.

Si autem quaeritur, de quo dicitur per prius, dicendum quod per prius dicitur de his quae substantialiter dividuntur; et inter ea dicitur per prius de his, quae
45 formales habent partes; et adhuc primo omnium dicitur de generis in species divisione, quae formalibus differentiis constitutis exeunt a genere.

Hae igitur divisiones in genere, de quibus singillatim agendum est, ut certa tradatur de unoquoque istorum
50 doctrina. Sic enim scitur uniuscuiusque divisibilis et dividendum natura.

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 V1 Si R2 loe

5 R1 f.162r

27 loe p.19

| Si f.105rb

32 Ca f.75va

1 unum] quidem O1 2 alter] aliter CaPIP4Mz1ShBr 2–3 alter – separamus hom. R1 in marg. P1 2 in om. Mz1 3 vero] autem Sh 4 fit] sit P4 | si] ne CaPIP4Mz1O1 cum Br sit add. R1 sit V1 corr. ex si Si 5 Harum] horum loe | omnium om. Br 6 quatenus] ut Br | totius om. P1 7 aliquid] quid Mz1 8 aut insunt hom. R1 10 secundum om. CaP1Mz1O1SiR2 | Si om. P4 11 secundum¹] aut P4 | aut om. P4 12 formam¹] substantiam R1 | cuius] unde Sh 13 forma] divisionis add. in marg. Sh | est om. P4 14 Si] sed P1 14–15 rei – formam hom. R2 15 in] suas add. Br 16 est] sic praem. O1SiR2 loe | vocis om. R2 17 erit] sic est O1SiR2 18 hae] haec loe | conveniunt] fiunt conuenit R2 19 fit] sit P4Mz1O1Sh | in eis om. Br | in² om. Si | substantialiter] substantialem R2 20 discernuntur] distinguuntur Sh 21 in ea om. Br 22 vel om. Sh 22–23 secundum] secundum comparationem accidentis ad accidens vel praem. O1 23 in] ad Br loe 24 vel om. Sh loe 24–25 vel – accidens om. O1 24 secundum om. CaPIP4Mz1 26 non om. R2 27–28 dicendum] est add. Br 28 sive om. P4 29 dicti] dicitur P4 | generis in marg. Sh del. R2 30 reducitur – divisionem om. R2 | et om. Sh | in] suas add. BrSiR2 loe 31 aliquid] quid P4 32 divisibilibus] divisionibus P4 32–33 sicut – secundum] s.p. continentiae secundum hoc in marg. Br | secundum] sic Sh 33 generis] sic add. R1V1 loe | univocum om. CaPIP4Mz1O1ShBr 34–36 respicit – rationem hom. Mz1 35 quae] quod Ca om. R2 | divisibilia] indivisibilia PIP4O1BrR1V1 | aequivocum] vocis divisionem in marg. Sh et divisionem vocis add. in marg. Br 36 est] in add. sup. lin. Sh adest Br 36–37 accidentalibus] in praem. Mz1 38 est sup. lin. Sh 41 analogicam] analogiam P4 ut praem. Sh | ut] sicut Br 42 divisibile] divisibilem Si 43–44 dicendum] est add. Br | dicendum – dicitur om. Sh | dicendum – prius hom. Mz1 44–45 quae – his hom. P1Sh 45 ea] eas CaP4Mz1O1Si 46 primo] primum Mz1 47 in] etiam V1 48 constitutis] constitutis Ca | exeunt om. O1 49 Hae] haec loe | divisiones] sunt add. in marg. Br divisio praem. V1 | genere] exeunt add. Sh 50 unoquoque istorum] uno quorum illorum R1V1

13 Gilbertus Porretanus, De trin. I, 3, 21 prol. (Ed. Haering p.67 v.55–56): ‘Tria quippe sunt: res et intellectus et sermo. Res intellectu concipitur, sermone significatur.’

TRACTATUS SECUNDUS DE DIVISIONIBUS SINGILLATIM

Cap. 1. De manifestatione cuiuslibet divisionis per exemplorum positionem

5 | *Genus autem in species dividimus, cum dicimus: 'Animalium
alia rationalia, alia irrationalia et rationalium alia mortalia,
alia immortalia'.* Quamvis rationale et mortale differ-
10 eadem divisio est generis per differentias et per species,
praecipue cum differentia, quae est generis divisiva, sit
speciei. Sed attendendum quod, sicut dicit AVICENNA,
nulla differentia est per privationem vel negationem, et
15 ideo privativa ponuntur loco affirmativorum per abne-
gationem oppositae differentiae, quia nomina propria |
differentiarum non habemus. Differentia enim forma
est constitutiva, et ideo positive et non negative vel pri-
vative designanda.

Hoc autem etiam alia fit de causa, ut scilicet divisio
20 generis per opposita fieri significetur; et ideo altera dif-

ferentia privative vel negative nominatur. Oppositio
enim prima causa divisionis est, propter quod dividenda
cum modo oppositionis oportet designari. Idem autem
dicendum de hoc quod dicitur mortale quod, quamvis
25 in voce positivum sit, tamen secundum rem privatio est.
Mors enim, a qua dicitur, est privatio. Ponitur autem
cum rationali pro differentia hominis, quae nomen non
habet secundum eos, qui rationale in deos et homines ut
genus dividunt. Et ideo loco huius AVICENNA et ALGA-
30 ZEL lati unguis ponunt sic: rationalium aliud lati unguis,
aliud non, cum tamen lati unguis esse magis proprium
quam differentia hominis. Sed, sicut DIXIMUS, | cum no-
men proprium differentiae non habemus, aliquando de-
signamus privationem, aliquando autem proprio loco dif-
35 ferentiae proprium ponentes.

Eodem autem modo in generibus accidentium fit di-
visio generis in species, cum dicimus: *coloris alia sunt alba,
alia nigra, alia medio colore colorata.* In omnibus enim his
color genus est, a quo sub diversis differentiis educimus

[Ed. crit. p. 8 v. 3–30] Genus dividimus in species cum dicimus 'animalium alia rationalia, alia irrationalia; rationalium alia mortalia, alia immortalia' vel cum dicimus 'coloris alia quidem sunt alba, alia nigra, alia media'. Oportet autem omnem generis in species divisionem aut in duas fieri partes aut in plures, sed neque infinitae species esse possunt generis nec minus duabus. Hoc autem cur eveniat posterius demonstrandum est. Totum vero in partes dividitur quoties in ea ex quibus est compositum unumquodque resolvimus, ut cum dico domus aliud esse tectum, aliud parietes, aliud fundamenta, et hominem anima coniungi et corpore, cumque hominis dicimus partes esse Catonem, Virgilium, Ciceronem et singulos qui, cum particulae sint, vim tamen totius hominis iungunt atque componunt; neque enim homo genus nec singuli homines species, sed partes quibus totus homo coniungitur. Vocis autem in significationes proprias divisio fit quotiens una vox multa significans aperitur et eius pluralitas significationis ostenditur, ut cum dico 'canis' quod est nomen et hunc quadrupedem latrabilemque designat et caelestem qui ad Orionis pedem morbidum micat; est quoque alius, marinus canis, qui in immoderatam corporis magnitudinem crescens, caeruleus appellatur. Sed huius divisionis duplex modus est, aut enim unum nomen multa significat aut oratio iam verbis nominibusque composita. Et nomen quidem multa significat ut id quod supra proposui, oratio vero multa designat ut est 'aio te, Aeacida, Romanos vincere posse'. Et nominis quidem per significationes proprias divisio aequivocationis partitio nuncupatur, orationis vero in significationes proprias distributio ambiguitatis discretio est, quam Graeci amphiboliam dicunt, ita ut nomen multa significans aequivocum, oratio vero multa designans amphibola atque ambigua praedicetur.

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 V1 Si R2 loe

5 loe p.20

15 loe p.21

32 R1 f.162v

1 secundus *om. Mz1* 4 exemplorum positionem] exempla *Br* 5 dividimus] per differentias *add. Br* 6 rationalia – irrationalia] rationalia a. irrationalia *O1Br* | et] item *Sh* 6–7 et – immortalia] e. rationalium a. mortalia e converso *in marg. Br* 7 Quamvis] enim *add. Br* | mortale] immortale *PIP4Mz1R1V1SiR2 corr. O1* 7–8 differentiarum] differentiarum *Br* 8 sint] sunt *CaPIP4Mz1O1ShBr* 9 adiunguntur] adduntur *SiR2* 10 eadem] ea *P4* | generis] in species *add. Sh* | per² *om. P1P4Mz1O1BrV1* 11 cum] tamen *add. CaPIP4Mz1O1ShBrR1V1* | sit] fit *Mz1* 12 speciei] species *PIBr* cum genere constitutiva *P4Mz1 add. CaO1* | quod] est *Br* 13 et *om. Si* 14–15 abnegationem] negationem *loe* 15 propria] propriarium *in marg. Sh* 16 forma] quam forma speciei *Br* 17 et² *om. SiR2* | non *om. P1* 17–18 privative] est *add. O1ShBr* 19 fit] sit *CaPIP4O1 loe* | scilicet] est *Mz1* 20 opposita] obiecta *R1* 22 est *om. P1* 26 Mors – privatio *om. P1* | enim] autem *P4* | autem] enim *BrV1* 27–28 pro – rationale *hom. O1* 27 quae] qui *P1* 28 homines] in *praem. SiR2 loe* 30 lati unguis] latinis linguis *P4* | unguis¹] linguis *Mz1* | rationalium] rationalium *R1* | unguis²] linguis *P4Mz1* 31 aliud] possunt *praem. Mz1 om. R2* | aliud – unguis *hom. O1* | unguis] linguis *P4* | proprium] sit *add. SiR2 loe* 31–32 proprium quam] propria sit *Br* 33 proprium] quam *add. Mz1* | differentiae] hominis *add. Mz1* | aliquando] aliquo *Sh* aliqua *CaPIP4Mz1O1 om. R2* 33–34 designamus] causa *add. CaSh exp. Ca* eam *add. loe* 34 privationem] privationem *V1* | proprio] proprie *Br* 36 autem *om. Sh* | modo *om. R2* | fit] sit *P4Mz1* 37 coloris] colorum *R1V1SiR2 loe* | sunt] alia *Si om. R2* 38 enim *om. Sh* 39 color] calor *Mz1* | est *om. P1*

12 Cf. Avicenna, Logica pars 1 c.10 (Ed. Venetiis 1508, 8vb): 'Hoc autem non est nisi in differentiis negativis sive privatis quae vere non sunt differentiae.' – 29 Cf. Avicenna, Logica pars 1 c.7 (Ed. Venetiis 1508, 6rb): 'Exemplum autem huius hoc est, cum dicitur, quod homo est animal lat[or]um unguium, erectae staturae, eminentium carni, risibile, vel cum dicitur hoc totum absque animal.' – 29–30 Algazel, Logica c.3 (Ed. Venetiis 1506, 4vb): '... homo est animal stans erectum latis unguis risibile ...'. – 32 Cf. supra p.85 v.12–16.

album sub | differentia quae est disgregativum visus esse, et nigrum sub alia coloris differentia quae est esse visus congregativum, et sub alia differentia medium, quae est partim esse congregativum et partim disgregativum.

5 Sed hic advertendum est quod omnem generis divisionem, ut vult Aristoteles in TOPICIS, oportet ad minus fieri aut in duas partes sive species aut in plures, quia aliter potentia generis non esset amplior quam potentia speciei, quod est inconveniens, quia sic sequeretur quod
10 species non esset in genere potestate. Eorum enim, quae aequalis sunt communitatis, neutrum est in alio. Sequeretur etiam ex hoc quod species non supponeretur generi, quae omnia inconvenientia sunt.

Si autem aliquis dicat, quod AVICENNA dicit quod
15 universale dicitur eo quod | aptum sit praedicari de pluribus, quamvis etiam de uno solo vel forte de nullo praedicetur secundum actum, et sic possit esse genus, quod aptum sit praedicari de pluribus differentibus specie, quamvis actu de una sola specie vel de nullo praedicetur, dicendum quod hoc non potest esse verum de genere, ut genus est, propter rationes, quae INDUCTAE sunt.

Divisio enim generis per differentias est divisio potentiae per formas, quae per incohesionem essentialem sunt in ipso, et quod incohatum non sit in actu, est
25 naturae defectus et imperfectio. Et ideo, si est genus, oportet quod plurimum sit incohatio in ipso et quod plures, ad minus duas, habeat species. Sic autem non se habet species ad individua, quia totum formale esse speciei est in quolibet individuo et non fit individuorum
30 multiplicatio nisi secundum materiam. Et ideo universalitas speciei potest esse in uno vel etiam in nullo, dummodo aptum natum sit esse in pluribus. Quamvis autem

genus velit dividi in plures species, | tamen infinitae species sub genere esse non possunt, quia multiplicatio formalis, cum sit terminativa et unitiva potentiae ipsa forma, non potest esse infinita sed sola, ut dicit PLATO,
35 multiplicatio materialis. Hac igitur de causa non possunt esse species, in quas genus dividitur, minus duabus. Hoc autem POSTERIUS est demonstrandum aliter, quam hic probatum sit. Talis igitur, ut breviter et exemplariter
40 dicatur, est generis divisio.

Totum vero in partes dividitur, quotiens unumquodque materialiter et integraliter compositum resolvimus in ea, ex quibus compositum est ut, cum dico: 'Huius domus aliud est tectum, aliud paries, aliud autem fundamentum'; quae divisio fit multis
45 modis. Fit enim per partes integrales, quando fit in partes, in quibus integritas alicuius consistit, sicut in exemplo inducto domus integritas consistit in his quae, cum coniunctae sunt, est domus integra. Propterea domus
50 non dividitur in ligna et lapides, nisi sicut in materiam, quia illa multipliciter possunt convenire quod non integrant domum. Sed fundamentum et paries et tectum numquam debite conveniunt, nisi integram domum constituent.

Talis etiam divisio est, quando dicimus hominem coniungi
55 ex anima et corpore, quae debite convenientia constituunt hominem, quamvis anima et corpus non per coniunctionem, sed per unionem animae, ut formae, et corporis, ut materiae, hominem constituent, eo quod | homo
60 non dicit formam coniunctionis sed naturae. Et propterea istae partes sunt essentialis aliquo modo; tamen, quia sunt ambae materiales ad formam totius, quae significatur per hoc nomen 'homo', ideo divisio totius est in partes, quae materialiter sunt in toto, non quod anima

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 VI Si R2 loe

1 Si f. 105va 15 loe p.22 33 Ca f.75vb 59 loe p.23

1 disgregativum] ipsius add. Br 2–3 nigrum – et hom. Br 2 sub alia om. R2 | esse om. P4 3 alia] animalia Mz1 | quae] quo CaP1P4Mz1O1 quod Br 4 esse om. Br | esse – partim hom. R1 | partim²] esse add. Sh 6 vult] innuit R1V1SiR2 loe | topicis] topicorum Mz1 7 aut¹ om. O1Br | aut¹ – duas om. CaP1P4Mz1Sh | in duas in marg. O1 | sive] si est R2 | aut² om. P4 9 quia] si add. Br 10 esset] esse VI | quae] quorum Si 11–12 Sequeretur] sequitur Br 12 ex hoc om. Sh | non om. VI | supponeretur] supponerentur Br 14 dicit] dicat Mz1 15 dicitur] est SiR2 | eo] esse Br | quod] est add. SiR2 | aptum] natum add. O1R1V1SiR2 loe | sit] est O1 om. SiR2 16 etiam] autem O1 forte praem. SiR2 forte R1V1 loe | solo] praedicetur add. Br | forte] etiam R1V1 loe om. SiR2 17 possit] posset SiR2 18 aptum] natum add. Mz1Si | pluribus] differentias add. Sh 19 nullo] nulla CaO1ShBr loe 19–20 praedicetur] praedicatur Sh 20 dicendum] est add. Br | potest] possit R1V1 23 formas] differentias Sh | incohesionem] incohesiones Sh 24 quod] quae Sh in marg. Si 25 si est] sicut P1P4Mz1 26 incohatio in] incohesionem et P4 26–27 plures] vel add. Br 27 minus] quam add. in marg. Sh 29 fit] sit P4Mz1V1 30 materiam] naturam Mz1 30–31 universalitas] utilitas Mz1 31 uno] multis Br | etiam – nullo] in multis Sh | in²] alio add. Mz1 exp. R2 | nullo] uno Br 32 natum om. Br | sit om. Mz1 | autem] etiam Br 33 velit] possit Br velud P4 34 sub – esse] in genere sub esse R2 37 Hac] hec R2 38 dividitur] dividatur SiR2 | minus] pauciores Br | duabus] duobus P4 39 demonstrandum] monstrandum O1 42 unumquodque] quod est add. Br 43 ex] in Si 44 est² om. P1 | aliud²] est add. Br 45 autem om. O1BrV1 46 per om. P4 | in] per Sh 47 consistit om. Br | sicut] sic Sh 48 cum om. P1P4 49 coniunctae] coniuncta loe | sunt] ut partes tunc add. Br 50–51 non – illa om. Mz1 50 nisi om. Br 51–52 integrant] integrent Br 52 et¹ om. Br 53 nisi] nec P1 55 est om. R2 | quando] cum SiR2 59 materiae] et add. R1V1 | constituent] constituunt CaP1P4Mz1O1BrSiR2 | homo om. O1 61 sunt] sint Br | modo om. R2 62 ambae] aliquo modo praem. P1 | totius] totam Sh 64 anima] alia R1

6 Cf. Arist., Top. I.4 c.3 (123a 30–33) (transl. Boethii Arist. Lat. V, 1–3 p.72 v.3–6): 'Quoniam autem omnis generis plures species, perspicendum si non contingit alteram speciem esse dicti generis; nam si non est, manifestum quoniam non erit genus omnino quod dictum est.' – 14 Cf. Avicenna, Prima Philosophia tr.5 c.1 (Ed. Van Riet p.227 v.7–14): 'Dico igitur quod universale dicitur tribus modis: dicitur enim universale secundum hoc quod praedicatur in actu de multis, sicut homo; et dicitur universale intentio quam possibile est praedicari de multis, sed non est necesse esse illa multa; immo nec etiam aliquod illorum; dicitur etiam universale intentio quam nihil prohibet opinari quin praedicetur de multis ...'. – 21 Cf. supra p.85 v.5–12. – 36 Cf. Arist., Metaph. I.1 c.6 (987a 30–988a 17) (transl. media Arist. Lat. XXV,2 p.21 v.18–p.23 v.15); Alb., Metaph. Ed. Colon. t.16,2 p.65 v.43–p.67 v.28; Apuleius, De Platone et eius dogmate I.1 c.5–7 (Ed. Moreschini, pp.92–96); Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.44 v.41–45. – 39 Cf. infra p.110 v.15–28.

sit materia vel materiae pars, | sed ideo, quia materialis forma materiae et partis ad formam totius, quae totius esse est designativa.

Adhuc autem cum hominis partes dicimus esse Catonem, 5 *Virgilium, Ciceronem et singulos, qui horum particulares sunt*, hi tamen particulares iungunt sive componunt vim sive virtutem totius et communis hominis. In hac enim divisione homo non est genus, nec singuli homines sunt species hominis, sed singulas dicimus | quasdam quibus totus homo in sua 10 communitate coniungitur.

Hoc autem sic est intelligendum quod homo dupliciter consideratur, scilicet secundum substantiam et secundum potestatem. Si consideratur secundum substantiam, partes habet materiales, corpus et animam, quia 15 haec coniuncta simul materialiter substant formae totius, quae significatur in nomine hoc quod est homo. Si autem homo consideretur secundum potestatem quam habet in ambitu suae praedicationis et communitatis, tunc homo est id quod aptum natum est esse in multis 20 et de multis. Et haec potestas in actu est, quando de multis actu praedicatur in quibus et de quibus est secundum actum. Haec igitur potestas, secundum quod in actu est, colligitur ex particularium hominum educatione. Et hoc modo particularia sunt partes, quarum collectio constituit communitatis potestatem, quae partim 25 est in uno et partim in alio. In omnibus simul est secundum totum. Et hoc modo etiam species aliquo modo integrant potestatem generis, sicut in scientia DE UNIVERSALIBUS est declaratum.

Vocis autem in significationes proprias, quae formae vocis sunt, ut dicit GILBERTUS et AVICENNA dicit idem, quotiens una vox significativa multorum aperitur per multiplicis vocis in sua significata distinctionem, et demonstratur plura-

litas significationis vocis illius, ut cum dico quaerenti, quid est canis, et respondeo quod canis est nomen, quod significat et hunc latrantem et quadrupedem et quod a | casu alterius institutionis vel fortuna significat stellam caelestem, quae micat vel lucet ad morbidum pedem imaginis caelestis, quae Orion dicitur, et est stella infausta, morbida, nocumento mordax sicut canis. Et est quoque adhuc alius marinus 40 piscis, qui nomen canis a tertia institutione casuali significat, qui immoderata quantitate corporis magnitudine super latrabile crescens Cerberus appellatur. Multo enim maior est cane latrabili. Unde quamvis in pelle et figura similis sit latrabili, tamen, quia naturalem latrabilis quantitatem excedit, probatur quod non una ratione canis de latrabili et marino dicitur sed aequivoce. Sic ergo vox in suas magis determinatur quam dividitur significationes. 45

Huius tamen divisionis duplex est modus. Est aliquando multiplicitas ista in incompleto, aliquando autem in 50 complexo. In incompleto quidem, quando unum nomen incompleto multa significat actu institutione diversa. In complexa autem voce, quando oratio verbis et nominibus composita enuntiative multa significat, sicut idolum respondit Aeacidiae, quando quaesivit, si de Romanis esset triumphaturus. Sic enim respondit: 'Aio te Aeacidem Romanos | vincere posse', quae oratio significat, et Aeacidem posse vincere Romanos, et quod Romani possint Aeacidem vincere, diversimode constructa ex eo quod Aeacidem potest esse suppositum vel appositum in oratione. Et nomen quidem multa significat, ut canis, quod SUPRA positum est, oratio vero multa designat, ut PATUIT | in exemplo, quod positum est. 60

Et nominis quidem per significationes propria divisio vocatur divisio sive distinctio aequivocationis; orationis vero in significationes proprias distributio sive distinctio ambiguitatis distinctio 65

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 V1 Si R2 loe

1 Si f.105vb 9 R1 f.163r 36 loe p.24 57 Ca f. 76ra 62 Si f.106ra

1 materia vel] materialis P4 2 forma] est add. R2 loe praem. BrSi 3 esse] vere Br 4 hominis] omnes P4 | esse om. R2 sup. lin. Si 5 particulares] comparatiales CaSh 7 hominis] rationis P4 9 sed] quia Sh | singulas] singulos loe | dicimus] partes add. Ca loe | quasdam om. Br 11 autem om. Sh 11-12 dupliciter] simpliciter BrR1V1 12 consideratur scilicet] consideratus Br | secundum om. P4 12-14 et - substantiam hom. BrR1V1SiR2 14 habet] habent Mz1 habens R1V1SiR2 | corpus] scilicet praem. O1 | quia] et Si 15 formae] forma loe 17 secundum] quam add. Ca suam add. Sh 18 suae om. P4 19 id] illud O1 | quod om. Ca | multis] pluribus SiR2 21 actu] actum R2 22 in sup. lin. Si om. Br 23 actu] actum SiR2 actus Br 23-24 educatione] inductione Sh 25 potestatem] potestate R1V1 26 partim] est add. Sh | omnibus] eius R2 tamen add. Br 27 totum om. Mz1 | modo] est add. O1 | etiam] quia Mz1 | aliquo modo om. R1V1 28-29 de universalibus om. Sh 30 autem] divisio fit add. loe | proprias] propria CaP1P4Mz1O1 31 dicit idem] dictio fit Br 33 distinctionem] distinctione R1V1 34 ut] et P4 | quid] quod R1 35 respondeo] responderet Br | et² om. O1Br 36 quod om. Br 37 fortuna] forma P1 | stellam] micantem add. SiR2 loe 37-38 micat] mutat Mz1 om. R2 loe 38 vel om. R2 loe | vel lucet om. Si 38-39 caelestis - dicitur lac. P4 40 quoque] quocumque P4 | adhuc om. Br | alius] alterius Mz1 41 qui] quae Ca quem Sh loe | canis - tertia] eius habens ab Br 41-42 significat] significatur Br 42 qui] per canem et ille Br | quantitate] et add. Br 43 maior] minor R2 44 figura] ita P4 | sit om. P4 46 non om. CaP1P4Mz1O1Sh | ratione] similiter est add. Br 46-47 de - et] latrabilis de Br 47 marino] non add. O1 add. sup. lin. Sh | dicitur - aequivoce] eius dictus Br | Sic can. R2 om. P4 | ergo] ipsa add. Br | suas] significationes add. Br 48 determinatur] et distribuitur add. Br | dividitur] dividatur Mz1 dividatur in Br 49 Est] enim add. supra lin. Br | aliquando] autem add. P4 50 in¹ om. O1 sup. lin. Sh | aliquando] sed praem. Br 51 complexo] incompleto O1 | In om. Mz1 | quidem om. Sh vero Br 52 actu] acta R1 ab add. Br 54 enuntiative] enuntiatione P4 | multa] plura Sh 56 enim respondit om. Br 57 oratio] ratio loe | significat] quidem add. O1 57-58 et - posse] quod Aeacides posset Br | Aeacidem] Aeacide P4 58-59 Romanos - vincere hom. Mz1 58 possint] possit P4 possent O1 59 diversimode] diversitate Mz1 | ex om. Si | eo om. R2 60 Aeacidem] Aeacida BrR1V1 vel Aeacidem add. supra lin. Br 61 Et - quidem] est ergo exemplum ubi oratio Br | quidem] tandem P4 62 vero] vera R2 | designat] significat ShR1V1SiR2 | ut] supra add. Br | patuit] potuit Sh ponit corr. in marg. Sh patitur R2 63 est om. Sh 64 significationes propria] proprias significationes SiR2 loe | divisio] propria praem. SiR2 65 in om. V1 66 sive - distinctio hom. P1

28-29 Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t.1,1a p.44 v.9-15. - 31 Cf. Gilbertus Porretanus, De trin. I, 3, 26-33 (Ed. Haering, p.107 v.68-p.108 v.15). | Cf. Avicenna, Logica pars 1 c.4 (Ed. Venetiis 1508, 3va): 'Verbum enim non est vox secundum intellectum multorum logycorum nisi sit significativum ...'. - 62 Cf. supra p.87 v.34-47. | Cf. supra p.87 v.52-61.

sive *discretio* vel etiam determinatio dicitur, *quam Graeci dicunt amphibologiam* ab ‘amphi’, quod est dubium, et ‘bole’, quod est sententia, quasi dubia ex multiplicitate sententia. *Ita autem haec fit, ut nomen multa significans sit aequivocum, oratio vero multa designans amphibologia* dicatur vel *praedicetur*.

Attendendum autem est quod in hac multiplicitate oportet actuali significatione multa contineri in eo quod multa sic significat; et quia compositio et divisio et figura dictionis et accentus non nisi potentialem requirunt multipliciter, ideo sub hac specie divisionis non comprehenduntur, sed aequivocatio sola et amphibologia, quae actualement in se claudunt multipliciter. Sub aequivoco autem hic comprehenditur etiam hoc quod per analogiam multipliciter dictum, quamvis secundum veritatem medium sit inter univocum et aequivocum. Et ideo non sunt nisi sex genera divisionum, quia potentialis multipliciter non facit multipliciter et analogia reducitur ad aequivocationem quoad hoc quod analogum actu multa significat, quamvis illi modi, quos dicit, referantur ad unum, quod principaliter dicit analogum.

Cap. 2. De manifestatione divisionum per accidentia

Eorum autem, quae secundum accidens dividuntur, tres sunt modi sicut DIXIMUS, quorum (1) primus est, quando sub-

[Ed. crit. p. 10 v. 1–18] Eorum autem quae secundum accidens dividuntur subiecti in accidentia divisio est ut cum dicimus ‘omnium hominum alii sunt nigri, alii candidi, alii medii coloris’, haec enim accidentia sunt hominibus, non hominum species, et homo his subiectum, non horum genus est. Accidentis vero in subiecta sectio evenit ut est ‘omnium quae expetuntur alia in anima, alia in corporibus sita sunt’, animae namque atque corpori id quod expetitur accidens, non genus, est, et boni quod in anima et corpore situm est non sunt haec species, sed subiecta. Accidentis vero in accidentia divisio est ut ‘omnium candidorum alia sunt dura’, ut margarita, ‘alia liquentia’, ut lac, liquor namque et albedo atque durities haec sunt accidentia, sed album in dura et liquida separatum est. Cum ergo sic dicimus, accidens in alia accidentia separamus. Sed huiusmodi divisio vicissim semper in alterutra permutatur, possumus enim dicere ‘eorum quae dura sunt alia sunt nigra, alia alba’, et rursus ‘eorum quae sunt liquida alia sunt alba, alia nigra’; sed haec rursus conversa dividimus: ‘eorum quae sunt nigra alia sunt dura, alia liquentia’ et ‘eorum quae sunt alba alia sunt liquentia, alia vero dura’.

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 V1 Si R2 loe

13 loe p.25 20 R1 f.163v 27 loe p.26

1 discretio] disceptio VI | dicitur quam om. Sh | quam] qua P4Mz1R1 | Graeci] econtra Sh 2 dubium] circum Sh 3 bole] bolos Si | quasi] quod R2 | dubia] dubiosa Br 4 haec] hoc O1Br quod praem. P4 | fit] sit Mz1 | multa] multum P4 4–5 significans – multa hom. R1V1 5 oratio vero] cum idem Sh | designans] significans P1Sh | amphibologia] amphibologiam Si amphibologica Br amphibola loe | dicatur] dicitur O1 7 Attendendum] attendendo P4 | est om. Br 10 et om. Br 14 aequivoco] aequivocato P4 | etiam] et R2 praem. P4 om. Sh 15 quod om. CaP1 loe | multipliciter dictum] dicitur Br | dictum] est add. Sh 18 potentialis] et add. P4 19 aequivocationem] univocationem Br | hoc] haec R1V1 20 actu] actum P4 | illi] illius Br 21 quos dicit] sunt qui Br | dicit om. P1 | referantur] referuntur Br 22 dicit] dicitur BrR1V1SiR2 loe 23 divisionum] divisionis Br 24 per om. Sh | accidentia] accidentis Sh accidens BrR2 loe 25 Eorum] horum BrSiR2 26–27 subiecti] subiecto Br 27 exemplum] est add. O1ShBr | si om. R1 | dicam] quod add. CaSh loe 28 alia²] sunt alba sive add. Sh 29–30 dividitur] distinguitur Sh 30 in¹ om. R1R2 inser. sup. lin. R2 accidentia add. Sh | ipsius] istis P4 32 et] vel SiR2 33 animalium] alium P4 34 ut] vel R2 35 quid] quidem Br | ipsorum] accidentium add. in marg. Si 36 est] ut Mz1 om. O1 | quando] quod O1 37 Accidentis – subiecta hom. O1 | vero] et add. P4 | evenit om. Br 38 cum om. Br | dicitur] est add. Si 39 sive] fieri vel Br 40 sive] si est R2 | posita] composita V1 | expetitur] bonum add. loe 41–43 pertinens – corporalia] per alia Sh 42–43 ad – voluptas om. P1 42 autem sicut] ut sit P4 43 huiusmodi] sicut alia Br huius P4 | Id enim] ideo Sh 45 Boni] bonum ShBr | aut] licet Br 46 boni] bonum ShBr | vel] licet Br aut SiR2 47 corpus¹] eius tamen add. in marg. Br | et] in P4 48 sed] sunt P4 | ergo om. Si 49 ista] sua Mz1 | Desiderabilium] desiderabilia P1 50 vero] sunt Br 52 divisio] aut Sh | haec] hoc O1BrR1V1SiR2 loe 53 sicut om. Si | cum om. Br | ut] sicut P4 53–54 ut margarita om. Br 55 haec] hic loe | candidum] et add. Si

26 Cf. supra p. 83 v. 52–p. 84 v. 4.

iecti | in accidentia est, et huius exemplum, sicut si dicam: ‘Omnium animalium alia sunt nigra, alia candida, alia medio colore colorata’. Hic enim unum subiectum genere dividitur in ea quae accidunt illi subiecto in partibus ipsius, sicut quae accidunt hominibus vel animalibus aliis. Album enim et nigrum non sunt hominum species vel aliorum animalium, sed accidentia. Et homo vel aliud animal his ut subiectum substans eis subicitur. Et non est genus eorum, quod sit quid de essentia ipsorum.

(2) Secunda autem accidentis divisio est, quando accidens dividitur in subiecta. *Accidentis vero in subiecta evenit sectio*, sive divisio est, sicut cum dicitur quod *omnium, quae expetuntur* sive desiderantur, *alia in anima, alia in corporibus sunt sita* sive posita. Quicquid enim expetitur, aut est corporale bonum aut ad animam pertinens: ad animam quidem ut virtus vel felicitas, ad corpus autem sicut voluptas et huiusmodi corporalia bona. Id enim *quod expetitur, est accidens* aut corporis aut animae, et *non est genus ad ipsa. Boni autem, quod in anima situm est* aut habet ordinationem ad animam, *et boni, quod situm est in corpore* vel habet ordinationem ad corpus, *non sunt corpus et anima species, sed subiecta* solum. Est ergo talis divisio accidentis in subiecta, quae est eadem cum ista: *Desiderabilium quaedam sunt corporalia, quaedam vero animalia sive ad animam pertinentia.*

(3) Tertia vero divisio est *accidentis in accidentia*, et haec est, sicut cum dicimus: ‘*Candidorum alia sunt dura, ut margarita, alia vero liquida, ut lac*’. *Liquor namque et albedo atque durities haec sunt accidentia, in quae divisum est candidum.*

Album autem, quod etiam est accidens, in | dura et liquentia separatum est. Cum ergo sic dividimus album in dura et liquentia, dividendo accidens in accidentia separamus. Sed talis divisio hoc habet, quod vicissim in alterutrum permittatur, ita scilicet quod divisum dividens et dividens divisum efficitur. Possumus enim dicere: 'Eorum quae dura sunt, alia sunt alba, alia nigra'. Et rursus eorum quae sunt liquida, alia sunt alba, alia nigra. Sed iterum haec rursus conversa dividimus dicentes: 'Eorum quae sunt nigra, alia sunt dura, alia | liquida, et eorum quae sunt liquida, alia sunt nigra, alia vero alba'. Accidens enim accedit accidenti, quia ambo sunt in subiecto eorundem et unum dividit aliud et dividitur ab alio.

Isti sunt ergo modi divisionum per exempla manifestati.

Cap. 3. Qualiter convenientiae et differentiae divisionum sunt inquirendae

Post haec autem, in quibus ab invicem differant istae divisiones, manifestemus, incipientes ab hac ultima divisione. Dico igitur, quod differt haec sive huiusmodi divisio ab omnibus divisionibus, quae SUPRA dictae sunt, in hoc quod neque significationem partiri possumus in voces – latrabile enim non dividitur in canis voces – cum tamen econtra voces in significationes proprias discernantur sive | distinguantur, nec etiam partes in totum dividimus, sed econtrario totum

in partes separamus, nec species secantur in genera, quamvis genus in species dividamus.

Genus vero divisionis, quod SUPERIUS dictum est | accidentis scilicet in accidentia, fit quando utraque accidentia, et divisa et dividenda, eidem subiecto contingit inesse, et hoc liquet omni homini, qui attentius ista perspicendo considerat. Cum enim dicimus, eorum quae dura sunt, alia esse nigra et alia alba, ut ebenum et lapis, manifestum est ebene ligno utraque eorum inesse. Est ebenus et nigra et dura, et sic ebene inest et durities et nigredo, cum tamen durum sit divisum et nigrum sit dividens.

Et hoc | quidem diligens lector per studium attendens in cunctis invenit. Sic ergo ista divisio ab omnibus aliis separatur. In quibus enim summa comparatio veritatis inquiritur, ut non tantum ex eo quod est, unumquodque per diffinitionem cognoscatur, sed etiam per accidentia propria, quae multum faciunt ad cognitionem eius, quod quid est, in his ergo, in quibus talis inquisitio est veritatis, prius intelligendum est, quae sit eorum, de quibus inquirat, omnium similis proprietas, in qua conveniunt, et etiam quibus inter se singillatim unum ab altero differentiis ab invicem segregentur. Tunc enim secundum esse cognoscitur unumquodque, quando et ex communibus et ex propriis habet veram cognitionem. Sicut enim in ANTEHABITIS diximus, omnis generis in species et vocis in significationes et totius in partes secundum se divisio nuncupatur, et ideo illae tres divisiones seorsum secundum se positae sunt.

Reliquae vero tres, quae etiam secundum se positae sunt, ponuntur in accidentis distributione sive divisione, et omnium

[Ed. crit. p.10 v.18–33] Differt autem huiusmodi divisio omnibus quae supra sunt dictae, nam neque significationem partiri possumus in voces, cum vox in significationes proprias discernatur, nec partes in totum dividuntur, quamvis totum separaretur in partes, nec species secatur in genera, licet genus in species dividatur. Quod vero superius dictum est, hanc divisionem ita fieri, si utraque eidem contingerent inesse subiecto, si attentius perspicitur liquet, nam cum dicimus eorum quae dura sunt alia esse alba, alia nigra, ut lapis atque hebenum, manifestum est ebene utraque inesse, et duritiam scilicet et nigredinem. In ceteris quoque id diligens lector invenit. Quibus autem summa operatio veritatis inquiritur, his prius intelligendum est quae sit horum omnium simul proprietas quibusque inter se singillatim differentiis segregentur. Omnis enim vocis et generis et totius divisio secundum se divisio nuncupatur, reliquae vero tres in accidentis distributione ponuntur. Secundum se autem divisionis huiusmodi differentia est.

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 V1 Si R2 loe

1 Si f.106rb

10 loe p.27

24 Ca f.76rb

28 loe p.28

36 R1 f.164r

1 autem] aut PIP4Mz1SiR2 | quod] quia P4 2 est om. Sh | Cum] sive Sh 2–3 in – accidentia] Br 3 dividendo] tunc Br | Sed] oportet P4 4 quod] secundum add. Br | vicissim in] et vicissim in marg. Br 5 quod om. ShP4 | et dividens om. Mz1 | dividens²] dividens R2 5–6 divisum] divisam Si 7 alia²] sunt add. Si vero add. Br 7–10 Et – liquida hom. R1 8 alia – nigra hom. Br | sunt] autem P4 | alba] et add. O1 | alia²] sunt add. V1 | Sed] et P4 | haec] hoc O1Si | rursus] iterum add. O1 10 alia¹] sunt add. CaSh loe 11 vero om. SiR2 12 eorundem] eodem Br 16 convenientiae] sententiae Br 17 divisionum – inquirendae] sunt inveniendae Sh 18 quibus] quibusdam Si 19 manifestemus] manifestabimus Sh | hac ultima] ista iam dicta Br 20 huiusmodi] huius P4R1V1 22 neque] nec loe | significationem] signum Br 24 proprias] propria CaPIP4Mz1 | discernantur] decernantur O1 25 econtrario] econverso P4Br 26 partes] parte P1 | secantur] separantur Br 28 accidentis dub. Sh 29 scilicet om. loe | fit] sic Mz1 sit supra lin. Br sit PIP4 29–30 accidentia² – dividenda] dividenda a. et divisa R2 29 et om. loe 29–30 et divisa om. Br 30 et¹] in CaP4Mz1 | et hoc om. Sh 31 ista] illa R1V1 | perspicendo] prospiciendo Br 32 dicimus] diximus Br | et om. BrR1V1 | alia²] esse add. ShBr 33 et] ut P4 34 Est] enim add. ShBrR1V1SiR2 loe conc. Sh | ebenus – dura] lapidi inest album et durum Br | et¹ om. Sh | et³ om. Br | et⁴] in R1V1 om. Sh 36 quidem] quidam R2 | attendens] antecedens P1 attentius Br 37 invenit] inveniet Sh loe 38 enim] autem O1 | comparatio] operatio BrV1Si om. Sh 38–39 inquiritur, ut] invenitur hoc Br 39 tantum] tamen P4 | quod] quid R1V1 42 ergo om. Mz1 | in²] hiis igitur add. Sh | quibus] est add. Sh | est² om. O1ShBr 43 intelligendum] intelligentium R1V1 | inquirat] inquiratur Br 44 etiam] in Si | quibus om. O1 45 inter] multipliciter R1 | singillatim] est add. Si | altero] alio SiR2 | differentiis] differens PIP4Mz1O1ShBr corr. sup. lin. Sh | ab invicem om. Sh 46 segregentur] segregetur Br | secundum] suum add. Br | secundum – cognoscitur] perfecta cognitio sunt Sh | cognoscitur om. PIP4Mz1O1R2 perfecte praem. loe 47 quando] commune add. Ca cognoscitur praem. R2 | et¹ om. Br | ex² om. BrSi 47–48 habet – Sicut] vere cognoscitur sic Br 48 cognitionem] cognitio SiR2 | antehabitis] habitis O1 48–49 diximus] quod add. Br 49 omnis] divisio add. Br 51 seorsum om. Br 52 tres om. Br | etiam] non Br

19–20 Cf. supra p.84 v.2–4, p.88 v.52–p.89 v.13. – 21 Cf. supra p.83 v.47–p.84 v.2. – 28 Cf. supra p.84 v.2–4. – 48 Cf. supra p.83 v.47–51. – 52 Cf. supra p.83 v.52–p.84 v.4.

istarum divisionum proprietates et differentia est assignanda, ut melius sciatur natura divisionum | introductarum. Ex convenientiis enim et differentiis ipsarum ad invicem scitur, quicquid inquirendum est de omnibus generibus
5 divisionum.

Cap. 4. De differentia divisionis generis ad alias divisiones

| *Differt autem divisio generis in species a divisione vocis in significationes in eo quod vox quidem in proprias significationes separatur sive dividitur; genus autem, quando dividitur, non dividitur in proprias significationes, sed dividitur in quandam a se quodam modo procreationem. Creatione distinguitur et dividitur. Dico autem 'procreationem', quia ex potentia procedit species a genere, sicut creatura generationis procedit ex potentia materiae, et sic creatione de non ente procedit ad ens per agentem intellectum, sicut dictum est in scientia UNIVERSALIU, sicut in natura formatum ab informi procedit ad esse, et hoc non est vocis in significationes, quia vox ea, in quae dividitur,
20 continet actu et non potentia tantum.*

Adhuc et in hoc differt, quod genus semper speciei propriae contentae sub ipso totum est et universalius in natura, quia natura generis universalior est quam speciei; et ideo potestas generis aliquo modo colligitur et
25 constituitur per species.

Aequivocatio vero sive multiplex, quod in voce distinguitur, habet quidem ipsum multiplex aliquo modo

communius et universalius quam unum eius significatum, eo quod plura ambit ipsum multiplex confusum quam ad unam significationem determinatum, sicut plura ambit canis quam latrabile. Sed haec communitas |
30 non est nisi in voce, et ideo voce totum quoddam est ad quodlibet significatorum. Sed secundum naturam et rem non est totum ad illa, quia aequivoca non respiciunt ad unum, quod est totum ad ipsa secundum naturae rationem et substantiae, sed secundum communitatem vocis tantum.

Dividitur ergo divisio generis a divisione vocis in hoc quod divisa sub communitate vocis ad invicem nihil habent commune praeter solum nomen, in quo sub voce conveniunt. Quae autem sub communitate generis collocantur et nomen generis habent commune, et diffinitionem generis, quae secundum id nomen est substantiae ratio, suscipiunt. Genus enim speciebus et nomen suum dat et substantiae rationem.

Et si obicitur quod Aristoteles dicit in I DE ANIMA, quod animalis ratio secundum unumquodque est altera, solvitur quod Aristoteles hoc intelligit de ratione sumpta secundum esse animalis, quod habet in homine et asino et aliis speciebus. Illa enim non est ratio generis secundum id quod est genus, sed est ratio secundum esse
45 data, quod habet in hoc et in illo. Et quia hoc esse est alterum et alterum, ideo necesse est rationem sic datam secundum unumquodque alteram esse et alteram. Aliud enim est esse animalis in genere, et aliud esse animalis secundum unumquodque animal in specie. Nec tantum
50 hoc modo in specie erit altera, sed etiam animal secundum unumquodque individuum acceptum secundum

[Ed. crit. p. 10 v. 33 – p. 12 v. 16] Differt enim divisio generis a vocis divisione quod vox quidem in proprias semper significationes separatur, genus non in significationes sed in quadam a se quodammodo creatione disiungitur, et genus semper speciei propriae totum est et universalius in natura, aequivocatio vero universalior quidem significata re dicitur, tantum voce non etiam totum est in natura. Illo quoque a vocis distributione dividitur, quod nihil habent commune praeter solum nomen quae sub voce sunt, quae vero sub genere collocantur et nomen generis et diffinitionem suscipiunt. Amplius quoque non eadem apud omnes vocis est distributio: quod apud nos dicitur canis cum eius multae significationes in lingua Romana sint simpliciter fortasse praedicatur in barbara; cum ea quae apud nos uno nomine nuncupantur illi pluribus fortasse significant. Generis vero apud omnes eadem divisio distributioque permanet, unde fit ut vocis quidem divisio ad positionem consuetudinemque pertineat, generis ad naturam, nam quod apud omnes idem est natura est, consuetudinis vero est quod apud aliquos permutatur. Et haec quidem sunt differentiae generis distributionis et vocis.

Ca P1 P4 Mz1 O1 Sh Br R1 V1 Si R2 loe 2 Si f.106va 8 loe p.29 31 loe p.30

1 divisionum om. Br 3 convenientiis] convenientibus Sh | enim om. P1Sh | ipsarum] earum Br ipsorum loe 4 est om. Si 9–10 in¹ – dividitur hom. P1 9 in eo] ideo Br 11 non dividitur hom. P4 12 quodam modo om. Br | Creatione] enim R2 enim add. R1V1 loe add. sup. lin. Si 12–13 Creatione – dividitur om. Br 13 quia] quod Sh 15 procedit om. O1 | et om. Br | sic] enim quadam add. in marg. Br | creatione] procreatione Sh 16 procedit] proceditur Br species add. loe 17 universalium] universalis P4 | sicut² – natura om. Sh 19 significationes] significatione R2 | in quae in. marg. Si 20 tantum] unde Sh 21 Adhuc] ad hoc CaR1V1 22 contentae om. R1V1 | totum] contentivum Br tantum P4Mz1R1V1 23 quam] natura add. Br 24 et²] sive SiR2 26 Aequivocatio] aequivocum Sh | sive multiplex] si est multipliciter R2 | multiplex om. P4 multipliciter Si 27 multiplex] multipliciter R1V1SiR2 29 multiplex] multipliciter R1V1 materialiter SiR2 32 voce²] vox Br 33 naturam] materiam P4 | et] totum add. V1 34–35 illa – ad hom. R1V1SiR2 35 naturae] nomen Br 38 Dividitur] differt Br | ergo] genus P4 | generis] in species add. O1 | a om. P4 | vocis] et add. P4 38–39 in – vocis hom. Mz1 39 divisa] dividenda Br | ad invicem om. Br 40 solum] nolum Sh exp. Sh | sub] una add. Br 42 id] illud CaSh loe idem Br 43 est] aequa Br | ratio] rationem Br | enim om. Sh 44 et¹ om. O1 45 obicitur] obiciatur P4 46 altera] et altera add. R1V1SiR2 47 hoc om. Sh 48 esse om. O1 49 est om. P4 49–50 secundum] sed Mz1 51 data om. Sh | data – esse hom. P1 | quod] quae Sh | et in] vel O1 | esse] commune Si 52 et alterum hom. P4 54 est om. P4 | aliud] est add. O1 56 specie] hoc add. Si | sed] verum Br 56–p.91 v.1 sed – alteram om. P1 corr. in marg. P1 56 etiam] et P1 | animal om. R1

17 Cf. Alb., De V univ. Ed. Colon. t. 1, 1a p. 36 v. 5–p. 37 v. 22. – 45 Cf. Arist., De Anima l. 1 c. 1 (402b 5–7); Alb., De Anima Ed. Colon. t. 7, 1 p. 7 v. 77–79 cum textu Aristotelis: '... videndum est autem, quatenus non lateat, utrum una ratio sit ipsius, an sicut animalis est secundum unumquodque altera, ut equi, canis, bovis, hominis deique.'

INDICES

DE SEX PRINCIPIIS

1. AUCTORES AB ALBERTO IPSO ALLEGATI

<p>Albertus</p> <p>De causis et processu universitatis 1.2 tr.1 c.16 6.16 1.2 tr.1 c.18 16.24</p> <p>De praedicamentis tr.1 c.1 1.6sq 33 39 tr.1 c.6 9.45 tr.1 c.7 1.13 tr.3 c.1 50.3 tr.3 c.4 36.48 tr.3 c.5 49.11 tr.3 c.11 54.21sq tr.3 c.12 54.21sq tr.5 c.9 57.5 tr.6 c.1 1.13 tr.6 c.2 1.13</p> <p>De V universalibus Tractatus de differentia – Tractatus de accidente 9.45 Tractatus de universalibus in com- muni c.3 5.53 Tractatus de universalibus in com- muni c.7 11.39 Tractatus de universalibus in speciali c.2 4.12</p> <p>Liber divisionum tr.1 c.1 1.40</p> <p>Physica 1.4 tr.2 c.8 46.22</p> <p>Alexander Aphrodisiensis</p> <p>De anima 13.62 <i>vide: Boethius, In Categorias Aristotelis</i> 1.3 70.13sq</p> <p>Anaxagoras</p> <p><i>vide: Aristoteles, Physica</i> 1.1 c.4 (187 a 20sq.) 71.3</p> <p>Anselmus Cantuariensis</p> <p>De concordia praescientiae et prae- destinationis et gratiae dei cum libero arbitrio c.5 38.46 De veritate c.2 7.41</p> <p>antiqui</p> <p><i>vide: Albertus, De praedicamentis, tr.3</i> c.12 53.41</p>	<p>Aristoteles</p> <p><i>vide: Avicenna, Philosophia prima tr.9</i> c.3 29.34</p> <p>Categoriae c.5 (3 b 33–4 b 19) 9.28 c.6 (5 a 6–8) 36.48 c.6 (5 a 10–14) 49.11 c.8 (9 a 28sq.) 27.5 c.8 (10 a 18–25) 57.5 c.9 (11 b 1–14) 17.6 c.11 (14 a 15) 59.48sq c.14 (15 a 12–15 b 15) 79.13</p> <p>De anima 1.1 c.4 (408 b 11–13) 5.64 1.2 c.8 (420 b 5–421 a 6) 47.45 1.3 c.4 (429 b 25sq.) 17.43</p> <p>De animalibus 1.16 (734 a 2–4) 21.25</p> <p>Ethica Nicomachea 1.3 c.2 (1010 a 1–4) 58.51 1.6 c.4 (1140 a 20sq.) 3.28 1.6 c.5 (1140 a 2) 18.59 1.10 c.5 (1175 b 13sq.) 31.32sq 1.10 c.7 (1177 a 12sq.) 3.23</p> <p>Metaphysica 1.7 c.1 (1028 a 35) 19.52</p> <p>Peri hermeneias c.1 (16 a 3sq.) 7.17</p> <p>Physica 1.2 c.1 (192 b 13–16) 22.68sq 1.3 c.3 (202 a 13sq.) 29.45 1.3 c.3 (202 b 13sq.) 17.15 1.4 c.1 (209 a 11–13) 50.31 1.4 c.3 (210 a 14sq.) 49.16 1.4 c.5 (212 b 11 sq.) 49.5 1.4 c.10 (218 a 12) 40.9 1.4 c.10sq. (217 b 29sq.) 37.66sq 1.4 c.12 (221 b 30sq.) 34.57 1.4 c.13 (222 b 16sq.) 42.24 1.5 c.1 (224 b 30–35) 59.32 1.5 c.2 (226 b 7sq.) 60.32 1.5 c.4 (228 a 9–12) 7.9 1.8 c.5 (257 a 25–33) 26.23sq</p> <p>Topica 1.1 c.9 (103 b 31–33) 75.17 1.2 c.7 (113 a 29sq.) 23.18</p> <p>Averroes</p> <p>De anima 1.1 comm.14 5.64</p>	<p>Physica 1.2 comm.20 18.68 1.8 comm.1 24.57</p> <p>Avicenna</p> <p>Philosophia prima tr.3 c.7 15.47</p> <p>Boethius</p> <p>De consolatione philosophiae 1.3 metrum 9 39.2 1.4 prosa 2 n.36 32.1 1.4 prosa 6 n.7 43.14</p> <p>De trinitate tr.1 c.2 3.38</p> <p>In Categorias Aristotelis 1.1 8.33sq 1.3 70.13sq 71.2 1.4 7.30</p> <p>In Isagogen Porphyrii Ed.II 1.1 c.11 5.49 13.33</p> <p>Democritus</p> <p><i>vide: Aristoteles, De generatione</i> 1.1 c.2 (315 b 6–9) 77.25</p> <p>Empedocles</p> <p><i>vide: Averroes, De anima</i> 1.2 comm.8 11.2</p> <p>Epicurei</p> <p><i>vide: Albertus, Metaphysica</i> 1.1 tr.4 c.1 14.51</p> <p>Iohannes Damascenus</p> <p>De fide orthodoxa c.17 (1.2 c.3) 43.13 c.37 (1.2 c.23) 22.67</p> <p>Leucippus</p> <p><i>vide: Aristoteles, De generatione</i> 1.1 c.2 (315 b 6–9) 77.25</p> <p>Liber de causis §2 43.40</p>
--	---	--

Liber de intelligibilibus	<i>vide: Aristoteles, Topica</i> l.6 c.11 (148 b 27)	57.27	Pythagorici
<i>vide: Adamus Pulchrae Mulieris</i>	<i>vide: Boethius, In Categorias Aristotelis</i> l.3	71.2	<i>vide: Aristoteles, De sensu et sensato</i> c.3
Liber de intelligentiis n.50 . . .	<i>vide: Chalcidius, Commentum in Timaios</i>		(439 a 30sq.)
Liber de intelligentiis n.56 . . .	c.42	43.14	15.13
Platon	Porphyrius		Sophistae
Parmenides (137E)	Isagoge		<i>vide: Albertus, Physica</i> l.4
Phaedros (245D)	c.2	1.27 37	tr.3 c.14
<i>vide: Albertus, Analytica posteriora</i> l.1	Priscianus		42.10
tr.2 c.9	<i>vide: Albertus, Summa theologiae</i> l.1		Stoici
<i>vide: Albertus, Super Dionysium De di-</i>	pars 1 tr.3 q.23 c.1	14.27	<i>vide: Albertus, Metaphysica</i> l.3
vinis nominibus c.2			tr.3 c.11
			14.50

2. AUCTORES A NOBIS ALLEGATI

<p>Adamus Pulchrae Mulieris</p> <p>Liber de intelligentiis n. 50 33.30 n. 56 33.30</p> <p>Albertus</p> <p>Analytica posteriora 1.1 tr.2 c.9 57.25 1.1 tr.3 c.1-4 69.24</p> <p>De anima 1.1 tr.1 c.3 31.36 1.1 tr.1 c.6 28.56 1.1 tr.2 c.6 48.27 1.2 tr.3 c.1 18.18 1.2 tr.3 c.22 47.45 1.3 tr.2 c.16 13.35 1.3 tr.2 c.17 17.43</p> <p>De animalibus 1.1 tr.2 c.12 57.45 1.3 tr.2 c.3 43.46 1.16 tr.1 c.2 21.25 1.19 tr. un. c.8 71.10</p> <p>De caelo et mundo 1.1 tr.2 c.2 51.25 1.1 tr.3 c.9 34.61 1.1 tr.3 c.10 34.2 1.1 tr.4 c.9 35.4</p> <p>De causis et processu universitatis 1.1 tr.1 c.3 4.30 1.2 tr.1 c.8 36.31 43.40 1.2 tr.1 c.8-11 37.68 1.2 tr.5 c.21-23 37.68</p> <p>De fato art.3 22.21</p> <p>De forma resultante in speculo 23.6</p> <p>De generatione et corruptione 1.1 tr.1 c.7 75.36 1.1 tr.1 c.8 77.25 1.1 tr.1 c.13 76.57 1.1 tr.1 c.24 22.55 1.1 tr.1 c.27 79.8 13 1.1 tr.2 c.3 78.36 79.4 1.1 tr.2 c.4 10.9 1.1 tr.2 c.6 78.19 54 1.1 tr.4 c.3 55.12 1.1 tr.5 c.21 29.36 1.2 tr.2 c.12 79.23 1.2 tr.3 c.3 3.25</p> <p>De IV coaequaevis tr.2 q.3 a.2 36.30 tr.2 q.3 a.5 35.25 tr.2 q.5 a.11 35.48 36.41 42.36 tr.2 q.6 a.3 33.42</p> <p>De motibus animalium tr.2 c.2 31.24 tr.2 c.4 30.32</p>	<p>De natura et origine animae tr.1 c.2 5.11</p> <p>De praedicamentis tr.1 c.7 17.18 tr.2 9.28 tr.2 c.1 78.13 tr.2 c.2 78.13 tr.2 c.3 8.16 28.1 tr.2 c.9 22.58 tr.2 c.11 7.34 tr.2 c.12 22.58 tr.2 c.13 6.46 7.34 tr.3 c.1 66.43 tr.3 c.5 27.50 tr.3 c.12 53.41 tr.3 c.13 74.13 tr.5 c.6 25.55 27.5 tr.5 c.7 28.52 tr.5 c.8 25.54 57.18 76.22 tr.5 c.9 57.19 tr.5 c.10 63.2 tr.5 c.12 65.35 tr.6 c.1 17.38 18.48 tr.7 c.4 25.31 tr.7 c.10 59.48sq tr.7 c.11 75.20 tr.7 c.14 42.21 79.13 tr.7 c.15 79.13 tr.7 c.16 62.26 67.44 68.11 13 20 30 44</p> <p>De sensu et sensato tr.1 c.6 23.29 tr.1 c.9 23.29 tr.1 c.10 23.29 tr.1 c.12 15.10 tr.1 c.14 15.6 tr.2 c.1 15.10 13 tr.2 c.2 15.10</p> <p>De V universalibus Tractatus de differentia c.2 8.27 Tractatus de differentia c.4 5.11 Tractatus de specie c.5 1.27 Tractatus de universalibus in com- muni c.3 4.30 Tractatus de universalibus in com- muni c.8 4.41 Tractatus de universalibus in speciali c.1 33.30 Tractatus de universalibus in speciali c.2 2.7</p> <p>De vegetabilibus 1.4 tr.4 c.1 71.10</p> <p>Ethica 1.6 tr.2 c.3 3.23 1.10 tr.1 c.6 33.30</p> <p>Metaphysica 1.1 tr.4 c.1 14.51 1.1 tr.4 c.9 3.35 1.2 tr.2 c.10 3.15 1.3 tr.3 c.11 14.50 54 15.55 1.3 tr.5 c.3 31.36</p>	<p>1.5 tr.1 c.1-2 69.27 1.5 tr.3 c.1 33.30 1.5 tr.5 c.2 62.38 1.5 tr.5 c.5 66.24 1.5 tr.6 c.5 4.30 1.5 tr.6 c.6 12.29 1.7 tr.1 c.3 19.52 1.11 tr.1 c.12 15.49</p> <p>Mineralia tr.1 c.3 72.25</p> <p>Peri hermeneias tr.2 c.1 7.17 47.45</p> <p>Physica 1.1 tr.1 c.1 10.33 1.1 tr.1 c.4 52.37 1.1 tr.2 c.3 55.50 1.1 tr.2 c.5 40.48 1.1 tr.2 c.12 71.3 1.1 tr.3 c.2 59.13 1.1 tr.3 c.3 22.55 1.1 tr.3 c.18 78.3 1.2 tr.1 c.2 22.68sq 1.2 tr.2 c.3 27.5 1.3 tr.1 c.2 29.36 1.3 tr.1 c.3 17.23 29 39.48 1.3 tr.1 c.4 24.28 1.3 tr.1 c.8 17.15 29.45 1.3 tr.2 c.10 66.48 1.3 tr.2 c.11 51.15sq 1.4 tr.1 c.2 45.7 1.4 tr.1 c.3 50.7 31 1.4 tr.1 c.5 23.23 48.5 1.4 tr.1 c.6 49.16 66.24 1.4 tr.1 c.8 46.18 51.18 1.4 tr.1 c.10 49.13 1.4 tr.1 c.11 50.7 1.4 tr.1 c.12 52.27 1.4 tr.1 c.13 49.5 52.10 1.4 tr.3 37.66 1.4 tr.3 c.1 35.4 40.9 1.4 tr.3 c.6 2.35 1.4 tr.3 c.7 40.9 1.4 tr.3 c.10 37.19 42 1.4 tr.3 c.13 40.42 42.21 1.4 tr.3 c.14 42.10 24 1.4 tr.3 c.15 40.14sq 1.4 tr.4 c.2 33.41 34.2 35.29 1.4 tr.4 c.3 34.2 57 1.4 tr.4 c.4 34.2 35.33sq 1.4 tr.4 c.5 36.17 38.46 1.5 tr.1 c.1 59.32 1.5 tr.1 c.2 78.22 1.5 tr.1 c.8 60.32 1.5 tr.1 c.9 42.21 1.5 tr.3 c.2 7.9 19.56 71.20 1.5 tr.3 c.3 40.1 1.5 tr.5 c.8 71.20 1.7 tr.2 c.1 74.27 1.8 tr.2 c.6 26.23sq</p> <p>Quaestio de angelis a.2 48.60</p>
--	--	---

Quaestio de quiditate et esse . . .	10.9 11.3	c. 15 (15 b 22sq.)	68.20	1.2 c. 6	49.41
Quaestiones super De animalibus		c. 15 (15 b 24sq.)	68.13	1.2 c. 9	49.41 51.17
1.1 q. 2	19.25	c. 15 (15 b 28sq.)	68.30		
Summa theologiae		De caelo et mundo		Boethius	
1.1 pars 1 tr. 3 q. 23 c. 1	14.27	1.1 c. 5 (271 b 26sqq.)	51.25	De consolatione philosophiae	
Super Dionysium De caelesti hierarchia		1.1 c. 8 (279 a 14sq.)	34.61	1.5 prosa 6 n. 4	36.30
c. 13	48.60	De generatione et corruptione		De trinitate	
Super Dionysium De divinis nominibus		1.1 c. 2 (315 b 6–9)	77.25	tr. 1 c. 1	46.21
c. 2	30.1	De sensu et sensato		tr. 1 c. 4	35.29
c. 4	15.15	c. 2 (438 a 5sqq.)	23.29	tr. 1 c. 5	7.30
c. 5	33.30	c. 3 (439 a 30sq.)	15.13	In Categorias Aristotelis	
Super Ethica		Ethica Nicomachea		1.1	18.51
1.2 lect. 2	31.31	1.1 c. 13 (1002 b 14 et 1002 b 25)	74.40	In Isagogen Porphyrii	
1.3 lect. 4	74.40	1.7 c. 12 (1153 b 9–12)	31.34	Ed. II 1.1 c. 9	5.51
1.6 lect. 6	3.28 10.9	Metaphysica			
1.7 lect. 14	31.34	1.5 c. 1 (1012 b 34sqq.)	69.27	Chalchidius	
1.10 lect. 8	31.32sq	Physica		Commentum in Timaios	
1.10 lect. 11	3.23	1.1 c. 4 (187 a 20sqq.)	71.3	c. 42	43.14
Super Euclides		1.1 c. 9 (192 a 25–30)	78.3	Euclides	
def. 18	76.40sq	1.3 c. 6 (206 b 23)	51.7	Elementa	
Topica		1.4 c. 2 (209 b 1–7)	33.30	1.1 dif. 14	10.33
1.1 tr. 2 c. 9	75.17	1.4 c. 2 (209 b 28–30)	23.23		
1.2 tr. 2 c. 2	23.18	1.4 c. 11 (219 b 1sq.)	2.35	Iohannes Damascenus	
1.6 tr. 2 c. 7	31.36	Topica		De fide orthodoxa	
		1.6 c. 11 (148 b 27)	57.27	1.2 c. 3 (c. 17)	48.60
Alexander Halensis				Liber de causis	
Glossa in quattuor libros sententiarum		Augustinus		§ 1	12.8 26.36
Petri Lombardi		De Genesi ad litteram liber imperfectus		§ 2	37.68
1.1 d. 9 n. 6 IIc	39.27	c. 1 n. 3	31.45	§ 30	37.68
Alfredus de Sareshel				§ 31	37.68
De motu cordis		Averroes		Platon	
c. 15	43.46	De anima		Timaios (50B-C)	3.35
		1.2 comm. 8	11.2	Porphyrius	
Aristoteles		1.2 comm. 54	18.18	Isagoge c. 1	2.7
Categoriae		1.3 comm. 20	13.62	Priscianus	
c. 5 (3 b 25–32)	70.13	De generatione et corruptione		Institutiones grammaticae	
c. 5 (3 b 32–4 a 9)	70.10 72.8	1.1 comm. 8	76.57	1.1 c. 1	47.2
c. 6 (6 a 12–19)	70.13	1.1 comm. 12	17.11	Ps.-Euclides	
c. 6 (6 a 19–25)	70.10	Metaphysica		De speculis	
c. 7 (6 b 20–27)	70.10	1.5 comm. 11	20.62	c. 5	23.35
c. 8 (9 a 28sq.)	25.55	Physica			
c. 8 (10 a 11sq.)	25.54	1.4 comm. 28	51.17		
c. 8 (10 b 12–25)	70.13	1.6 comm. 32	40.19		
c. 8 (10 b 26–11 a 14)	70.10	Avicenna			
c. 9 (11 b 5–7)	70.10	Logica	4.30 20.62		
c. 10 (11 b 16sqq.)	70.13	Philosophia prima			
c. 10 (12 a 17–20)	59.26sq	tr. 2 c. 1	78.9		
c. 11 (13 b 36sqq.)	70.13	tr. 8 c. 7	31.31		
c. 11 (14 a 19sq.)	25.31	tr. 9 c. 3	29.34		
c. 15 (15 b 17)	67.44	Sufficiencia			
c. 15 (15 b 17–20)	68.11	1.1 c. 2	19.25		
c. 15 (15 b 17–27)	68.44				

3. INDEX RERUM ET VOCABULORUM

Ablatio partium 10.40

acceptio 4.36 37 76.12

accessus 74.24 75.14 34

accidens: accidens est id quod simpliciter est in aliquo non sicut quaedam pars 80.3 accidens est quocumque modo accedens ad substantiam 80.6 accidens est quod est in aliquo quod perfectum est secundum esse 15.45 accidens non est essentia sed esse 15.54 accidentia etiam corporis per accidens sunt in loco 48.30 adiacentia enim habitus ad corpus dicit istius naturam accidentis 62.17 forma alia quidem est in subiecto ut accidens et tamen de subiecto 12.37 hoc enim modo subiectum cadit in diffinitione accidentis 19.51 in his accidentibus in quibus non generatio est sed alteratio aliquid est quod inest secundum naturam 79.21 non enim plura principia sunt de extrinsecus accidentibus substantiae 14.30 omne quod est est substantia vel accidens secundum naturam suae entitatis 8.38 omnis forma artis est accidens et accidentalis 11.13 principia enim accidentia sunt 68.46 quaedam accidentia dicuntur inesse quae simpliciter insunt 60.37 quaedam vero forma in subiecto est ut accidens 12.44 quod autem has formas dixit Gilbertus assistere et non inesse non intellexit quod non essent accidentia, sed quod non essent accidens 80.2 sciendum quod Gilbertus Porretanus ... vidit quod ea quae ad substantiam referuntur ut accidentia duobus modis referuntur ad ipsam 79.36 sunt enim quaedam accidentia situata 48.32 tales autem assignationes dantur ... per alia sicut accidentia 20.68

accidentalibus 8.47 11.13 15.43

accumbere 60.4

actio 17–28 ab actu nomen verbale formatur actio 19.23 actio animalis quod per se movetur est effectrix eius actionis quae est actio per alium 26.24 actio causatur a naturali potentia rei 17.9 actio, cum sit in actu, dicit principium eius quod actione efficitur 2.22 actio dicit actionem ut conceptam 18.46 actio efficit actionem 26.30 actio efficit passionem 26.13 actio est causa ordinis partium ad formam totius 2.43 actio est comparatio agentis ad patientem 17.18 18.68 80.11 actio est effectivus processus agentis in patientem 24.29 actio est extra substantiam agentis 3.44 actio est in agente ut procedens et fluens ab ipso continue in patientem 19.19 actio est operatio effluens ab agente in patientem 18.69 actio est operatio electionis 19.10 actio est principium ad esse ex parte agentis 2.58 actio est principium et primum inter principia 17.37 actio est processus eius in patientem, sed secundum quod recep-

ta est in patiente per actionem agentis, sic est passio et dispositio patientis 32.11 actio est secundum formam agentis operatio procedens ab agente in patientem 19.23 actio est secundum quam in id quod subicitur agere dicimur 19.30 actio est speciale praedicamentum 18.45 actio firmatur in motu qui est actus moventis 30.22 actio generantis ... est vere actio quae est generatio 40.14 actio nihil est nisi effectivus processus potentiae agentis secundum formam, quae principium actionis est in patientem 19.35 actio non est in praedicamento qualitatis 27.9 actio secundum quod est actus agentis, ... potius exigit ... in quid imprimat suam actionem 25.5 actio semper est perfecti secundum quod est in agente sicut in causa et subiecto 18.40 actio, si accipiat ut essentiae actio vel actus, non potest intelligi nisi simplex actio 40.50 actio sic in genere accepta dividitur in actionem animae et in actionem corporis 21.3 actione large accepta etiam substantia agit 22.66 actus qui est actio pura agentis est primordiale principium 26.43 agens enim informat actione 19.35 amor et odium ... passibiles actiones animae vocamus 31.3 animae actionum unaquaeque passio dicitur, quas tamen secundum intentionem praedicamenti actionis sub actione locamus 30.59 animales autem actiones simplices sunt quibus anima per seipsam est causa 21.50 dico autem actionem generationem quandam esse 30.48 forma semper est principium actionis 19.25 gaudere hoc modo est actio inducta conceptu convenientis 31.30 hae sunt animae passibiles actiones 31.22 hoc igitur actionis praedicamentum ad nullum aliud generum reducibile est 19.15 in omni actione generatio est formae agentis in eo quod patitur 30.49 intelligere etiam actio est 19.3 ista divisio dat prima subalterna genera in hoc generalissimo quod est actio 22.51 moveri a movente est actio impressa ab agente 24.35 naturalis proprietates est passionis inferri ab actione 30.45 notatur quod naturalis potentia potentiale principium est actionis 20.24 omne enim illud quod procedit continue ab agente vel operante in patientem vocatur hic actio vel agere 18.67 omne quod est in motu ... est actio quaedam ab agente procedens in id quod patitur 24.34 omnis actio hoc modo aut est animalis aut corporalis, et haec sunt subalterna genera et subalternae species huius praedicamenti 21.18 omnis actio passionis alicuius est effectiva 26.10 omnis actio, quamdiu est in fieri ab agente, est in motu 24.39 omnis actio ut actio transit in patientem 19.37 omnis motus qui est actus perfectus mo-

ventis firmatur et stabilitur in actione 24.42 passio est illatio actionis 26.36 29.6 12 13 pati quod causatur ab actione principium permixtum est 26.44 post principium quod est actio, ponitur principium quod est passio sicut effectus post causam 29.4 proprium est motus secundum quod est actus moventis, in actione esse 24.48 qualitas causa per se est actionis et causatur ab ipsa 27.8 quia actio est unum de primis principiis, ideo non potest habere diffinitum et certum aliquid per quod diffiniatur 20.46 secundum hunc modum actio est in agente sicut in causa 19.18 si autem actio sumatur stricte pro actione physica, tunc verum est quod actio est contrariorum et inter contraria 22.64 sunt enim multae actiones simplices 40.47 tristitia et gaudium non sunt sine motu et actione cordis et passione 28.56

actio animae: actio animae idem est quod movere 22.62 delectari actio est animae 31.31 differt autem actio corporis ab actione animae 21.21

actio corporis: actio corporis denominatur a corporali forma 21.14 actio corporis est agentis moti eo quod corpus non agit nisi motum 22.52 actio corporis necessario est movens ipsum in quo est sicut in causa et subiecto 21.21

actio et passio: actio et passio ... numerantur inter ea quae insunt simpliciter et absolute 61.59 actio et passio non sunt eadem nisi in materia 18.5 actio et passio recipiunt magis et minus 28.44 65.40 anima in actionibus et passionibus suis attingit tempus 43.41 Aristoteles dicere videtur quod actio et passio idem sunt numero 17.16

actus: actus qui est actio pura agentis est primordiale principium 26.42 cum autem actu per generationem dividitur materia, efficitur in pluribus actu 11.42 esse est actus entis 33.35 34.41 motus autem secundum hunc modum est actus simplex 40.29 motus est actus agentis 17.23 motus est actus mobilis 25.24 motus est actus perfectus, prout est actus moventis et agentis, et est actus imperfectus, prout est actus mobilis et patientis 18.20 uniuscuiusque perfecti secundum formam forma dicitur actus 19.22 vegetari, loco moveri et sentire et intelligere sunt actus specialis vitae 48.24

acumen 47.33

adaequatio 7.21 23

adiacentia: adiacentia enim habitus ad corpus dicit istius naturam accidentis 62.16 habitus enim adiacet et adiacentia est corporis et eorum quae sunt circa corpus 66.10 haec adiacentia duplex causa est adiacentiae quae est habitus 66.16 quando non relinquatur ex adiacentia temporis

tantum sed etiam ex adiacentia aeternitatis et aeviternitatis 33.9
 aër 47.2 12 56 48.39
 aestas 43.30 58
 aetas 35.2
 aeternitas: aeternitas est mensura excellens omnium temporalium et aeviternorum non per extensionem sed per indeficientiam 35.33 aeternitas et aeviternitas non distinguuntur per formales differentias nisi ad temporis distinctionem 34.14 cuius tempus est mensura adaequata, eius mensura est aeternitas non adaequata sed excellens secundum principium et finem 35.37 de aeternitate autem multum dictum est in libro de causis 37.67 quamvis enim aeternitas sit in aeterno sicut indifferens per substantiam ab ipso, tamen secundum rationem nominis dicit durationem extrinsecam adiacentem et ipsum esse indeficiens mesurantem 37.57 quando non relinquitur ex adiacentia temporis tantum sed etiam ex adiacentia aeternitatis et aeviternitatis 33.9 sicut enim aeternitas se habet ad aeternum ... sic se habet aeviternitas ad aeviternum 36.13 sicut se habet aeternitas ad tempus, ita se habet aeternitatis ad nunc temporis et ita se habet quando aeternitatis ad quando temporis 36.23
 aeviternitas 33.10 34.14 36.14
 aeviternum 34.5 36.7
 aevum 34.5
 agens: a forma quae principium est actionis non denominatur agens ut est agens in effectu 20.31 actio est comparatio agentis ad patiens et passio est e contra comparatio patientis ad agens 17.20 agens enim informatur actione 19.34 agens et patiens in forma communicant 29.28 agens ab actione denominative dicitur 19.48 20.13
 agere: agere actionem dicit ut exercitam 18.47 56 20.55 agere fit actione pertinente ad voluntatem vel electionem 18.59 agere secundum Aristotelem differat a facere 18.58 facere non est agere 3.29 in hoc ambitu communitatis dicit agere vel facere genus generalissimum et principium quoddam 19.5 si quid igitur hoc modo movetur, agit necessario 24.36 situs sive positio aliquando facit pati et agere 27.41 substantiae proprium est agere et pati 17.44
 albedo 7.5 6 72.32 74.8
 album 4.17
 alii 15.44 71.31
 aliqui 13.64 15.28
 aliquis 24.60 25.52 26.33 46.52 50.31 59.13
 alteratio: alterationis subiectum 79.4 finis alterationis 79.28 in anima hominis ... alteratio contrarietatis secundum motus passionum invenitur 5.60 in his accidentibus ... non generatio est sed alteratio 79.22 in omnibus autem aliis alterationibus non est generatio nisi secundum quid 79.29 in qualitate quae contrarium habet ... est al-

teratio 79.57 talia enim ... secundum tempora alterationes suscipiunt 43.36
 amare 31.26
 amor 31.2
 Analytica posteriora 69.24
 Anaxagoras 71.35
 angeli 48.65 49.1
 angulus 24.1
 anima: aequaliter enim asinus participat animam et homo 30.15 amor et odium ... passibiles actiones animae vocamus 31.3 anima dum agit, immobilis est et non movetur 21.34 56 anima dum agit, non movet id in quo est actio 21.55 anima est in horizonte aeternitatis et temporis (Liber de causis) 43.39 anima est non corpus 22.10 anima est substantiale homini sicut forma 9.22 anima est vitae et motus principium 46.7 48.16 anima hominis non est composita 5.57 anima in actionibus et passionibus suis attingit tempus et sic etiam convenit ei quando 43.41 anima movet motu processivo vel vegetando vel sensificando, hoc enim vivificare est 21.8 anima mundi 6.9 12 17 anima non est in corpore sicut in loco 48.16 anima non est in loco nisi per accidens 48.27 anima non movetur incrementum suscipiendo vel diminutionem, cum non sit quanta 22.4 anima nullum locum occupat 46.5 39 anima ... nusquam est sicut in loco 45.47 anima perficitur secundum partem contemplativam, quae est ultimum felicitatis ipsius 3.21 anima vero in seipsa permanet immutabilis 21.59 hae autem variationes sunt secundum variationem corporis quo pro instrumento in operationibus suis utitur anima 44.6 in anima hominis ... alteratio contrarietatis secundum motus passionum invenitur 5.59 in his agit anima in corpus et movet corpus secundum systolem et diastolem 31.22 nullam loci mutationem potest suscipere anima 22.13 scientia est in anima hoc modo quo accidens est in subiecto 12.39
 animal: animal dicit esse totius potentiale 4.14 animalia quae principium sui motus habent in seipsis per se moventur 26.22 equus quidem et animalia alia et augmenti et diminutionis motus frequenter sustinet 72.11 omnis vox quae auditur a pluribus est animalis 47.53 quaedam animalia dicuntur sedentia et stantia et iacentia 56.46 ratio sive rationale erit substantiale homini et animal genus similiter 9.26 sensus inest animalis 9.15 vox est sonus ab ore animalis formatus 47.46
 appositio materiae 10.37 47
 aptitudo 11.40
 apus 12.15
 arma 64.44
 ars: ars est cum ratione factivum principium 3.28 ars nihil addat materiale 10.35 ars non dicit nisi facultatem ad actionem et non dicit id quod est actu agens 20.33 ars non est nisi in factivis super materiam ex-

teriore 3.27 etiam in animalibus ratione expertibus invenimus naturam opera artis attingentem 12.14 ideo dixit Empedocles in omnibus quae ab arte sunt naturam esse materiam, formam vero esse accidens 11.2 in illis aliquid artis per modum appositionis operatur; illae ab actu et operatione sunt artis et non naturae 10.46 quod ars in talibus facit totum consistit in auferendo et separando partes quasdam a subiecto 10.15 videmus arte et coloratis variatis non variari colores 15.36
 asinus 30.15
 asper 58.6
 asperitas 27.20 57.4
 asperus 57.30
 assignatio: assignatio maioris est declarationis quam nomen 29.17 55.32 assignatio passionis 29.13 55.25 assignationes generalissimum non sunt diffinitiones proprie acceptae 55.30 tales autem assignationes non dantur per genus et differentiam sed per alia sicut accidentia vel causam vel effectum vel signum 20.66
 Athenae 17.17
 atomus 77.21 31
 augmentum: subiecti augmentum 71.9 26 73.28 43 lapis augmentum 72.13 montis augmentum 72.25
 auris 47.1 28 56 48.3
 autumnus 43.32 62
 Bellum 64.47
 bicubitus 57.41
 bonum 31.46 75.20
 Caelum primum 6.18
 calor: calor enim forma est naturalis a natura producta 10.2 calor generat calorem 28.12 calor ignis facit calorem in aqua 27.40 calor temporis auget calorem humoris, ut nimis moveat 44.17
 causa: anima mundi non est causa prima 6.13 causa actionis 19.50 causa corruptionis 37.43 42.23 causa efficiens 17.49 27.10 causa est extrinseca in pluribus 69.14 causa finalis 62.12 causa formationis 14.58 causa imaginis est obiectum quod est contra speculum 24.9 causa materialis 62.14 causa media 20.37 causa substantiae 27.59 28.3 eius quod est habere ... causa est aliquo modo corpus 27.53 Epicurei omnem causam ad materiam retulerunt 14.51 forma enim totum terminans causa est ordinationis partium ad hunc vel illum situm 55.53 generatio hic ponitur ut talis ordinationis propria causa 55.50 haec est igitur vera causa intensionis et remissionis 77.13 materia formabilis formantis se formae causa esse non potest 14.54 per motum est causa distantiae a principio constituyente 42.27 positio causa est sensibilitatis 58.22 positio partium est causa talis sensus vel talis 58.19 post principium quod est actio, ponitur principium quod est passio sicut effectus post causam

29.5 quando est in tempore sicut in causa
 66.4 quicquid est causa causae est causa
 causati (Liber de causis) 12.8 26.36 se-
 cundum hunc modum actio est in agente
 sicut in causa 19.18
 cholericus 43.50
 circumscriptio 45.7 19
 collatio partium 10.41
 color 15.11 13 36
 commune 28.17
 communitas 12.3 8 28.9 55.17
 comparatio: actio est comparatio agentis ad
 patiens 17.18 18.69 80.11 comparatio et-
 iam fit secundum duo, ut in genere dicatur
 74.50 fit autem comparatio ad veram no-
 minis impositionem duobus modis 75.11
 habitus est comparatio habentis ad cir-
 cumdans habitum 80.16 hanc comparationem
 dicit ubi secundum quod est praedicamentum
 49.27 ideo in forma accidentali comparationem
 suscipit secundum magis et minus 76.18 non proprie habitus
 suscipit magis et minus sed per comparationem
 ad perfectionem actus 65.33 39
 passio est comparatio patientis ad agens
 17.19 80.12 positio est comparatio parti-
 um ad totum et locum totius 80.15 quan-
 do est comparatio temporalis ad tempus
 vel differentiam temporis 80.13 relatio et
 alia accidentia sunt quae non dicunt nisi
 ad aliud comparisonem 80.8 relatio ut
 relatio ... dicit comparisonem secundum
 id quod est 61.34 ubi est comparatio cor-
 poris locati ad locum 80.12
 complexio 13.52 31.51 44.22
 compositio: compositio attenditur in situ et
 ordine membrorum 13.54 compositio
 ipsa in composito materialis est ad illam,
 sicut compositum ex anima rationali et
 corpore materiale est ad hominem 16.10
 compositio secundum accidens semper sibi
 praesupponat compositionem secundum
 substantiam 15.51 naturali compositioni
 respondet compositio logica sive rationalis
 9.24 quaedam autem compositio ex ge-
 nere est et differentia 9.4 vera quidem
 compositio est ex materia et forma 9.1
 compositum 15.29 61.19 77.35
 congregatio atomorum 77.21 31
 coniunctio 10.44 11.59
 continuum 50.14
 contrarietas: de contrarietate ... in Praedica-
 mentis determinatum est 70.11 de eodem
 indivisibili secundum substantiam impos-
 sibile est praedicari duas contrarietates
 41.45 facere et pati recipiunt contrarie-
 tatem 28.33 non ergo est contrarietas ulla
 in eo quod est in loco esse 54.11 nulla
 igitur contrarietas est in ubi 54.13
 contrarium: actio actioni est contraria in ef-
 fectu 28.38 contraria enim sunt quae in
 uno et eodem individuo in uno et eodem
 tempore impossibile est reperire 58.38
 contraria in eodem numquam insimul
 erunt 41.48 contraria sunt in eodem ge-
 nere 25.31 53.38 contraria sunt quae

maxime distant sub eodem genere 59.23
 contraria sunt secundum formas suas ab-
 solutas contraria 54.15 contrariorum ra-
 tio et regula est quod circa idem nata sunt
 existere quod est susceptibile utriusque,
 nisi alterum insit per naturam 59.46 ha-
 bitui etiam nihil est contrarium 65.8 ha-
 bitus non suscipit contrarium 65.17 non
 enim bonum habet vere contrarium sed
 privative oppositum 75.21 non sequitur
 quod tempus secundum seipsum suscipiat
 ... contrarium 42.29 non simpliciter habet
 contrarium nisi genus quod est qualitas
 65.36 proprium est ubi non habere contra-
 rium 53.33 quando nihil habet contra-
 rium 41.36 sedere et iacere ... non sunt
 contraria 59.51 substantia autem non habet
 contrarium 22.58
 copulatio 56.15
 cor 28.56 31.9 12
 corpus: actio autem corporis est agentis moti
 22.53 anima enim non est in corpore
 sicut in loco 48.16 corpora superiora mo-
 vent motu virtutis suorum motorum 22.25
 corpus est mensuratum trina dimensione
 46.43 corpus non agit nisi motu suo
 21.26 corpus per seipsum non est actionis
 principium 21.44 corpus quidem substan-
 tiale est homini sicut materia 9.21 duo
 corpora in eodem loco esse non possunt
 46.21 eius quod est habere ... causa est
 aliquo modo corpus 27.53 habitus ... ha-
 bitudo est corporis ad circumstans quod
 figuram corporis talem vel talem accipit
 62.22 habitus adiacet et adiacentia est
 corporis et eorum quae sunt circa corpus
 66.11 67.7 habitus mutatur ad corporis
 figuram 27.54 habitus quaeritur propter
 corpus 27.54 62.12 hae autem variationes
 sunt secundum variationem instrumenti,
 hoc est corporis quo pro instrumento in
 operationibus suis utitur anima 44.6 haec
 enim corpora variantur in aestu, in vere, in
 autumno et in hieme 43.30 idem corpus
 non potest esse in locis diversis simul actu
 46.28 47.19 in his agit anima in corpus et
 movet corpus secundum systolem et dia-
 stolem 31.23 locus non potest esse sine
 corpore 51.2 locus quidem secundum
 subiectum et substantiam est in corpore
 quod capit 45.36 oportet enim quod su-
 perficies includens et alicuius corporis ulti-
 mum sit 51.3 passio dicitur morbus, fe-
 bris et aegritudo contraria complexionem vel
 contraria compositionem corporis 31.52 si
 autem partibus ponantur ad duas diame-
 tros longitudinis et latitudinis, fit superfic-
 ies; si autem in tres, fit corpus 27.28 sic est
 in loco totum corpus caeleste 52.31 ter-
 minus quantitatis est corpus cui inest
 quantitas 73.20
 corruptio: corruptio ad inmusicum est corrup-
 tio quaedam et non est corruptio simpli-
 citer 78.49 corruptio in talibus non fit
 segregatione atomorum 77.23 est gene-
 ratio simpliciter in substantia et corruptio

simpliciter 77.20 eorum individuorum
 substantiae ... causa ... est corruptio sine
 generatione 27.60 quando tempus dicitur
 esse causa corruptionis, hoc non est verum
 42.25 tempus est causa corruptionis per
 motum 37.43 *vide*: generatio et corruptio
 creabilis 43.13
 creatio 12.10
 creator 12.21
 crementum 72.2 42
 curvus 57.25
 Declaratio 20.66 55.32
 decrementum 71.10 44 72.2 13 15
 delectari 31.30
 delectatio 31.33 34
 Democritus 77.25 28 30
 denominatio 20.13 62.8 76.29
 deorsum 53.17 54.1 3 17
 diastole 28.57 31.10 23
 differentia: aeternitas et aeivternitas non dis-
 tinguantur per formales differentias nisi ad
 temporis distinctionem 34.15 dicuntur
 autem de subiecto sibi, quia praedicantur
 in quale substantiale ut differentia vel in
 quid sicut genus, et huius formae exem-
 plum est sicut rationale et mortale et aliae
 differentiae substantiales 13.11 differentia
 enim determinans non determinat nisi per
 formale quod est actus, et determinat for-
 male quod est potentia 5.2 differentia est
 in genere essentialiter 9.5 differentia est
 in genere potestate 5.8 differentia est sub-
 stantiale ut forma 8.20 differentiae loci
 dicuntur etiam esse differentiae situs 55.12
 diffinitiones enim per genus et differentiam
 debent dari 20.62 diffinitum ex genere et
 differentia est unum et non multa 9.9
 quaedam autem compositio ex genere est
 et differentia 9.5 quando ad temporis dif-
 ferentias recipit distinctionem 39.17
 quando aeternitatis distinguitur per acci-
 dens in differentias temporis 35.42 tales
 autem assignationes non dantur per genus
 et differentiam 20.67
 diffinitio: assignationes generalissimorum non
 sunt diffinitiones proprie acceptae 55.31
 diffinitiones enim per genus et differentiam
 debent dari 20.62 diximus istam diffini-
 tionem non esse diffinitionem proprie
 20.64 haec non est vera passionis diffini-
 tio 29.15 hoc enim modo subiectum cadit
 in diffinitione accidentis 19.51 quia haec
 forma totius est ideo diffinitio quae talis
 formae dicit quiditatem continet in se tam
 potentialia quam actualia 16.16
 diffinitum 9.9
 digitus sextus 8.45
 dimensio 27.37 49.51
 diminutio 22.5 72.19 12 73.29 43
 discretio 11.61 65 66.43
 dispositio: de dispositione fit habitus 71.19
 dispositio patientis 32.14 eorum vero quae
 extrinsecus contingunt sive adveniunt sub-
 stantiae, illa sunt aut actus ... aut dispositio
 sive situs 14.25 ipso nomine substantiae

dicit dispositionem 79.40 motus est habitus vel dispositio 25.58
 distantia 49.13
 distinctio 39.18
 divisio 66.24 67.17
 dolor 31.16
 domus figura 10.45
 donum deorum 71.37
 duratio: aeternitas secundum rationem nominis dicit durationem extrinsecam adiacentem 37.59 quando vero ... est id quod in eo quod tempore vel alia duratione mensuratur, ex mensurante duratione relinquitur in eo quod sic mensuratur 33.6 relinquunt quiddam quod comparationem talis durationis dicit ad ipsa et illorum comparationem ad durationem, et hoc vocatur quando 34.7
Effectus: passio est effectus illatioque actionis 29.6 post principium quod est actio, ponitur principium quod est passio sicut effectus post causam 29.5 quando est effectus illius temporis aequalis vel inaequalis 34.56 secari et plantari sunt passiones contrariae in effectu 28.39 si modus inhaerendi consideretur quantum ad effectum, tunc duobus modis consideratur 69.15 tales autem assignationes dantur ... per alia sicut effectum 20.68
 elementa 52.25
 ens: ens autem est durans et habens esse 34.43 esse est actus entis 33.35 34.41 in subiecto enim quod est ens in se completum et secundum esse substantiale perfectum sunt duo 78.9 locus mensura est entis 33.31 tempus est mensura non entis sed esse 33.34
 entitas 8.39
 Epicurei 14.51
 epiphanium 15.13
 equus 60.2 72.28 33 44
 esse: accidens non est essentia sed esse 15.56 'album' dicit esse totius accidentale 4.17 'animal' dicit esse totius potentiale 4.14 Democritus et Leucippus dicebant intendi esse cum ad esse formae procedit 77.29 ens autem est durans et habens esse 34.43 esse accipitur a forma, prout est causa esse totius totum ambiens et terminans ad esse 4.54 esse est actus entis 33.35 34.41 esse est quod ordinem retinet servatque naturam (Boethius) 32.2 esse rerum ... dupliciter considerari potest 36.26 esse spirituale 23.37 48.46 esse temporis causatur a fluxu nunc 37.20 forma est formale esse totius acceptum per intellectum 4.41 'homo' dicit esse totum compositum ex utroque (i.e. 'animal' et 'rationale') 4.16 incohatio formae et perfectio sunt ... diversa in esse 5.12 logice enim loquendo forma est intentio quae dicit esse formale totius et ipsa notio totius 4.10 principia vero dicuntur ex consequenti, quia non principiant simpliciter et quoad esse, sed potius e converso quoad esse a suis inferioribus

sunt principiata 2.8 quaecumque enim ab aliquo principio sic dependent quod principium illis esse confert et quod esse eorum non potest esse sine illo principio 9.33 'rationale' dicit esse totius hominis actuale 4.15 relatio secundum esse semper fundatur in alio quodam 2.12 'risibile' dicit esse totius accidentale accidente naturae et speciei 4.18 si enim esse rerum consideretur secundum quod est simplex actus essentiae simplicis, tunc procul dubio indivisibile est et totum simul 36.28 si esse rerum consideretur prout est esse huiusmodi quod est in materia permixta contrariis, sic est esse fluidum quod non est simplex 36.33 tempus dupliciter accipitur, secundum esse scilicet et secundum substantiam 40.33 tempus est mensura non entis sed esse 33.34 universale non habet esse nisi intentionale sive notionale 5.49
essentia: accidens non est essentia sed esse, nec omnino est simplex essentia in cuius ratione semper est subiectum 15.56 essentia communis sive universalis ... non potest esse ab actus operatione 11.9 forma est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia consistens 4.8 haec forma constat et est essentia lumine intelligentiae nitens 16.25 materia non est essentia simplex 4.59 secundum substantiam simplex est essentia 5.15
 extremitas 52.8
 extremum 59.32
Facere: agere secundum Aristotelem differat a facere 18.59 alterum genus est facere 19.11 facere est operari super alienam et extrinsecam materiam 18.61 19.12 facere et pati recipiunt contrarietatem et recipiunt et magis et minus 28.33 facere non est agere 3.29 in hoc ambitu communitatis dicit agere vel facere genus generalissimum et principium quoddam 19.5
 falsitas 7.22
 figura: ad esse autem formale figurae magis confert ablatio quam collatio partium materialium aliquarum 10.40 ars nihil addat materiale, tamen separando confert ad esse figurae 10.36 habitus mutatur ad corporis figuram 27.54 in talibus figuris subiectum et materia figurarum est a natura 10.20 sentiri autem figuras et apparere est ab actu sive artis operatione 10.22
 filiatio 13.48
 fluxus 18.27
 forma 1–16 79–80 actio corporis denominatur a corporali forma 21.15 agens et patiens in forma communicant 29.29 aliae formae ab actu sive ab operatione nostra sunt 10.7 anima mundi ... est forma unius quod est primum caelum 6.18 assistere autem dixit Gilbertus has formas quae rationem trahunt ... ab eo quod per ipsas substantia ad extra se ens aliquid comparatur 61.26 calor enim forma est naturalis a natura producta 10.2 com-

positum ex materia et forma 5.19 77.35 79.5 contraria sunt secundum formas suas absolutas contraria 54.15 decem genera dicuntur prima rerum principia, quia sunt primae formae 18.2 Democritus et Leucippus formas accidentales esse negabant 77.26 diffinitio quae talis formae dicit quiditatem continet in se ... tam materialia relata ad formam quam formalia relata ad materiam 16.16 esse accipitur a forma, prout est causa esse totius 4.53 forma accidentaliter advenit substantiae iam existenti 76.14 forma adveniens compositioni minime facit maius aliquid 5.31 forma corrupti mutatur dum abicitur, materia autem eiusdem corrupti mutatur dum transit ad aliam formam, et sic totum mutatur 78.5 forma de qua locuti sumus sit forma quae est universale 16.8 forma dicitur quasi foris manens 3.35 forma dicta est universale, quod intellectus ordinat in genere et specie 4.38 forma enim totum terminans causa est ordinationis partium ad hunc vel illum situm 55.53 forma est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia consistens 4.7 5.33 forma est formale esse totius acceptum per intellectum 4.41 forma in communi ad esse substantiale vel accidentale totius accepta, praedicabilis de toto et non de parte, est forma quae est 'compositioni contingens' 4.45 forma partis est forma materiae in particulari et non est de toto praedicabilis 4.43 forma quae est actus agentis est passio patientis secundum quod ab agente est recepta 29.29 forma quae est in corpore vestito ... est res huius praedicamenti (i.e. habitus) 62.25 forma quae in physicis principium est forma partis est et non totius 16.14 forma semper est principium actionis 19.25 20.30 formae enim quae adveniunt substantiae et accidentales sunt nominibus designantur propriis 73.40 formae nomen et rationem primi invenerunt Stoici 14.49 formae non insunt proprie, sed assistunt quasi affixae extrinsecus 61.48 formae proprie non dicuntur formae, nisi quae sunt separatae 3.39 habitus est cum forma quae non inest habenti 65.50 habitus mutatur ad formam habentis 61.59 hae formae tam substantiales quam accidentales a natura sunt 10.6 haec est forma rationis et logica 16.14 haec forma accidentaliter non recipit divisiones formae generaliter 16.5 haec forma constat et est essentia lumine intelligentiae nitens, consistens invariabilis per se et per proprium esse suum, variata per accidens secundum esse 16.25 haec forma divisibilis est omni formae divisione quae determinata est 16.28 haec forma totius forma est et non partis 16.9 haec formae quae principia vocamus omnia sunt extra substantiam 3.42 harum formarum mutatio nec alterationem nec generationem simpliciter inducit in substantia 79.52 has

autem formas, sic foris manentes et omnia formantes, cum ipso lumine agentium intellectuum expandi dixerunt super formanda 15.4 huius formae exemplum est sicut rationale et mortale et aliae differentiae substantiales 13.10 illa dicunt formas assistentes substantiae et quasi extrinsecus respicientes substantiam 79.50 illae formae ... proprie dicuntur imagines 3.40 in omni actione generatio est formae agentis in eo quod patitur 30.49 in substantia actionis et forma calefacere contrarium est ad frigefacere 28.40 inchoatio formae 5.11 ipsa acceptio formae in momento est et magis finis motus quam mutatio 76.12 logice enim loquendo forma est intentio quae dicit esse formale totius et ipsa notio totius 4.10 lumen est forma caelestis 23.30 materiales formas non vere dici formas sed verarum formarum imagines 15.16 motus est forma inducta post formam (Averroes) 24.56 nomen puram significat formam 73.46 nominis impositio nominat formam quae sine impedimento expedita est ad agendum illius formae proprium actum et effectum 75.9 omnis enim impositio nominis a forma est 73.46 omnis forma artis est accidens et accidentalitatis 11.12 passio est secundum formam agentis, ut agens est 29.28 phlegmatici in hieme demetiores sunt ... propter duplex humidum quod facit non bene tenere formas 44.24 quae sunt unum secundum analogiam non habent quidem unam formam 74.46 quaedam vero forma in subiecto est ut accidens 12.44 qualitas causatur a forma in composito 61.19 quantitas enim formae corporalis ultra subiectum protendi non potest 73.14 quia est agentis forma fluens in patiens, ideo movetur patiens 18.71 quod autem has formas dixit Gilbertus assistere et non inesse non intellexit quod non essent accidentia, sed quod non essent accidens 80.1 quod imagines sunt principia cognoscendi ea quorum formae sunt hoc habent a formis separatis 15.26 secundum tales mutationes formarum non proprie mutatur substantia sed talibus formis mutatis substantia manet immutabilis 61.39 separatas formas ... sunt principia cognitionis 15.19 siccitas formarum impedit bonam receptionem 43.52 tales formas dixerunt esse principia formalia incorruptibilia 15.6 tales formas indeficienter formantes extra materiam esse posuerunt et separatas in lumine primorum agentium intellectuum existentes ex quibus sicut ex quodam sigillo omnium formae quae formantur produci habent 14.60 talis forma est accidens universale subiecto in quo est in quale 12.42 talis forma in nullo aliorum importatur praedicamentorum 62.30 talis forma non est divisibilis in substantialem et accidentalem nec in universalem et particularem 15.42 talis forma substantialis est

et per se inest illis quorum est forma 11.14 tempus ut continuum et ut forma extra mensurans est in subiecto in primo motu et mobili 38.33 uniuscuiusque perfecti secundum formam forma dicitur actus 19.22 futuritio 42.36 futurum: continentur enim praeteritum et futurum ad praesens 36.51 de futuro autem dicimus relinquere quando secundum infectionem ex tempore relictam 37.11 etiam quando est quod relinquitur ex futuro 35.16 futurum necessario secundum successionem nascetur necessario de eo quod est iam praesens 37.31 futurum tempus quando non est sed potius id quod ut temporale futurum est 35.9 idem quod futurum est efficitur praesens et praeteritum 41.42 praeteritum et futurum quantitates sunt in genere quantitatis ut species contentae 36.49 quando secundum futurum 41.51 54

Gaudere 31.2 29

gaudium 5.62 28.55 31.10

generatio: eorum individuorum substantiae ... causa ... est corruptio sine generatione 27.60 est aliquando generatio univoca, ... aliquando autem aequivoca, ... aliquando autem generatio naturalis, ... aliquando est generatio rationis 28.12 est igitur generatio simpliciter in substantia 79.55 filiatio inest secundum totum ei qui nascitur propter generationem passivam quae totius est 13.49 generatio est finis motus et non motus 40.14 generatio fuit et est in his quae mox subsistunt post primorum constitutionem 27.66 generatio hic ponitur ut talis ordinationis propria causa 55.49 generatio ipsa per formativam virtutem quae in generatione operatur ad formam generati operatur talem partium ordinationem 55.47 generatio non fuit in primis creatis 27.65 generatio secundum quid 78.22 79.29 generatio simpliciter non fit congregatione atomorum indivisibilium similium 77.21 haec generatio ... est finis alterationis 79.27 harum formarum mutatio nec alterationem nec generationem simpliciter inducit in substantia 79.53 hoc modo generatio simplex opponitur materiali et compositae 78.32 hominis musici generatio est generatio quaedam et non simpliciter 78.49 in illis mutatio facit generationem quae simpliciter est generatio 79.26 in omni actione generatio est formae agentis in eo quod patitur 30.49 omnes homines particulares sunt generatio illius hominis qui est omnibus communis 28.5 passio enim ... prima est generatio 32.7 quando igitur totum compositum transmutatur in hoc aliud compositum, ... tunc est generatio simpliciter 78.1 secundum autem quod generatio simplex opponitur generationi secundum quid, sic est generatio secundum accidentia 78.34 simplex generatio dicitur duo-

bus modis 78.19 talia enim per generationem incipientia sic secundum tempora alterationes suscipiunt 43.35 terminus creationis et generationis est singulare 12.10 universa enim a situ sive a positione substantiam et generationem habent 27.34

generatio et corruptio: dicimus igitur quod est generatio simpliciter in substantia et corruptio simpliciter 77.20 hyle est generationis et corruptionis etiam susceptibile 79.3 hyle maxime subiectum est generationis et corruptionis 79.1 quando igitur in his duobus substantialibus modo praedicto est transmutatio, tunc fit generatio et corruptio secundum veritatem et simpliciter 78.17

genus: actionis praedicamentum ad nullum aliud generum reducibile est 19.16 ad hunc ambitum praedicationis multa reducuntur quae nullius alterius generis per se praedicationem suscipiunt 33.21 contraria sunt in eodem genere 25.31 53.38 contraria sunt quae maxime distant sub eodem genere 59.24 cum autem omnia generalissima hoc modo dicantur principia, tamen quaedam plus et magis proprie dicuntur genera et quaedam magis principia 2.1 decem prima genera sunt decem rerum principia 1.27 18.1 differentia est in genere essentialiter 9.6 definitiones enim per genus et differentiam debent dari 20.62 diffinitum ex genere et differentia est unum et non multa 9.9 ea quae sunt unum genere vel specie comparantur secundum unam formam quae est in illis 74.43 equus ut instrumentum bellicum est in genere habitus 64.11 est enim genus substantiale ut materia 8.20 forma dicta est universale, quod intellectus ordinat in genere et specie 4.39 genera quando sunt 'fuisse', 'esse' et 'fore' 33.17 genus est cui supponitur species 2.7 genus est principium ipsius ex quo per intellectum agentem educitur 9.6 genus rerum sic prima voce significatum ad nullum aliorum generum reduci potest 33.24 hoc igitur est genus positionis 56.38 idem quod in genere est ut confusum et indeterminatum est in specie specificatum et determinatum 4.66 in genere armorum habitus recipit magis et minus secundum genus et speciem, sed in genere vestimenti in neutro suscipit magis vel minus, in genere autem calceamentorum suscipit magis et minus 64.28 in genere qualitatis activae qualitates sunt passiones vel passibiles qualitates 27.5 in hoc ambitu communis dicit agere vel facere genus generalissimum 19.5 ista divisio dat prima subalterna genera in hoc generalissimo quod est actio 22.50 passio suo nomine non dicit genus sed principium 2.28 positio dicit principium plus quam genus 2.42 primum dicitur genus 1.44 quaedam autem compositio ex genere est et differentia 9.5 quia

LIBER DIVISIONUM

1. AUCTORES AB ALBERTO IPSO ALLEGATI

Albertus		
De anima		
l.2 tr.1 c.11	118.1	
De praedicamentis		
tr.1 c.5	124.45	
tr.3 c.11–13	105.14	
tr.7 c.2	100.29	
tr.7 c.5	103.14	
tr.7 c.7	100.39	
De sex principiis		
tr.1 c.1	106.37 124.45	
De V universalibus		
Tractatus de antecedentibus ad logicam c.3	81.5 124.40	
Tractatus de antecedentibus ad logicam c.7	81.5 124.40 47	
Tractatus de differentia	95.13	
Tractatus de differentia c.5	98.59	
Tractatus de differentia c.6	97.1sq	
Tractatus de differentia c.9	97.31	
Tractatus de proprio c.1	100.6	
Tractatus de specie	95.13	
Tractatus de universalibus in communi c.7	90.17	
Tractatus de universalibus in speciali	95.13	
Tractatus de universalibus in speciali c.1	87.28 109.19 113.56	
Tractatus de universalibus in speciali c.2	93.54	
Tractatus de universalibus in speciali c.3	92.57sq 114.15 24	
Metaphysica		
l.5 tr.1 c.1	83.28	
l.10 tr.2 c.5	104.19	
Physica		
l.1 tr.3 c.3	100.39	
l.1 tr.3 c.16	107.13	
Algazel		
Logica		
c.3	85.29sq	
Aristoteles		
Analytica posteriora		
l.2 c.13 (96 a 24–b 14)	96.64	
Categoriae		
c.10 (11 b 16–18)	104.41sq	
De Anima		
l.1 c.1 (402 b 5–7)	90.45	
De generatione et corruptione		
l.1 c.10 (328 b 21–22)	117.10	
De sophisticis clenchis		
c.1 (165 a 32–37)	121.18	
Metaphysica		
l.1 c.6 (987 a 30–988 a 17)	86.36	
l.1 c.6 (987 b 32–33)	125.9	
l.10 c.4–5 (1055 a 33–1055 b 29)	104.6	
Physica		
l.1 c.5 (192 a 15–16)	107.13	
l.1 c.5–9 (188 a 19–192 b 4)	103.29	
l.3 c.6 (207 a 13–14)	114.19	
l.5 c.1–2 (224 a 18–226 b 17)	103.29	
l.6 c.1 (231 a 21–231 b 19)	115.21	
Topica		
l.1 c.4 (101 b 18–19)	97.20	
l.1 c.15 (106 a 1–8)	121.8	
l.4 c.3 (123 a 30–33)	86.6	
Averroes		
Metaphysica		
l.7 comm.43	96.22sq	
Avicenna		
Logica		
pars 1 c.4	87.31	
pars 1 c.7	85.29	
pars 1 c.10	85.12 97.3	
pars 2 c.2	82.39	
Prima Philosophia		
tr.5 c.1	86.14	
Euclides		
Elementa		
l.3 prop.24	109.30	
Gilbertus Porretanus		
Expositio in Boecii librum primum de trinitate		
I, 3, 21 prol.	84.13	
I, 3, 26–33	87.31	
Platon		
<i>vide</i> : Apuleius, De Platone et eius dogmate l.1 c.5–7	86.36	
Porphyrius		
Isagoge	82.6	
c.3	98.15 35 99.2	
c.7	92.53sq	
c.8	92.35	
c.11	97.9	
c.14	96.66	
quidam		
<i>vide</i> : Robertus Kilwardby, Notulae super librum Porphyrii	82.33	

2. AUCTORES A NOBIS ALLEGATI

Albertus Commentum et quaestiones super Ethica l.2 lect.6 102.33 De anima l.1 tr.1 c.2 81.31 l.1 tr.1 c.4 90.45 De generatione et corruptione l.1 tr.6 c.11 117.10 De praedicamentis tr.5 c.11 105.14 tr.7 c.5 104.41sq	De V universalibus Tractatus de antecedentibus ad logicam c.5 82.39 125.10 Tractatus de universalibus in speciali c.2 86.36 Metaphysica l.1 tr.4 c.13 86.36 125.9 l.7 tr.4 c.3 96.64 105.55 l.10 tr.2 c.5 104.6 Physica l.1 tr.1 c.1 82.39 l.3 tr.2 c.14 114.19 l.6 tr.1 c.1 115.21 l.8 tr.1 c.14 82.36sq	Apuleius De Platone et eius dogmate l.1 c.5–7 86.36 Aristoteles De anima l.1 c.1 (402 a 1) 81.31 Robertus Kilwardby Notulae super librum Porphyrii . . . 82.33
---	---	--

3. INDEX RERUM ET VOCABULORUM

Accidens: accidentis vero in subiecta evenit sectio, sive divisio est, sicut cum dicitur quod omnium, quae expetuntur sive desiderantur, alia in anima, alia in corporibus sunt sita 88.37 eorum autem, quae secundum accidens dividuntur, tres sunt modi 88.25 genus vero divisionis, quod superius dictum est accidentis scilicet in accidentia, fit quando utraque accidentia, et divisa et dividenda, eidem subiecto contingit inesse 89.28 in quibus enim summa comparatio veritatis, ut non tantum ex eo quod est, unumquodque per diffinitionem cognoscatur, sed etiam per accidentia propria, quae multum faciunt ad cognitionem eius 89.40 inferiores autem sive infimae, ut sunt individua per materiam solam et proprium accidens differentia, carent specificis differentiis quibus a se invicem differunt 111.20 non ergo communes et propriae differentiae sumendae sunt, sive ab accidentibus inseparabilibus sive a propriis sumptae, sed solae illae, quae magis propriae vocantur, et sunt causae substantialis esse speciei 100.1 oportet enim non relinqui aliquid accidens, quod eiusdem est oppositionis quod subiecto illi quod dividitur inest, quod non dicatur in illa divisione expressum 124.13 restat dicere de his divisionibus, quae sunt et dicuntur per accidens divisiones, horum autem omnium commune praeceptum est quod, quicquid in talibus divisionibus dividitur, semper per opposita dividatur 123.56 secunda autem accidentis divisio est, quando accidens dividitur in subiecta 88.36 tertia vero divisio est accidentis in accidentia 88.52

actus: forma non est actus partis, sed totius 117.21 habitus autem est actus perfectus 104.28

aequivocatio: aequivocatio vero sive multiplex, quod in voce distinguitur, habet quidem ipsum multiplex aliquo modo communius et universalius quam unum eius significatum 90.26

aequivocum: aequivoca non respiciunt ad unum, quod est totum ad ipsa secundum naturae rationem et substantiae 90.34 quamvis aequivocis sit nomen unum, ratio tamen substantiae secundum illud nomen est diversa 122.25 sub aequivoco autem hic comprehenditur etiam hoc quod per analogiam multipliciter dictum, quamvis secundum veritatem medium sit inter univocum et aequivocum 88.14 tota vero oratio, cuius pars est aequivoca, non dicitur aequivoca, sed dicitur multiplex secundum aequivocationem 122.14

affirmatio: affirmatio prior est, negatio autem posterior 102.28 affirmatione et negatione fit generis divisio in species 101.39 ergo finito potius et affirmatione potius

quam infinito vel negatione est facienda divisio et per consequens etiam diffinitio, quia divisio et diffinitio sunt circa eadem 102.45 intelligibilior autem est affirmatio quam negatio 102.27 oppositio autem, quae secundum privationem et habitum consistit, consimilis videtur ei quae est dicta secundum affirmationem et negationem esse oppositio 103.7 prius enim ponendus est habitus, qui est affirmationi consimilis; postea vero in secundo membro divisionis ponenda est privatio, quae cum negatione habet similitudinem 103.36 quattuor oppositionis differentiae, scilicet affirmationis et negationis, privationis et habitus, contrarietatis et relationis, affirmationis quidem et negationis 106.40 quod autem natura prius est in divisione, etiam primum oportet ordinari, et sic iterum ab affirmatione incipienda est divisio 102.30 voco autem contradictionis oppositionem, quae ponitur affirmatione et negatione 101.9

ambiguum: ambiguum autem est, quod utramque partem contradictionis ambit utrique propter rationes aequales aequaliter inhaerens 120.40 ambiguum est, quod aequalibus rationibus multa significat 120.56 in distinctione autem ambiguae vocis tanta et tot sufficiunt, quanta et quot possunt esse utilia ad eum sermonem distinguendum 123.43 omne quod ambiguum est, dubitabile est, sed non convertitur quod omne dubitabile sit ambiguum 120.36 vox, quae in oratione significativa continet multipliciter, ambigua vocatur, quam Graeci amphibolam vocant 122.17

analogia: divisio est multiplicis per analogiam sive proportionem dicti, quae uno modo ad divisionem generis reducitur et alio modo ad divisionem vocis in significationes 84.28 divisionis enim nomen multis modis dicitur secundum analogiae communitatem 83.46 hoc enim in communi habet unam aliquam per analogiam rationem, a qua unitate una est scientia 83.22 sub aequivoco autem hic comprehenditur etiam hoc quod per analogiam multipliciter dictum, quamvis secundum veritatem medium sit inter univocum et aequivocum 88.15

anima: accidentis vero in subiecta evenit sectio, sive divisio est, sicut cum dicitur quod omnium, quae expetuntur sive desiderantur, alia in anima, alia in corporibus sunt sita 88.39 animae, quae principium est vitae et motus, alia pars est in virgultis sive plantis per vitam nutrimenti et motum vegetabilem, alia in animalibus per vitam et motum sensibilem 117.40 genus semper de specie praedicatur, sicut et anima de qualibet parte praedicatur 117.64

animal: aliud enim est esse animalis in genere, et aliud esse animalis secundum unumquodque animal in specie 90.54 animae, quae principium est vitae et motus, alia pars est in virgultis sive plantis per vitam nutrimenti et motum vegetabilem, alia in animalibus per vitam et motum sensibilem 117.42 corpus enim animalis genus est 108.9 homo enim qui sub animali est, species est specialissima 108.17 in diffinitione vero animal pars est hominis essentialis 113.38

Bonum: alia enim sunt bona per se, quae continent boni per se substantialem qualitatem et speciem; alia autem sunt bona, non quod qualitatem vel speciem boni per se habeant, sed quia bonum esse faciunt 121.11

Causa: differentiae sunt, sine quibus non tantum species esse non possit, sed per eas sicut formales causas species sit species, illae solae in divisione generis, quando ut genus dividitur, et in speciei diffinitione sunt ponendae 99.69 non ergo communes et propriae differentiae sumendae sunt, sive ab accidentibus inseparabilibus sive a propriis sumptae, sed solae illae, quae magis propriae vocantur, et sunt causae substantialis esse speciei 100.2 oppositio enim prima causa divisionis est 85.22

collectio: collectione specierum fit potestas generis 110.17 dicimus etiam totum quod non est continuum aliquo modorum et quod non nisi forma collectionis ad unum unitur 115.23

continuitas: dicitur enim totum quod continuitate totum est 115.11

continuum: dicimus etiam totum quod non est continuum aliquo modorum et quod non nisi forma collectionis ad unum unitur 115.22

contradictio: ambiguum autem est, quod utramque partem contradictionis ambit utrique propter rationes aequales aequaliter inhaerens 120.41

contrarietas: contrarietas aliud genus sit oppositionis quam privatio et habitus 104.42 maxima et prima contrarietas in differentiis genus ipsum dividitibus ponenda in generis divisione 106.49 quattuor oppositionis differentiae, scilicet affirmationis et negationis, privationis et habitus, contrarietatis et relationis, affirmationis quidem et negationis 106.40

contrarium: alia sunt contraria medio carentia quae immediata dicuntur, alia vero sunt medium habentia quae mediata dicuntur, ita quoque duobus modis per contraria facienda est generis divisio 105.18 fere enim cunctas differentias, per quas

genus dividitur, dicimus in contrariis sive contrariorum oppositione contineri 105.5 privatio et habitus sunt contraria 105.8 privatio forma est fundata in contrario 107.22 privatio non est in toto privatio, sed quaedam forma respiciens habitum salvata in contrario 107.20 quantitas enim habet contrarium secundum id quod in ea est motus 105.12

corporale: corporale enim et incorporale substantiae propriae et immediatae sunt differentiae 108.43

corpus: accidentis vero in subiecta evenit sectio, sive divisio est, sicut cum dicitur quod omnium, quae expetuntur sive desiderantur, alia in anima, alia in corporibus sunt sita 88.39 corpus enim animalis genus est 108.9 substantia autem genus est corporis 108.10

Deus: infinitum dicimus deum, quia supernae vitae suae terminus inveniri non potest 119.38

differentia: altera differentia privative vel negative nominatur 85.20 corporale enim et incorporale substantiae propriae et immediatae sunt differentiae 108.44 cum nomen proprium differentiae non habemus, aliquando designamus privationem, aliquando autem proprio loco differentiae proprium ponentes 85.33 differentia autem est, qua aliud ab alio distare et differre proponimus 95.11 differentia autem est, quae competenter respondetur ad qualis percontationem 95.17 differentia enim forma est constitutiva 85.16 differentia enim non quaeritur nisi inter ea, in quibus est convenientia generis 97.15 differentia, cum sit potestate in genere, ut qualitas generis restringens et perficiens generis potentialitatem, etiam communis est 97.17 differentiae sunt, sine quibus non tantum species esse non possit, sed per eas sicut formales causas species sit species, illae solae in divisione generis, quando ut genus dividitur, et in speciei diffinitione sunt ponendae 99.67 dividitur enim genus alias vel uno modo in species, alias autem sive aliter dividitur in differentias, generis quidem divisivas, specierum autem constitutivas 95.28 divisio enim generis per differentias est divisio potentiae per formas 86.22 divisio est generis per differentias et per species 85.10 fere enim cunctas differentias, per quas genus dividitur, dicimus in contrariis sive contrariorum oppositione contineri 105.4 generis autem distributio sive divisio non perficitur quantitate, qua totum distat a parte, sed potius essentiali perficitur qualitate differentiarum 91.42 generis unius per species et differentias fit multiplex divisio 110.6 genus accepta differentia, quae est forma essentialis, secundum rationem accepta et logice transit formatum in speciem 92.60 genus enim est esse speciei incohatio, et differentia est ter-

minans et perficiens actus secundum rationem 96.62 genus unum quodam modo, unitate scilicet generis non differentiae, multarum specierum similitudo est essentialis in essentia cuiuslibet totum existens 110.9 in diffinitione vero speciei et genus et differentiae partes sunt, sed totum harum partium est species diffinita 113.53 in divisione genus est totum, species autem pars et eodem modo eadem species pars est differentiae, quae ut genus divisa est 113.49 inferiores autem sive infimae, ut sunt individua per materiam solam et proprium accidens differentia, carent specificis differentis quibus a se invicem differunt 111.21 maxima et prima contrarietas in differentis genus ipsum dividitibus ponenda in generis divisione 106.49 media autem, quae habent et genera super se per quae diffiniuntur, et de aliis inferioribus vel generibus vel speciebus praedicantur vel etiam de individuis, quia per differentias ponuntur sub generibus superioribus, haec sub diffinitione cadere possunt, ut diffinibilia sive diffinitiones habentia 111.27 non enim est differentia, quae condifferentiam oppositam sibi non habeat 110.24 non enim sunt eadem differentiae superioris et inferioris generis 108.38 non ergo communes et propriae differentiae sumendae sunt, sive ab accidentibus inseparabilibus sive a propriis sumptae, sed solae illae, quae magis propriae vocantur, et sunt causae substantialis esse speciei 99.72 nulla differentia est per privationem vel negationem 85.13 omnis differentia generis in proprium genus veniens et proprio generi communem facit speciem 96.3 omnis divisio in geminis, hoc est duobus membris, secatur et bimestris fiet, si speciebus subalternis differentis propriis et convertibilibus vocabula propria non essent 106.16 omnis enim differentia consistit in pluralitate discrepantium sive differentium a se invicem 110.23 partes autem generum sunt species; differentiae autem generum sunt qualitates 108.24 per differentias species constituuntur quando generibus adiunguntur 85.8 praecedit igitur diffinitionem divisio per differentias superioris generis divisivas 96.47 primum et supremum genus in differentias immediatas et totam generis potestatem dividentes segregemus, hoc est dividamus, et non in posteriores sive mediatas 108.30 proprie enim loquendo differentia non habet diffinitionem 98.51 quaecumque a se invicem aliqua differant oppositione, illa sola ut differentiae, possunt genus dividere 100.26 quando enim species nominibus carent, tunc etiam differentia ultima constitutiva speciei caret nomine 105.48 quatuor oppositionis differentiae, scilicet affirmationis et negationis, privationis et habitus, contrarietatis et relationis, affirmationis quidem et negationis 106.39 secundum pro-

prias differentias et non secundum posterioris generis differentias faciendam esse semper priorum generum divisionem 108.52 si loco omnium differentiarum genus proximum nominatum haberemus, non oporteret ponere nisi genus proximum cum ultima differentia 96.20 species abundat a genere per hoc quod generi in specie differentia coniuncta est 93.5 species differt a genere, non differt quantitate essentiae, sed differt per differentiae coniunctionem 93.4 una differentia facit speciem unam, illi opposita differentia constituit speciem alteram 110.26 una et integra componitur diffinitio ex genere diviso iuncto cum differentis divisivis 96.53

differentiae: quaedam sunt differentiae per se, quaedam autem per accidens 98.16

diffinibile: in tali enim ordine suprema et prima sunt indiffinibilia et per se nota; inferiora autem sunt nota per aliud et diffinibilia 125.4

diffinitio: ad divisionem autem et diffinitionem requiritur ordo divisibilium et praedicabilium 124.44 differentiae sunt, sine quibus non tantum species esse non possit, sed per eas sicut formales causas species sit species, illae solae in divisione generis, quando ut genus dividitur, et in speciei diffinitione sunt ponendae 99.71 diffinitio autem invenitur divisione et ideo divisionis et diffinitionis una scientia est in communi 124.41 diffinitio autem similis est totius ex pluribus compositioni, cuius partes uniuntur in forma totius 113.33 diffinitio finitae divisionis est quod genus in proximas et immediatas species distribuatur 107.29 ergo finito potius et affirmatione potius quam infinito vel negatione est facienda divisio et per consequens etiam diffinitio, quia divisio et diffinitio sunt circa eadem 102.47 genus in divisione quidem totum est, sed in diffinitione est pars essentialis, quae loco materiae est 113.26 in diffinitione vero animal pars est hominis essentialis 113.38 in diffinitione vero speciei et genus et differentiae partes sunt, sed totum harum partium est species diffinita 113.52 in quibus enim summa comparatio veritatis, ut non tantum ex eo quod est, unumquodque per diffinitionem cognoscatur, sed etiam per accidentia propria, quae multum faciunt ad cognitionem eius 89.40 incomplexum enim non scitur nisi diffinitione 124.41 individua non habent propriam sed suae speciei diffinitionem 111.24 media autem, quae habent et genera super se per quae diffiniuntur, et de aliis inferioribus vel generibus vel speciebus praedicantur vel etiam de individuis, quia per differentias ponuntur sub generibus superioribus, haec sub diffinitione cadere possunt, ut diffinibilia sive diffinitiones habentia 111.28 per divisionem invenitur diffinitio 113.22 praecedit igitur diffinitionem divisio per differentias superioris

generis divisivas 96.47 proprie enim loquendo differentia non habet diffinitionem 98.51 si enim in omnibus speciebus reperirentur nomina, tunc semper in omnibus tota diffinitio duobus solis constitueretur 105.57 superiores autem sive supremae sunt prima genera generalissima quae nulla diffinitio complectitur 111.15 una et integra componitur diffinitio ex genere diviso iuncto cum differentiis divisivis 96.53

disponere: non enim tantum privat privatio, sed etiam ipsum privatum subiectum disponit ad habitum in hoc quod dispositum relinquit 103.20

dispositio: dispositio autem et habitudo et ordo habitus sunt quaedam incoationes 107.9 dispositio autem et habitudo formae quaedam sunt, vel ad formam ordinata 103.17 privatio autem non est forma, nisi dispositionis et habilitatis ad formam 104.26

distinctio: in confusis et indeterminatis proprie loquendo non fit distinctio 121.49 in distinctione autem ambiguae vocis tanta et tot sufficiunt, quanta et quot possunt esse utilia ad eum sermonem distinguendum 123.43

dividere: eorum autem, quae secundum accidens dividuntur, tres sunt modi 88.25 genus autem, quando dividitur, non dividitur in proprias significationes, sed dividitur in quandam a se quodam modo procreationem 90.10

divisio: accidentis vero in subiecta evenit sectio, sive divisio est, sicut cum dicitur quod omnium, quae expetuntur sive desiderantur, alia in anima, alia in corporibus sunt sita 88.38 ad divisionem autem et diffinitionem requiritur ordo divisibilium et praedicabilium 124.43 advertendum est quod omnem generis divisionem, ut vult Aristoteles in topicis, oportet ad minus fieri aut in duas partes sive species aut in plures 86.5 affirmatione et negatione fit generis divisio in species 101.40 alia sunt contraria medio carentia quae immediata dicuntur, alia vero sunt medium habentia quae mediata dicuntur, ita quoque duobus modis per contraria facienda est generis divisio 105.19 differentiae sunt, sine quibus non tantum species esse non possit, sed per eas sicut formales causas species sit species, illae solae in divisione generis, quando ut genus dividitur, et in speciei diffinitione sunt ponendae 99.70 differt autem divisio generis in species a divisione vocis in significationes 90.8 diffinitio autem invenitur divisione et ideo divisionis et diffinitionis una scientia est in communi 124.42 diffinitio finitae divisionis est quod genus in proximas et immediatas species distribuatur 107.29 dividitur ergo divisio generis a divisione vocis in hoc quod divisa sub communitate vocis ad invicem nihil habent commune praeter solum nomen 90.38 divisio autem generis in species dif-

fert ab ea divisione, quae est totius in partes 91.29 divisio dicitur autem sex modis 83.47 divisio enim generis per differentias est divisio potentiae per formas 86.22 divisio enim, quae propter apertissimam naturam generis cognoscendam reperta est, semper et potissimum debet auditorem ad intelligibilia deducere 102.24 divisio est generis per differentias et per species 85.10 divisio est multiplicis per analogiam sive proportionem dicti, quae uno modo ad divisionem generis reducit et alio modo ad divisionem vocis in significationes 84.27 divisio fit in eis in ea quae substantialiter insunt 84.18 divisio generis semper secetur et dividatur in duobus terminis, si nomina specierum subalternarum sint posita 105.59 divisio generis, quae per se est divisio, caret negatione, quia divisio generis per dividenda cum genere coniuncta ponit species et causat eas; negatio autem nihil causat omnino 101.22 divisione sive seunione potestatis generis fiunt species 110.18 divisionis enim nomen multis modis dicitur secundum analogiae communitatem 83.46 eiusdem generis potest fieri multipliciter divisio 109.12 ergo finito potius et affirmatione potius quam infinito vel negatione est facienda divisio et per consequens etiam diffinitio, quia divisio et diffinitio sunt circa eadem 102.47 est alia divisio, cum totum integrale vel quasi integrale dividitur in proprias partes 83.48 est enim divisio generis in species 83.48 est tertia divisio, cum vox multa significans in significationes proprias recipit sectionem 83.50 fit autem vocis in significata divisio tribus modis 119.5 generis autem distributio sive divisio non perficitur quantitate, qua totum distet a parte, sed potius essentiali perficitur qualitate differentiarum 91.40 generis divisio est in posteriora generi secundum naturam et intellectum 92.21 generis unius per species et differentias fit multiplex divisio 110.7 generis vero apud omnes permanet eadem divisio et distributio, quia est secundum rem et naturam, quae eadem est apud omnes 91.13 generis vero divisio pertinet ad naturam 91.19 genus in divisione quidem totum est, sed in diffinitione est pars essentialis, quae loco materiae est 113.26 genus vero divisionis, quod superius dictum est accidentis scilicet in accidentia, fit quando utraque accidentia, et divisa et dividenda, eidem subiecto contingit inesse 89.28 in divisione enim generis omnes species enumerantur, si sufficiens debeat esse divisio 123.41 in divisione genus est totum, species autem pars et eodem modo eadem species pars est differentiae, quae ut genus divisa est 113.48 maxima et prima contrarietas in differentiis genus ipsum dividendum ponenda in generis divisione 106.50 non enim oportet in divisione generis plures species apponi, quam sunt sub

genere, nec etiam pauciores ut in se ipsam 108.69 non est autem generis in relativas partes facienda divisio 106.31 omnis divisio et omnis distributio communitatis generis procul dubio fieret duobus terminis sufficienter divisionem terminantibus 105.27 omnis divisio in geminis, hoc est duobus membris, secatur et bimembris fiet, si speciebus subalternis differentiis propriis et convertilibus vocabula propria non desissent 106.14 oportet enim non relinqui aliquod accidens, quod eiusdem est oppositionis quod subiecto illi quod dividitur inest, quod non dicatur in illa divisione expressum 124.15 oppositio enim prima causa divisionis est 85.22 per dividenda tota debet manifestari potentia divisi, quia aliter divisio insufficientis 105.25 per divisionem invenitur diffinitio 113.21 praecedit igitur diffinitionem divisio per differentias superioris generis divisivas 96.47 primus modus est, quando subiecti in accidentia divisio est 88.27 prius enim ponendus est habitus, qui est affirmationi consimilis; postea vero in secundo membro divisionis ponenda est privatio, quae cum negatione habet similitudinem 103.37 quod autem natura prius est in divisione, etiam primum oportet ordinari, et sic iterum ab affirmatione incipienda est divisio 102.29 restat dicere de his divisionibus, quae sunt et dicuntur per accidens divisiones, horum autem omnium commune praecipuum est quod, quicquid in talibus divisionibus dividitur, semper per opposita dividatur 123.55 scientia divisionum est de logicae integritate 81.17 secunda autem accidentis divisio est, quando accidens dividitur in subiecta 88.36 secundum proprias differentias et non secundum posteriores generis differentias faciendam esse semper priorum generum divisionem 108.54 tertia vero divisio est accidentis in accidentia 88.52 una et integra componitur diffinitio ex genere diviso iuncto cum differentiis divisivis 96.53 vocis autem divisio fit non in partes, sed potius in res eas fit vocis distinctio, quas vox ipsa significat 94.7 vocis quidem multiplicis divisio pertineat ad positionem et beneplacitum instituentis et ad consuetudinem 91.15

dubitabile: omne quod ambiguum est, dubitabile est, sed non convertitur quod omne dubitabile sit ambiguum 120.37

dubium: dubium autem est, quod sua confusione nec ex se, sed ex suspitione audientis potest per multa determinari 120.57

Ens: ens, quod solum supra substantiam est non est genus, eo quod univoce non praedicatur de substantia et aliis generibus 108.11

essentia: genus unum quodam modo, unitate scilicet generis non differentiae, multarum specierum similitudo est essentialis in essentia cuiuslibet totum existens 110.10

quod dividitur ut genus, sic secundum totam essentiam est in qualibet suarum specierum tota et essentialiter praedicatur de qualibet earum 109.22

Finitum: ergo finito potius et affirmatione potius quam infinito vel negatione est facienda divisio et per consequens etiam diffinitio, quia divisio et diffinitio sunt circa eadem 102.45 diffinitio finitae divisionis est quod genus in proximas et immediatas species distribuatur 107.29

forma: dicimus etiam totum quod non est continuum aliquo modorum et quod non nisi forma collectionis ad unum unitur 115.23 differentia enim forma est constitutiva 85.16 diffinitio autem similis est totius ex pluribus compositioni, cuius partes uniuntur in forma totius 113.34 dispositio autem et habitudo formae quaedam sunt, vel ad formam ordinata 103.17 divisio enim generis per differentias est divisio potentiae per formas 86.23 forma non est actus partis, sed totius 117.21 genus accepta differentia, quae est forma essentialis, secundum rationem accepta et logice transit formatum in speciem 92.60 homo non dicit formam coniunctionis sed naturae 86.60 privatio autem non est forma, nisi dispositionis et habilitatis ad formam 104.25 privatio forma est fundata in contrario 107.22 privatio non est in toto privatio, sed quaedam forma respiciens habitum salvata in contrario 107.19

formale: totum formale esse speciei est in quolibet individuo et non fit individuorum multiplicatio nisi secundum materiam 86.28

Genus: generis enim ubicumque fuerit species, sequitur praedicatio generis de specie 117.62 ad minus duae species sub uno genere accipiuntur 110.28 advertendum est quod omnem generis divisionem, ut vult Aristoteles in topicis, oportet ad minus fieri aut in duas partes sive species aut in plures 86.5 affirmatione et negatione fit generis divisio in species 101.39 alia sunt contraria medio carentia quae immediata dicuntur, alia vero sunt medium habentia quae mediata dicuntur, ita quoque duobus modis per contraria faciendae est generis divisio 105.19 aliud enim est esse animalis in genere, et aliud esse animalis secundum unumquodque animal in specie 90.54 collectione specierum fit potestas generis 110.18 contrarietas aliud genus sit oppositionis quam privatio et habitus 104.42 corpus enim animalis genus est 108.9 differentia enim non quaeritur nisi inter ea, in quibus est convenientia generis 97.16 differentia, cum sit potestate in genere, ut qualitas generis restringens et perficiens generis potentialitatem, etiam communis est 97.17 differentiae sunt, sine quibus non tantum species esse non possit, sed per eas sicut formales causas species sit species,

illae solae in divisione generis, quando ut genus dividitur, et in speciei diffinitione sunt ponendae 99.70 differt autem divisio generis in species a divisione vocis in significationes 90.8 diffinitio finitae divisionis est quod genus in proximas et immediatas species distribuatur 107.29 dividimus genus per privationem et habitum 103.32 dividitur enim genus alias vel uno modo in species, alias autem sive aliter dividitur in differentias, generis quidem divisivas, specierum autem constitutivas 95.27 dividitur ergo divisio generis a divisione vocis in hoc quod divisa sub communitate vocis ad invicem nihil habent commune praeter solum nomen 90.38 divisio autem generis in species differt ab ea divisione, quae est totius in partes 91.29 divisio enim generis per differentias est divisio potentiae per formas 86.22 divisio enim, quae propter apertissimam naturam generis cognoscendam reperta est, semper et potissimum debet auditorem ad intelligibilia deducere 102.25 divisio est generis per differentias et per species 85.10 divisio est multiplicis per analogiam sive proportionem dicti, quae uno modo ad divisionem generis reducitur et alio modo ad divisionem vocis in significationes 84.29 divisio generis semper secetur et dividatur in duobus terminis, si nomina specierum subalternarum sint posita 105.59 divisio generis, quae per se est divisio, caret negatione, quia divisio generis per dividenda cum genere coniuncta ponit species et causat eas; negatio autem nihil causat omnino 101.23 divisione sive seiunctione potestatis generis fiunt species 110.19 eiusdem generis potest fieri multipliciter divisio 109.11 ens, quod solum supra substantiam est non est genus, eo quod univoce non praedicatur de substantia et aliis generibus 108.12 est enim divisio generis in species 83.48 est quidem genus, quod interroganti de unaquaque re, quid sit, ad quaestionem 'quid est' convenit responderi 95.15 est ut totum integrale secundum quod potestativum totum ad integrale reducitur 114.7 ex potentia procedit species a genere, sicut creatura generationis procedit ex potentia materiae 90.14 fere enim cunctas differentias, per quas genus dividitur, dicimus in contrariis sive contrariorum oppositione contineri 105.5 generis autem distributio sive divisio non perficitur quantitate, qua totum distat a parte, sed potius essentialiter perficitur qualitate differentiarum 91.40 generis divisio est in posteriora generi secundum naturam et intellectum 92.21 generis unius per species et differentias fit multiplex divisio 110.6 generis vero apud omnes permanet eadem divisio et distributio, quia est secundum rem et naturam, quae eadem est apud omnes 91.13 generis vero divisio pertinet ad naturam 91.18 genus accepta differentia,

quae est forma essentialis, secundum rationem accepta et logice transit formatum in speciem 92.59 genus ad species se habet et ut totum potestativum et integrale, et ut genus universale 114.1 genus autem ambit plures species 97.16 genus autem in species dividimus 85.5 genus autem, quando dividitur, non dividitur in proprias significationes, sed dividitur in quandam a se quodam modo procreationem 90.10 genus collectivum est plurimarum specierum ex quibus colligitur totalitas potestatis ipsius 110.15 genus enim est esse speciei incohatio, et differentia est terminans et perficiens actus secundum rationem 96.62 genus enim in natura nihil prohibet consistere, specie una vel pluribus vel etiam omnibus, ut dicit Porphyrius peremptis 92.33 genus enim speciebus et nomen suum dat et substantiae rationem 90.43 genus est, quod de pluribus specie differentibus in eo quod quid est praedicatur 95.9 genus est, quod praedicatur de pluribus differentibus specie 108.15 genus extra omnes species non invenitur 109.8 genus in divisione quidem totum est, sed in diffinitione est pars essentialis, quae loco materiae est 113.26 genus potest enim dividi ut totum universale, et ut totum integrale 109.12 genus quidem speciebus materia est vel loco materiae 92.52 genus semper de specie praedicatur, sicut et anima de qualibet parte praedicatur 117.63 genus unum quodam modo, unitate scilicet generis non differentiae, multarum specierum similitudo est essentialis in essentia cuiuslibet totum existens 110.8 genus ut universale est in specie sicut in subiecto, in quo est et de quo est 93.46 genus vero divisionis, quod superius dictum est accidentis scilicet in accidentia, fit quando utraque accidentia, et divisa et dividenda, eidem subiecto contingit inesse 89.28 in diffinitione vero speciei et genus et differentiae partes sunt, sed totum harum partium est species diffinita 113.53 in divisione enim generis omnes species enumerantur, si sufficiens debeat esse divisio 123.42 in divisione genus est totum, species autem pars et eodem modo eadem species pars est differentiae, quae ut genus divisa est 113.48 manifestum est enim, quod oppositionum genera sunt quattuor 100.49 maxima et prima contrarietas in differentis genus ipsum dividitibus ponenda in generis divisione 106.49 media autem, quae habent et genera super se per quae diffiniuntur, et de aliis inferioribus vel generibus vel speciebus praedicantur vel etiam de individuis, quia per differentias ponuntur sub generibus superioribus, haec sub diffinitione cadere possunt, ut diffinibilia sive diffinitiones habentia 111.25 multis enim speciebus subalternis non sunt nomina posita et propter hoc, quia genera quaedam prima, quaedam ultima et quaedam media 108.4

natura generis universalior est quam speciei 90.23 non enim aliud est esse generis, quando genus est in specie, et aliud esse speciei, quia genus est pars esse speciei et totum esse totius speciei, prout esse speciei est in potentia et confuso 93.11 non enim constituit genus nisi secundum potentiam, non secundum perfectum esse 114.20 non enim oportet in divisione generis plures species apponi, quam sunt sub genere, nec etiam pauciores ut in se ipsam 108.69 non enim sunt eadem differentiae superioris et inferioris generis 108.39 non est autem generis in relativis partes facienda divisio 106.30 omne genus naturaliter prius est suis speciebus 92.6 omnis differentia generis in proprium genus veniens et proprio generi communem facit speciem 96.3 omnis divisio et omnis distributio communitatis generis procul dubio fiet duobus terminis sufficienter divisionem terminantibus 105.28 partes autem generum sunt species; differentiae autem generum sunt qualitates 108.24 per differentias species constituuntur quando generibus adiunguntur 85.9 potestas generis aliquo modo colligitur et constituitur per species 90.24 praecedit igitur diffinitionem divisio per differentias superioris generis divisivas 96.48 primum et supremum genus in differentias immediatas et totam generis potestatem dividentes segregemus, hoc est dividamus, et non in posteriores sive mediatas 108.30 quaecumque a se invicem aliqua differant oppositione, illa sola ut differentiae, possunt genus dividere 100.26 quando unum nomen simplex speciebus, in quas genus dividitur, positum non est, tunc necesse est quod illae species proferantur sub negatione oppositae speciei 102.2 quartum vero genus oppositionis est, quod dicimus secundum ad aliquid oppositionis modum, ut pater et filius, dominus et servus et huiusmodi 106.20 quia idem est esse universalis et particularis, quando universale est in particulari, ideo oportet quod idem sit esse generis et speciei 93.49 quod dividitur ut genus, sic secundum totam essentiam est in qualibet suarum specierum tota et essentialiter praedicatur de qualibet earum 109.21 rerum quas genus et species significant aliae sunt superiores sive supremae, aliae autem inferiores sive infimae, aliae autem mediae inter has 111.11 secundum proprias differentias et non secundum posterioris generis differentias faciendam esse semper priorum generum divisionem 108.53 si autem species perempta vel negata sit, non propter hoc peremptum vel negatum est genus 92.32 si est genus, oportet quod plurium sit incohatio in ipso et quod plures, ad minus duas, habeat species 86.25 si genus interimatur, statim species interimitur 92.29 si loco omnium differentia-

rum genus proximum nominatum haberemus, non oporteret ponere nisi genus proximum cum ultima differentia 96.20 similitudo essentialis specierum, quae est genus, demonstrat convenientiam substantialem omnium specierum 110.14 species abundat a genere per hoc quod generi in specie differentia coniuncta est 93.5 species aliquo modo integrant potestatem generis 87.28 species differt a genere, non differt quantitate essentiae, sed differt per differentiae coniunctionem 93.3 sub uno genere non possunt esse minus quam duae species 110.22 substantia autem genus est corporis 108.10 superiores autem sive supremae sunt prima genera generalissima quae nulla diffinitio complectitur 111.14 una et integra componitur diffinitio ex genere diviso iuncto cum differentiis divisivis 96.53

Habitudo: dispositio autem et habitudo et ordo habitus sunt quaedam incohationes 107.10 dispositio autem et habitudo formae quaedam sunt, vel ad formam ordinata 103.17

habitus: contrarietas aliud genus sit oppositionis quam privatio et habitus 104.43 dispositio autem et habitudo et ordo habitus sunt quaedam incohationes 107.10 dividimus genus per privationem et habitum 103.32 habitus autem est actus perfectus 104.28 non enim tantum privatio, sed etiam ipsum privatum subiectum disponit ad habitum in hoc quod dispositum relinquit 103.19 oppositio autem, quae secundum privationem et habitum consistit, consimilis videtur ei quae est dicta secundum affirmationem et negationem esse oppositio 103.6 prius enim ponendus est habitus, qui est affirmationi consimilis; postea vero in secundo membro divisionis ponenda est privatio, quae cum negatione habet similitudinem 103.36 privatio enim quodam modo negat habitum 103.8 privatio et habitus sunt contraria 105.8 privatio non est in toto privatio, sed quaedam forma respiciens habitum salvata in contrario 107.20 privatio vero non semper tollit habitum, sed tollit tunc, quando possibile est secundum naturam habere habitum 103.12 quattuor oppositionis differentiae, scilicet affirmationis et negationis, privationis et habitus, contrarietatis et relationis, affirmationis quidem et negationis 106.40

homo: homo dupliciter consideratur, scilicet secundum substantiam et secundum potestatem 87.11 homo enim qui sub animali est, species est specialissima 108.17 homo non dicit formam coniunctionis sed naturae 86.59 in diffinitione vero animal pars est hominis essentialis 113.39

Incomplexum: incomplexum enim non scitur nisi diffinitione 124.40

individuum: individua non habent propriam sed suae speciei diffinitionem 111.23 inferiores autem sive infimae, ut sunt individua per materiam solam et proprium accidens differentia, carent specificis differentiis quibus a se invicem differunt 111.19 media autem, quae habent et genera super se per quae diffiniuntur, et de aliis inferioribus vel generibus vel speciebus praedicantur vel etiam de individuis, quia per differentias ponuntur sub generibus superioribus, haec sub diffinitione cadere possunt, ut diffinibilia sive diffinitiones habentia 111.27 totum formale esse speciei est in quolibet individuo et non fit individuorum multiplicatio nisi secundum materiam 86.29

infinite: infinitum dicimus deum, quia supernae vitae suae terminus inveniri non potest 119.38

intellectus: generis divisio est in posteriora generi secundum naturam et intellectum 92.22

intelligere: negatio non sit principium intelligendi aliquid 102.14

Logica: certissimum enim est hanc scientiam esse de logicae integritate, quia sine ista scientia non habemus artem veniendi in notitiam ignoti per notum 82.42 dicit Aristoteles quod antiqui logicam non habebant, nec utebantur arte diffiniendi 125.9 logica est scientia docens per notum venire ad cognitionem ignoti 81.6 prima pars logicae, quae docet in singulorum incomplexorum notitiam devenire 83.33 scientia divisionum est de logicae integritate 81.17

Materia: ex potentia procedit species a genere, sicut creatura generationis procedit ex potentia materiae 90.15 genus in divisione quidem totum est, sed in diffinitione est pars essentialis, quae loco materiae est 113.27 genus quidem speciebus materia est vel loco materiae 92.53 inferiores autem sive infimae, ut sunt individua per materiam solam et proprium accidens differentia, carent specificis differentiis quibus a se invicem differunt 111.19 potentia enim materiae non est potentia ad partem, sed ad totum 117.20 totum formale esse speciei est in quolibet individuo et non fit individuorum multiplicatio nisi secundum materiam 86.30

motus: quantitas enim habet contrarium secundum id quod in ea est motus 105.13 animae, quae principium est vitae et motus, alia pars est in virgultis sive plantis per vitam nutrimenti et motum vegetabilem, alia in animalibus per vitam et motum sensibilem 117.40

movere: nihil autem movetur ad aliquid, nisi potentia et incohatio sit in illo 104.15

Natura: aequivoca non respiciunt ad unum, quod est totum ad ipsa secundum naturae rationem et substantiae 90.35 divisio

enim, quae propter apertissimam naturam generis cognoscendam reperta est, semper et potissimum debet auditorem ad intelligibilia deducere 102.25 generis divisio est in posteriora generi secundum naturam et intellectum 92.22 generis vero apud omnes permanet eadem divisio et distributio, quia est secundum rem et naturam, quae eadem est apud omnes 91.14 generis vero divisio pertinet ad naturam 91.19 genus enim in natura nihil prohibet consistere, specie una vel pluribus vel etiam omnibus, ut dicit Porphyrius, peremptis 92.34 homo non dicit formam coniunctionis sed naturae 86.60 natura generis universalior est quam speciei 90.23 privatio vero non semper tollit habitum, sed tollit tunc, quando possibile est secundum naturam habere habitum 103.13 quod autem natura prius est in divisione, etiam primum oportet ordinari, et sic iterum ab affirmatione incipienda est divisio 102.29

negatio: altera differentia privative vel negative nominatur 85.21 affirmatio prior est, negatio autem posterior 102.29 affirmatione et negatione fit generis divisio in species 101.39 divisio generis, quae per se est divisio, caret negatione, quia divisio generis per dividenda cum genere coniuncta ponit species et causat eas; negatio autem nihil causat omnino 101.23 ergo finito potius et affirmatione potius quam infinito vel negatione est facienda divisio et per consequens etiam diffinitio, quia divisio et diffinitio sunt circa eadem 102.46 intelligibilior autem est affirmatio quam negatio 102.27 negatio non sit principium intelligendi aliquid 102.14 nulla differentia est per privationem vel negationem 85.13 oppositio autem, quae secundum privationem et habitum consistit, consimilis videtur ei quae est dicta secundum affirmationem et negationem esse oppositio 103.7 prius enim ponendus est habitus, qui est affirmationi consimilis; postea vero in secundo membro divisionis ponenda est privatio, quae cum negatione habet similitudinem 103.38 quando unum nomen simplex speciebus, in quas genus dividitur, positum non est, tunc necesse est quod illae species proferantur sub negatione oppositae speciei 102.3 quattuor oppositionis differentiae, scilicet affirmationis et negationis, privationis et habitus, contrarietatis et relationis, affirmationis quidem et negationis 106.40 voco autem contradictionis oppositionem, quae ponitur affirmatione et negatione 101.9

nomen: cum nomen proprium differentiae non habemus, aliquando designamus privationem, aliquando autem proprio loco differentiae proprium ponentes 85.32 dividitur ergo divisio generis a divisione vocis in hoc quod divisa sub communitate vocis ad invicem nihil habent commune praeter solum nomen 90.40 divisio generis sem-

per secetur et dividatur in duobus terminis, si nomina specierum subalternarum sint posita 105.60 genus enim speciebus et nomen suum dat et substantiae rationem 90.44 multis enim speciebus subalternis non sunt nomina posita et propter hoc, quia genera quaedam prima, quaedam ultima et quaedam media 108.3 nomen est vox significativa ad placitum sine tempore, cuius pars nihil extra significat 112.15 nomen est vox significativa ad positionem sine tempore 112.56 nomen est vox significativa secundum placitum sine tempore, cuius pars nulla significativa est extra separata a toto 113.5 nomen quidem multa significat, oratio vero multa designat 87.61 quamvis aequivocis sit nomen unum, ratio tamen substantiae secundum illud nomen est diversa 122.26 quando enim species nominibus carent, tunc etiam differentia ultima constitutiva speciei caret nomine 105.48 quando unum nomen simplex speciebus, in quas genus dividitur, positum non est, tunc necesse est quod illae species proferantur sub negatione oppositae speciei 102.1 si enim in omnibus speciebus reperirentur nomina, tunc semper in omnibus tota diffinitio duobus solis constitueretur 105.56 vox significativa cum nomine non convertitur 112.33

Oppositio: contrarietas aliud genus sit oppositionis quam privatio et habitus 104.43 fere enim cunctas differentias, per quas genus dividitur, dicimus in contrariis sive contrariorum oppositione contineri 105.6 manifestum est enim, quod oppositionum genera sunt quattuor 100.49 oportet enim non relinqui aliquod accidens, quod eiusdem est oppositionis quod subiecto illi quod dividitur inest, quod non dicatur in illa divisione expressum 124.14 oppositio autem, quae secundum privationem et habitum consistit, consimilis videtur ei quae est dicta secundum affirmationem et negationem esse oppositio 103.5 oppositio enim prima causa divisionis est 85.21 quartum vero genus oppositionis est, quod dicimus secundum ad aliquid oppositionis modum, ut pater et filius, dominus et servus et huiusmodi 106.20 quattuor oppositionis differentiae, scilicet affirmationis et negationis, privationis et habitus, contrarietatis et relationis, affirmationis quidem et negationis 106.39 voco autem contradictionis oppositionem, quae ponitur affirmatione et negatione 101.9

oppositum: restat dicere de his divisionibus, quae sunt et dicuntur per accidens divisiones, horum autem omnium commune praeceptum est quod, quicquid in talibus divisionibus dividitur, semper per opposita dividatur 123.58

oratio: nomen quidem multa significat, oratio vero multa designat 87.62 tota vero oratio, cuius pars est aequivoca, non dicitur

aequivoca, sed dicitur multiplex secundum aequivocationem 122.14 vox, quae in oratione significativa continet multipliciter, ambigua vocatur, quam Graeci amphibolam vocant 122.16

ordo: ad divisionem autem et diffinitionem requiritur ordo divisibilium et praedicabilium 124.44 in tali enim ordine suprema et prima sunt indiffinibilia et per se nota; inferiora autem sunt nota per aliud et diffinibilia 125.2

Pars: animae, quae principium est vitae et motus, alia pars est in virgultis sive plantis per vitam nutrimenti et motum vegetabilem, alia in animalibus per vitam et motum sensibilem 117.40 diffinitio autem similis est totius ex pluribus compositioni, cuius partes uniuntur in forma totius 113.34 forma non est actus partis, sed totius 117.21 genus in divisione quidem totum est, sed in diffinitione est pars essentialis, quae loco materiae est 113.27 genus semper de specie praedicatur, sicut et anima de qualibet parte praedicatur 117.65 in diffinitione vero animal pars est hominis essentialis 113.38 in diffinitione vero speciei et genus et differentiae partes sunt, sed totum harum partium est species diffinita 113.53 in divisione genus est totum, species autem pars et eodem modo eadem species pars est differentiae, quae ut genus divisa est 113.48 partium autem integralium quaelibet potentia est pars et nulla potentia est totum 117.21 potentia enim materiae non est potentia ad partem, sed ad totum 117.20 totum vero in partes dividitur, quotiens unumquodque materialiter et integraliter compositum resolvimus in ea, ex quibus compositum est 86.42

pluralitas: omnis enim differentia consistit in pluralitate discrepantium sive differentium a se invicem 110.23

potentia: divisio enim generis per differentias est divisio potentiae per formas 86.22 ex potentia procedit species a genere, sicut creatura generationis procedit ex potentia materiae 90.14 nihil autem movetur ad aliquid, nisi potentia et incohatio sit in illo 104.15 non enim aliud est esse generis, quando genus est in specie, et aliud esse speciei, quia genus est pars esse speciei et totum esse totius speciei, prout esse speciei est in potentia et confuso 93.14 non enim constituit genus nisi secundum potentiam, non secundum perfectum esse 114.21 partium autem integralium quaelibet potentia est pars et nulla potentia est totum 117.22 per dividenda tota debet manifestari potentia divisi, quia aliter divisio insufficientis 105.25 potentia enim materiae non est potentia ad partem, sed ad totum 117.19 quicquid potest in talibus potentia inferior, hoc idem excellentius potest potentia superior 118.6

potentialitas: differentia, cum sit potestate in genere, ut qualitas generis restringens et perficiens generis potentialitatem, etiam communis est 97.18

potestas: collectio specierum fit potestas generis 110.18 dicitur quoque totum quod quasi medium est duorum, quod scilicet est totum potestativum, quod ex virtutibus et potestatibus quibusdam constat 115.36 divisione sive seiunctione potestatis generis fiunt species 110.19 genus collectivum est plurimarum specierum ex quibus colligitur totalitas potestatis ipsius 110.16 homo dupliciter consideratur, scilicet secundum substantiam et secundum potestatem 87.13 potestas generis aliquo modo colligitur et constituitur per species 90.24 primum et supremum genus in differentias immediatas et totam generis potestatem dividentes segregemus, hoc est dividamus, et non in posteriores sive mediatas 108.30 quaelibet species simul sunt proprium genus, quia totam habent generis proprii potestatem 109.10 species aliquo modo integrantes potestatem generis 87.28

principium: animae, quae principium est vitae et motus, alia pars est in virgulis sive plantis per vitam nutrimenti et motum vegetabilem, alia in animalibus per vitam et motum sensibilem 117.40 negatio non sit principium intelligendi aliquid 102.14

privatio: altera differentia privative vel negative nominatur 85.21 contrarietas aliud genus sit oppositionis quam privatio et habitus 104.43 cum nomen proprium differentiae non habemus, aliquando designamus privationem, aliquando autem proprio loco differentiae proprium ponentes 85.34 dividimus genus per privationem et habitum 103.32 non enim tantum privat privatio, sed etiam ipsum privatum subiectum disponit ad habitum in hoc quod dispositum relinquit 103.19 nulla differentia est per privationem vel negationem 85.13 oppositio autem, quae secundum privationem et habitum consistit, consimilis videtur ei quae est dicta secundum affirmationem et negationem esse oppositio 103.5 prius enim ponendus est habitus, qui est affirmationi consimilis; postea vero in secundo membro divisionis ponenda est privatio, quae cum negatione habet similitudinem 103.38 privatio autem non est forma, nisi dispositionis et habilitatis ad formam 104.25 privatio enim quodam modo negat habitum 103.8 privatio et habitus sunt contraria 105.8 privatio forma est fundata in contrario 107.22 privatio non est in toto privatio, sed quaedam forma respiciens habitum salvata in contrario 107.18 privatio vero non semper tollit habitum, sed tollit tunc, quando possibile est secundum naturam habere habitum 103.11 quattuor oppositionis differentiae, scilicet affirmationis et negationis, privationis et habitus, contrarietatis et

relationis, affirmationis quidem et negationis 106.40

Qualitas: alia enim sunt bona per se, quae retinent boni per se substantialem qualitatem et speciem; alia autem sunt bona, non quod qualitatem vel speciem boni per se habeant, sed quia bonum esse faciunt 121.12 generis autem distributio sive divisio non perficitur quantitate, qua totum distet a parte, sed potius essentiali perficitur qualitate differentiarum 91.42 partes autem generum sunt species; differentiae autem generum sunt qualitates 108.25

quantitas: generis autem distributio sive divisio non perficitur quantitate, qua totum distet a parte, sed potius essentiali perficitur qualitate differentiarum 91.41 quantitas enim habet contrarium secundum id quod in ea est motus 105.11 species differt a genere, non differt quantitate essentiali, sed differt per differentiae coniunctionem 93.3

Ratio: ambiguum est, quod aequalibus rationibus multa significat 120.57 quamvis aequivocis sit nomen unum, ratio tamen substantiae secundum illud nomen est diversa 122.26

relatio: non est autem generis in relativis partibus faciendi divisio 106.30 quattuor oppositionis differentiae, scilicet affirmationis et negationis, privationis et habitus, contrarietatis et relationis, affirmationis quidem et negationis 106.41

res: rerum quas genus et species significant aliae sunt superiores sive supremae, aliae autem inferiores sive infimae, aliae autem mediae inter has 111.11

Scientia: certissimum enim est hanc scientiam esse de logicae integritate, quia sine ista scientia non habemus artem veniendi in notitiam ignoti per notum 82.42 diffinitio autem invenitur divisione et ideo divisionis et diffinitionis una scientia est in communi 124.43 hoc enim in communi habet unam aliquam per analogiam rationem, a qua unitate una est scientia 83.22 logica est scientia docens per notum venire ad cognitionem ignoti 81.6 scientia divisionum est de logicae integritate 81.16

significatio: differt autem divisio generis in species a divisione vocis in significationes 90.9 genus autem, quando dividitur, non dividitur in proprias significationes, sed dividitur in quandam a se quodam modo procreationem 90.11 vox autem quae distinguitur in significationes non constat ex his significatis, quae significat et in quae distinguitur 94.4 vox quidem in proprias significationes separatur sive dividitur 90.9

similitudo: similitudo essentialis specierum, quae est genus, demonstrat convenientiam substantialem omnium specierum 110.13

species: generis enim ubicumque fuerit species, sequitur praedicatio generis de specie 117.63 ad minus duae species sub uno genere accipiuntur 110.27 advertendum est quod omnem generis divisionem, ut vult Aristoteles in topicis, oportet ad minus fieri aut in duas partes sive species aut in plures 86.7 affirmatione et negatione fit generis divisio in species 101.40 alia enim sunt bona per se, quae retinent boni per se substantialem qualitatem et speciem; alia autem sunt bona, non quod qualitatem vel speciem boni per se habeant, sed quia bonum esse faciunt 121.12 aliud enim est esse animalis in genere, et aliud esse animalis secundum unumquodque animal in specie 90.55 collectio specierum fit potestas generis 110.18 differentiae sunt, sine quibus non tantum species esse non possit, sed per eas sicut formales causas species sit species, illae solae in divisione generis, quando ut genus dividitur, et in speciei diffinitione sunt ponendae 99.68 differt autem divisio generis in species a divisione vocis in significationes 90.8 diffinitio finitae divisionis est quod genus in proximas et immediatas species distribuitur 107.30 dividitur enim genus alias vel uno modo in species, alias autem sive aliter dividitur in differentias, generis quidem divisivas, specierum autem constitutivas 95.27 divisio autem generis in species differt ab ea divisione, quae est totius in partes 91.29 divisio est generis per differentias et per species 85.10 divisio generis semper secetur et dividatur in duobus terminis, si nomina specierum subalternarum sint posita 105.60 divisio generis, quae per se est divisio, caret negatione, quia divisio generis per diffinitia cum genere coniuncta ponit species et causat eas; negatio autem nihil causat omnino 101.25 divisione sive seiunctione potestatis generis fiunt species 110.19 est enim divisio generis in species 83.48 ex potentia procedit species a genere, sicut creatura generationis procedit ex potentia materiae 90.14 generis unius per species et differentias fit multiplex divisio 110.6 genus accepta differentia, quae est forma essentialis, secundum rationem accepta et logice transit formatum in speciem 92.61 genus ad species se habet et ut totum potestativum et integrale, et ut genus universale 114.1 genus autem ambit plures species 97.16 genus autem in species dividimus 85.5 genus collectivum est plurimarum specierum ex quibus colligitur totalitas potestatis ipsius 110.16 genus enim est esse speciei incohatio, et differentia est terminans et perficiens actus secundum rationem 96.62 genus enim in natura nihil prohibet consistere, specie una vel pluribus vel etiam omnibus, ut dicit Porphyrius, peremptis 92.34 genus enim speciebus et nomen suum dat et substantiae rationem 90.43 genus est,

quod de pluribus specie differentibus in eo quod quid est praedicatur 95.9 genus est, quod praedicatur de pluribus differentibus specie 108.16 genus extra omnes species non invenitur 109.8 genus quidem speciebus materia est vel loco materiae 92.53 genus semper de specie praedicatur, sicut et anima de qualibet parte praedicatur 117.64 genus unum quodam modo, unitate scilicet generis non differentiae, multarum specierum similitudo est essentialis in essentia cuiuslibet totum existens 110.9 genus ut universale est in specie sicut in subiecto, in quo est et de quo est 93.46 homo enim qui sub animali est, species est specialissima 108.17 in diffinitione vero speciei et genus et differentiae partes sunt, sed totum harum partium est species diffinita 113.52 in divisione enim generis omnes species enumerantur, si sufficiens debeat esse divisio 123.42 in divisione genus est totum, species autem pars et eodem modo eadem species pars est differentiae, quae ut genus divisa est 113.48 individua non habent propriam sed suae speciei diffinitionem 111.24 media autem, quae habent et genera super se per quae diffiniuntur, et de aliis inferioribus vel generibus vel speciebus praedicantur vel etiam de individuis, quia per differentias ponuntur sub generibus superioribus, haec sub diffinitione cadere possunt, ut diffinibilia sive diffinitiones habentia 111.26 multis enim speciebus subalternis non sunt nomina posita et propter hoc, quia genera quaedam prima, quaedam ultima et quaedam media 108.3 natura generis universalior est quam speciei 90.23 non enim aliud est esse generis, quando genus est in specie, et aliud esse speciei, quia genus est pars esse speciei et totum esse totius speciei, prout esse speciei est in potentia et confuso 93.12 non enim oportet in divisione generis plures species apponi, quam sunt sub genere, nec etiam pauciores ut in se ipsam 108.69 non ergo communes et propriae differentiae sumendae sunt, sive ab accidentibus inseparabilibus sive a propriis sumptae, sed solae illae, quae magis propriae vocantur, et sunt causae substantialis esse speciei 100.3 omne genus naturaliter prius est suis speciebus 92.7 omnis differentia generis in proprium genus veniens et proprio generi communem facit speciem 96.4 omnis divisio in geminis, hoc est duobus membris, secatur et bimebris fiet, si speciebus subalternis differentiis propriis et convertibilibus vocabula propria non deessent 106.15 omnis enim species constituit esse specificum 101.17 partes autem generum sunt species; differentiae autem generum sunt qualitates 108.24 per differentias species constituuntur quando generibus adiunguntur 85.8 potestas generis aliquo modo colligitur et constituitur per species 90.25 quaelibet species simul sunt

proprium genus, quia totam habent generis proprii potestatem 109.9 quando enim species nominibus carent, tunc etiam differentia ultima constitutiva speciei caret nomine 105.48 quando unum nomen simplex speciebus, in quas genus dividitur, positum non est, tunc necesse est quod illae species proferantur sub negatione oppositae speciei 102.1 quia idem est esse universalis et particularis, quando universale est in particulari, ideo oportet quod idem sit esse generis et speciei 93.49 quod dividitur ut genus, sic secundum totam essentiam est in qualibet suarum specierum tota et essentialiter praedicatur de qualibet earum 109.22 rerum quas genus et species significant aliae sunt superiores sive supremae, aliae autem inferiores sive infimae, aliae autem mediae inter has 111.11 si autem species perempta vel negata sit, non propter hoc peremptum vel negatum est genus 92.31 si enim in omnibus speciebus reperirentur nomina, tunc semper in omnibus tota diffinitio duobus solis constitueretur 105.56 si est genus, oportet quod plurium sit incohatio in ipso et quod plures, ad minus duas, habeat species 86.27 si genus interimatur, statim species interimitur 92.29 similitudo essentialis specierum, quae est genus, demonstrat convenientiam substantialem omnium specierum 110.13 species abundat a genere per hoc quod generi in specie differentia coniuncta est 93.4 species aliquo modo integrant potestatem generis 87.27 species differt a genere, non differt quantitate essentiae, sed differt per differentiae coniunctionem 93.3 species vero, quam sub genere collocamus genus in species dividentes 95.10 sub uno genere non possunt esse minus quam duae species 110.22 totum formale esse speciei est in quolibet individuo et non fit individuorum multiplicatio nisi secundum materiam 86.28 una differentia facit speciem unam, illi opposita differentia constituit speciem alteram 110.26

subiectum: accidentis vero in subiecta evenit sectio, sive divisio est, sicut cum dicitur quod omnium, quae expetuntur sive desiderantur, alia in anima, alia in corporibus sunt sita 88.37 genus ut universale est in specie sicut in subiecto, in quo est et de quo est 93.46 genus vero divisionis, quod superius dictum est accidentis scilicet in accidentia, fit quando utraque accidentia, et divisa et dividenda, eidem subiecto contingit inesse 89.30 non enim tantum privat privatio, sed etiam ipsum privatum subiectum disponit ad habitum in hoc quod dispositum relinquit 103.19 oportet enim non relinqui aliquod accidens, quod eiusdem est oppositionis quod subiecto illi quod dividitur inest, quod non dicatur in illa divisione expressum 124.14 primus modus est, quando subiecti in accidentia

divisio est 88.27 secunda autem accidentis divisio est, quando accidens dividitur in subiecta 88.37

substantia: aequivoca non respiciunt ad unum, quod est totum ad ipsa secundum naturae rationem et substantiae 90.36 corporale enim et incorporale substantiae propriae et immediatae sunt differentiae 108.44 ens, quod solum supra substantiam est non est genus, eo quod univoce non praedicatur de substantia et aliis generibus 108.12 genus enim speciebus et nomen suum dat et substantiae rationem 90.44 homo dupliciter consideratur, scilicet secundum substantiam et secundum potestatem 87.12 quamvis aequivocis sit nomen unum, ratio tamen substantiae secundum illud nomen est diversa 122.26 substantia autem genus est corporis 108.9

Totum: dicimus etiam totum id quod est universale 115.29 dicimus etiam totum quod non est continuum aliquo modorum et quod non nisi forma collectionis ad unum unitur 115.22 dicitur enim totum quod continuitate totum est 115.11 dicitur quoque totum quod quasi medium est duorum, quod scilicet est totum potestativum, quod ex virtutibus et potestatibus quibusdam constat 115.34 diffinitio autem similis est totius ex pluribus compositioni, cuius partes uniuntur in forma totius 113.34 est ut totum integrale secundum quod potestativum totum ad integrale reducitur 114.8 forma non est actus partis, sed totius 117.21 genus ad species se habet et ut totum potestativum et integrale, et ut genus universale 114.1 genus in divisione quidem totum est, sed in diffinitione est pars essentialis, quae loco materiae est 113.26 in diffinitione vero speciei et genus et differentiae partes sunt, sed totum harum partium est species diffinita 113.53 in divisione genus est totum, species autem pars et eodem modo eadem species pars est differentiae, quae ut genus divisa est 113.48 partium autem integralium quaelibet potentia est pars et nulla potentia est totum 117.23 potentia enim materiae non est potentia ad partem, sed ad totum 117.20 totum vero in partes dividitur, quotiens unumquodque materialiter et integraliter compositum resolvimus in ea, ex quibus compositum est 86.42

Unitas: genus unum quodam modo, unitate scilicet generis non differentiae, multarum specierum similitudo est essentialis in essentia cuiuslibet totum existens 110.9 universale: dicimus etiam totum id quod est universale 115.29 genus potest enim dividi ut totum universale, et ut totum integrale 109.13 genus ut universale est in specie sicut in subiecto, in quo est et de quo est 93.46 quia idem est esse universalis et particularis, quando universale est

in particulari, ideo oportet quod idem sit esse generis et speciei 93.47

univocum: ens, quod solum supra substantiam est non est genus, eo quod univoce non praedicatur de substantia et aliis generibus 108.13 sub aequivoco autem hic comprehenditur etiam hoc quod per analogiam multipliciter dictum, quamvis secundum veritatem medium sit inter univocum et aequivocum 88.16

Veritas: in quibus enim summa comparatio veritatis, ut non tantum ex eo quod est, unumquodque per diffinitionem cognoscatur, sed etiam per accidentia propria, quae multum faciunt ad cognitionem eius 89.38

vita: animae, quae principium est vitae et motus, alia pars est in virgultis sive plantis per vitam nutrimenti et motum vegetabilem, alia in animalibus per vitam et motum sensibilem 117.40 infinitum dicimus deum, quia supernae vitae suae terminus inveniri non potest 119.39

vox: aequivoca non respiciunt ad unum, quod est totum ad ipsa secundum naturae rationem et substantiae 90.37 aequivocatio vero sive multiplex, quod in voce distinguitur, habet quidem ipsum multiplex aliquo modo communius et universalius quam unum eius significatum 90.26 differt autem divisio generis in species a divisione vocis in significationes 90.8 dividitur ergo divisio generis a divisione vocis in hoc quod divisa sub communitate vocis ad invicem nihil habent commune praeter solum nomen 90.38 divisio est multiplicis per analogiam sive proportionem dicti, quae uno modo ad divisionem generis reducitur et alio modo ad divisionem vocis in significationes 84.30 est tertia divisio, cum vox multa significans in significationes proprias recipit sectionem 83.50 fit autem vocis in significata divisio tribus modis 119.5 in distinctione autem ambiguae vocis tanta et tot sufficiunt, quanta et quot possunt esse utilia ad eum sermonem

distinguendum 123.43 nomen est vox significativa ad placitum sine tempore, cuius pars nihil extra significat 112.15 nomen est vox significativa ad positionem sine tempore 112.57 nomen est vox significativa secundum placitum sine tempore, cuius pars nulla significativa est extra separata a toto 113.5 vocis autem divisio fit non in partes, sed potius in res eas fit vocis distinctio, quas vox ipsa significat 94.7 vocis quidem multiplicis divisio pertineat ad positionem et beneplacitum instituentis et ad consuetudinem 91.15 vox autem quae distinguitur in significationes non constat ex his significatis, quae significat et in quae distinguitur 94.3 vox quidem in proprias significationes separatur sive dividitur 90.9 vox significativa cum nomine non convertitur 112.33 vox, quae in oratione significativa continet multipliciter, ambigua vocatur, quam Graeci amphibolam vocant 122.16

ELENCHUS

Conspectus codicum editionumque	VII
De sex principiis	
Prolegomena	XXIX
Specimen collationis	XLI
Tabula tractatum et capitulorum	XLIX
Sigla codicum et editionum	LII
Textus	1
Liber divisionum	
Prolegomena	LV
Tabula tractatum et capitulorum	LXIII
Sigla codicum et editionum	LXVI
Textus	81
Indices	
De sex principiis	
1. Auctores ab Alberto ipso allegati	127
2. Auctores a nobis allegati	129
3. Index rerum et vocabulorum	131
Liber divisionum	
1. Auctores ab Alberto ipso allegati	148
2. Auctores a nobis allegati	149
3. Index rerum et vocabulorum	150
Tituli integri	159
Abbreviationes et signa	162